

tv-15 naš TOVARIS

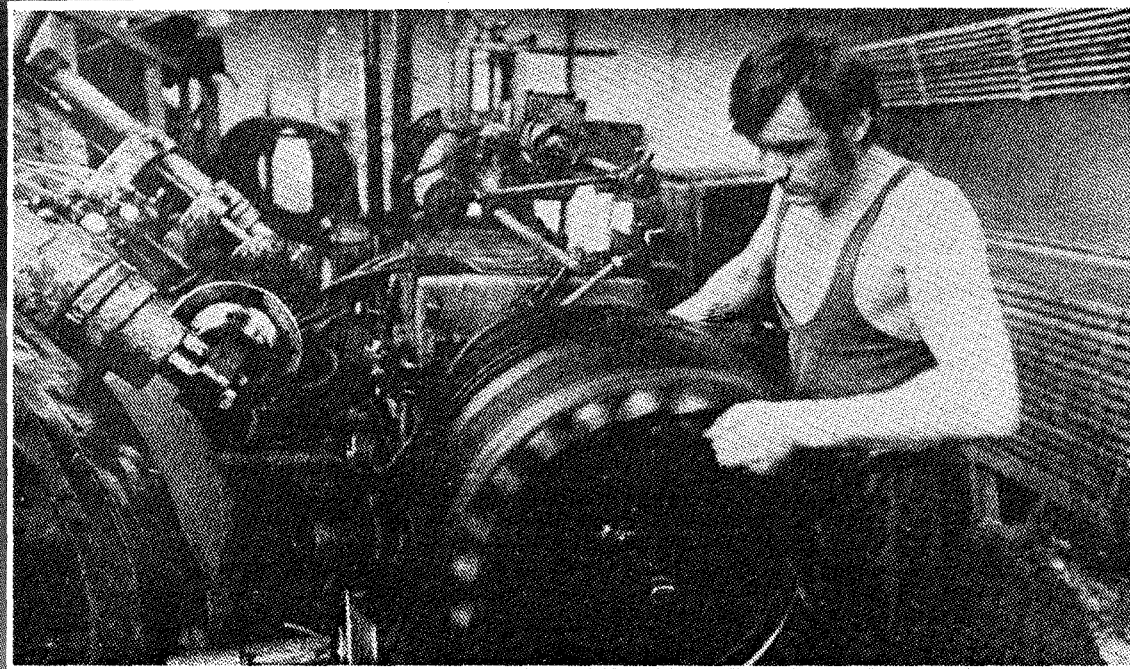
Št. 17-18
28. aprila 1983
Leto XXI

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Vsem občanom čestitamo ob prazniku OF in 1. maju.
Želimo vam še veliko delovnih zmag!

RO ZZB NOV Slovenije
RK ZRVS Slovenije
Uredništvo TV-15 Naš tovariš

Prihodnja številka TV-15 Naš tovariš bo izšla 12. maja.

Ob dnevu OF smo se pogovarjali s Francem Šetincem, predsednikom RK SZDL

O nekaterih vprašanjih današnje fronte

Bil je nek mejni, odločilni čas, ko je bilo vse odvisno od tega, ali se bodo vsi interesi združili v enega, osnovnega – v boj za svobodo. Zgodilo se je tako in naš danes je posledica takratne enotne narodove volje.

Tudi danes smo v fronti, tudi danes so naše odločitve pomembne. Kako frontno delujemo, kaj je z našimi odločitvami, ko jih enkrat sprejememo, in kje so naše slabosti, o teh vprašanjih smo spregovorili s predsednikom republiške konference SZDL Francem Šetincem.

»Ravno na simpoziju o Borisu Kidriču je bila izražena njegova misel, da ni uspešne akcije brez OF in ni uspešnega delovanja partije zunaj fronte,« tako se je začel naš pogovor. Franc Šetinc je v nadaljevanju menil, da je delovanje socialistične zveze na ravni republike zadovoljivo, medtem ko takšne ocene ni mogoče dati za njeno delovanje na ravni federacije in na ravni občin. Dejal je, da je bilo delovanje frontne organizacije na zvezni ravni nekako potisnjeno ob rob, prav zdaj, v teh kriznih časih. Republiška konferenca je sredi dogajanja. Vsaka seja vsebuje tudi tako imenovano »dežurno točko« iz področja gospodarske stabilizacije. Kaj takega za zvezno konferenco ne bi mogli reči. »Nedopustljivo pa bi bilo, če bi se na dnevnem redu namesto cele vrste nadvse resnih vprašanj, ki tarejo našo sedanost, znašle kakšne obrobne teme,« je nadaljeval tovariš Šetinc in pojasnjeval, kaj vse so na republiški ravni storili, da bi bilo delo v SZDL kar najbolj vsestransko. K sodelovanju so pritegnili strokovnjake, znanstvenike in kulturne delavce. Tu je tudi prilika za komuniste, da sodelujejo z nečlani. Tu poteka idejni boj, tu je tribuna. Vprašanje pri tem je le, pravi tovariš Šetinc, če je vse to našeto dovolj povezano z bazo.

In postavlja se vprašanje, zakaj je ponekod odziv šibek. Hkrati se ponuja tudi odgovor, ali niso morda ljudje preveč obremenjeni s problemi, ki niso čisto neposredno njihovi? Takšno premišljanje je vodilo k novemu vprašanju. Mar ni to, da določenih vprašanj in problemov nimamo za »svoje«, že kar splošen problem v naši družbi?

Franc Šetinc odgovarja: »Da, gotovo. Nekateri menijo, da je vse »že vnaprej pripravljeno«. Če je in kadar je kje tako, to gotovo ni dobro. Ljudje morajo pri vsaki akciji vedeti, da lahko predloge še spremenijo, ne stihijsko, ampak z argumenti. Tudi sestankarstvo v prostem teku je škodljivo in ga je preveč. Morda preveč merimo angažiranost ljudi po sestankarstvu. V resnici je organizacija dobra le tam, kjer so sestanki takrat, kadar so nujno potrebni. Poleg tega je pa nadvse pomembno, da ima človek možnost neke povedati tisto, kar bi rad. In nenazadnje je tu še vprašanje oportunizma. V anketi, ki smo jo pripravili lani, je dobro razvidno. Ljudje pravijo: »Saj imamo za to in to državo...« in si s takšnim odnosom sami žagajo vejo, na kateri sedijo.«

Naše naslednje vprašanje je veljalo delovanju krajevnih organizacij SZDL, kjer so v veliki meri še močno aktivni nekdanji borci NOV.

Tovariš Šetinc premišlja: »Včasih pri tem delu starejši aktivisti morda vendarle delajo na napačen način. Ne pridobivajo za to delo mladini, jih ne aktivirajo tako, da bi ti želeli prevzemati odgovornejše naloge. Pri tem je gotovo, da je treba tudi v krajevni skupnosti iskati nove prijeme in nove oblike delovanja. Kajti sedanje oblike dela so še preveč toge. Premalo je domiselnosti za celo vrsto sestankov različnih interesnih sfer. Množični sestanki, z množico splošnih vprašanj včasih že kar odbijajo.«

Ko je tekel pogovor o KS in delovanju frontne organizacije na tej ravni, je Franc Šetinc še dodal, da pozna tudi takšne krajevne in občinske organizacije, ki delajo dobro.

O deležu borcev in borčevske organizacije je dejal, da so borci v frontni organizaciji še vedno bolj aktivni kot mladinci, čeravno bi se o marsikaterem problemu vsi skupaj lahko boljše pomenili, preden pride vprašanje, na primer, na dnevni red skupščine.

Ker smo pogovor ves čas sukali nekako »v senci gospodarske stabilizacije«, smo sogovornika spomnili na dejstvo, da so borci že prej opozarjali na posamezne pomanjkljivosti in napake, ter danes mislijo, da njihovega glasu ni bilo dovolj slišati. Tudi v SZDL ne?

»No, tudi SZDL je o teh vprašanjih spregovorila dovolj glasno. Ne le s kritiko, ampak s ponujenimi alternativnimi predlogi. Kljub vsemu pa moramo biti realni. Zato, da ne bi sejali iluzij. Dolgov ni mogoče odplačati čez noč ali v enem letu. Poglavitno je, če smo uspeli spreobrniti trende. V Sloveniji je že bolje, ne velja pa to za vso Jugoslavijo. Mislim, da je treba odgovornost zaostri ZDAJ. Vse do zvezne vlade. Kdor misli, da bo šlo še vse lepo po starem, z malo dela in velikimi besedami, ne bo več uspeval.«

nadaljevanje na 2. strani

Ukinitev pologa je v interesu vseh, ne le Slovenije

naš komentar

V zvezi s pologom, ki ga morajo naši občani plačati ob prestopu meje je bilo v zadnjem času nič koliko namigovanj. O nekaterih smo v prejšnji številki že pisali. Sloveniji, ki si prizadeva za ukinitev te uredbe, očitajo, da ima posebne interese, čeprav naj bi šlo zgolj za nakupovalni turizem. Prebivalstvo, ki živi ob meji pravijo – živi v privilegiranem položaju. Sklicujejo se celo na ustavo in govorijo o porušeni enakopravnosti delovnih ljudi in občanov v socialistični samoupravni Jugoslaviji.

Takim govoricam, ki kalijo mednarodne odnose in povzročajo nestrpnost je treba odgovoriti. To še posebej zaradi tega, ker so te trditve daleč od resničnosti in ker ne spoštujejo nekaterih temeljnih opredelitev, ki so prav tako zapisane v jugoslovanski ustavi.

Najprej velja znova potrditi, da je razvoj prijateljskih odnosov in vsestranskega sodelovanja s sosedi eno od trajnih in prednostnih smeri naše zunanje politike in našega mednarodnega sodelovanja. Obmejno sodelovanje se kaže v neposrednih stikih med ljudmi, stikih na gospodarskem področju, na področju kulture, prosvete, znanosti, obveščanja, turizma, prometa, zdravstva in drugod. Spomniti velja, da je politika odprte meje pospeševala in omogočila meddržavne sporazume. Podpisali smo osimski sporazum in dokončno uredili naše zahodne meje. Vrednost obmejne blagovne menjave se vsako leto povečuje. Menjava z Italijo je, denimo, lani dosegla 277 milijonov dolarjev in je bila za 61 odstotkov večja kot leto dni poprej. Uvoz in izvoz sta bila usklajena, in pri tem nismo zabeležili nikaršnega primanjkljaja. Uvažamo skoraj izključno le reprodukcijski material. Kar 70 odstotkov tega materiala porabi industrija, ki svoje izdelke izvažajo. Če bi povsod beležili take rezultate, ne bi bili v tako težavnih gospodarskih razmerah!

Ponujajo pa se še večje možnosti. Zdaj je v obmejno blagovno menjavo z Italijo vključenih okrog 800 jugoslovanskih delovnih organizacij. Ta številka se bo kmalu povečala. Pričakujejo, da bodo naše organizacije onstran meja ustanovile nova mešana podjetja in da bodo razvijale še druge oblike višjega gospodarskega sodelovanja. Gre za skupne naložbe, ki bodo v prid vsem stranem in ki bodo gospodarsko sodelovanje še okrepile.

Prevladuje prepričanje, da bi takšno gospodarsko sodelovanje morali podpirati tudi z ukrepi tekoče gospodarske politike. Slovenski izvršni svet je na to že večkrat opozoril. Uredba o plačilu depozita takšnega sodelovanja ne spodbuja, ampak ga kvečjemu ovira. Slovenija je ves čas podpirala prizadevanja za zmanjšanje pretrganega odliva dinarskih in deviznih sredstev v tujino. To podpira tudi sedaj, meni pa, da ima številne škodljive posledice, ki jih zvezni izvršni svet ni preučil. Zaradi teh bi bilo polog treba nadomestiti z drugimi, primernejšimi ukrepi.

Polog omejuje neblagovni konvertibilni devizni priliv, kar nam v sedanjem plačilno bilančnem položaju zelo škoduje. Zmanjšuje število tujcev, ki so poprej prestopili naše meje. Uredba ovira pretoke ob meji, ovira komuniciranje narodnosti z matičnim narodom in objektivno ruši načelo o odprti meji.

Trditve, da so nasprotniki pologa nasprotniki stabilizacije, je torej iz trte izvita. Ne gre za interes posamezne republike ali pokrajine. Gre za uresničevanje enega pomembnih elementov jugoslovanske odprte samoupravne družbe ter za odgovornost vseh jugoslovanskih narodov za položaj in življenje naših narodnih skupnosti v tujini.

Republika konferenca socialistične zveze, republiški izvršni svet in drugi, ki so zvezno vladu opozarjali na škodljivost uredbe, so imeli pred očmi predvsem to. Zahtevali so, naj čimprej izdelajo celostno analizo posledic uvedbe tega ukrepa. Žal zvezni izvršni svet te analize do danes ni naredil. Namesto tega je decembra lani spremenil predpis, s čimer so povečali število prehodov v maloobmejnem osebnem prometu od 5 do 12.

Položaj pa se s tem – kot sedaj ugotavljajo – ni bistveno spremenil, zato znova zahtevajo, naj vlada uredbo ukine, še prej pa pripravi predloge, s katerimi bi prepričali pretirani odziv sredstev v tujino. Sodiijo, da bi z malo volje, take predloge lahko pripravili. Prav tako naj bi poostriili carinske in druge predpise, ki bi nekoga, ki bi želel mejo prestopiti zgolj zaradi trgovanja, močno udarili po žepu. Sicer pa se ne kaže toliko muditi pri pologu, kajti ta naših gospodarskih težav ne bo rešil. Bolje bi bilo, če bi se več pogovarjali o našem delu oziroma nedelu, slabi produktivnosti in velikih notranjih rezervah, manj pa kazali s prstom na druge, zunaj nas. Kajti potem bi razni pologi, boni in druge podobne administrativne pritiskline, same po sebi postale cokla razvoja. Cokla, o kateri nihče ne bi izgubljal odvečnih besed.

Darko Marin

nadaljevanje s 1. strani

Franc Šetinc je premišljal še o nekaterih pogledih na našo sedanost: tako je menil, da ne smemo zveznega izvršnega sveta pustiti samega, ampak mu je treba pomagati, da se bo uspešno upiral pritiskom, da bodo ljudje razumeli, da na primer ni denarja za širjenje pravic in da moramo ustvariti več dohodka, če hočemo imeti več blagostanja.

To so vsekakor »neudobne« razprave, ki so pa nujno potrebne. Slediti moramo zgledu Osvobodilne fronte, ki je tudi v najhujših vojni razmerah znala gojiti demokratičen dialog in ustvarjalno graditi pot enotnosti ob najtežjih vprašanjih.

Tudi borci, smo spomnili tovariša Šetince, imajo svojo »dežno temo«; skoraj na vsakem sestanku, ko obravnava najrazličnejša vprašanja, se zasuka beseda k etiki in morali.

»Če imamo za sabo množice, je v nas tudi moralna moč,« je menil tovariš Šetinc, hkrati pa se je strinjal, da o tem še premalo govorimo vzporedno z gospodarskimi in drugimi vprašanji. Lahko začnemo že z vprašanjem, kako nekdo razpravlja, zakaj smo dovoljevali uvoz opreme, za zdravila pa nimamo... pri tem pa je bilo veliko tega ravno v razpravljalčevi republiki.

Ob koncu pogovora je Franc Šetinc podčrtal še temo, za katero pravi, da ga še posebej zaposluje, in ki ji posveča posebno pozornost. To je vprašanje, kako v delovanje enotne fronte vključiti, pritegniti vse tiste, ki so za to Jugoslavijo, ki so za to našo skupnost, pa niso člani ZK. Saj ni mogoče reči, da ne deluje znotraj SZDL cela vrsta teh ljudi, vendar, pravi tovariš Šetinc, še premalo. To je nujno potrebno zato, da se bodo v Socialistični zvezi delovnega ljudstva zares obravnavala prav vsa vprašanja, ki se v naši družbi porajajo, in ne bo treba posebnih okroglih miz, že po javnih razpravah. V javni razpravi morajo potekati dialog, kresanje mnenj in iskanje najboljših rešitev. Če ni tako še brž pokaže, da je bilo z javno razpravo nekaj narobe, da ni dobro potekala.

»Organizirati moramo dovolj veliko moč za premagovanje težav, za polet in voljo, s katero bomo premagovali vsakršno, tudi najtežjo oviro. Socialistična zveza delovnega ljudstva je v tem smislu pred veliko preizkušnjo, z njo vred pa vsi frontni deli z zvezo komunistov vred. Pot mora biti samo naprej, ne nazaj!«

Bojana Žokalj-Jesih

Priznanja OF 83

Za aktivno delo v fronti

Na slavnostni seji predsedstva RK SZDL so minuli torek podelili ob obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda dvajset priznanj OF. Za požrtvovalno delo v družbenopolitičnih organizacijah ter na različnih področjih družbenega dela so jih prejeli:

Adolf Arigler, Niko Belopavlovič, Justa Bevc, Tone Bole, Helena Borovšek, Lojze Bukovac, Darja Colarič, Janko Cotič, Folti Hartman, Ladislav Kukec, Aleš Jelenc, Franc Lipovec, Vlado Miklavc, Mirko Remec, Janez Pečar, Antonija Rešeta, Stojan Požar, Vida Rudolf, Fani Tomičević in Šandor Varga.

Kocljia ulico, so me pred hišo št. 24 že čakali tovariši. Božo tudi tokrat ni mogel brez pripombe in je povedal: »Frau Maria von Zirkus še spi.« Nasmejali smo se, potem pa odšli v Studence in v bivšo Magdalensko četrt, ker smo bili radovedni, če je uspelo zavednim delavcem izobesiti delavska znamenja ob 1. maju. Na tej poti smo morali prek zasilnega mostu, ki so ga v naglici zgradili Nemci, ker je bil veliki most poruščen. Zasilen most so stražili pripadniki prometnih SS oddelkov. Hitro so nas naganjali čez, ker se je z druge strani iz Taborske ulice približevala dolga kolona ujetnikov poražene kraljeve vojske. Bili so videti blede, bolni in sestradani. Nemški vojaki so jih nenehno priganjali: »Los, los...«

Molče smo nadaljevali pot. Naše slabo razpoloženje se je nekoliko popravilo, ko smo videli v Pekrah visoko na električnem drugu razobešeno rdečo zastavo s srpom in kladivom, ki jo je obesila neznana delavska roka. Okrog dvanajste ure, ko smo se vračali na obed h Knezu, nas je čakalo presenečenje. »Frau Maria von Zirkus« je očitno zvedela za svoje novo ime in njen mož je Boža nagnal domov, češ da njegova žena zanj ne bo več kuhala. Vsi smo se obrnili in odšli, bili smo osramočeni zaradi svoje nemoci, saj nismo smeli temu debeluhu reči ničesar, še manj pa smo mu smeli strgati z rokava rdeči trak s kljukastim križem. Mirno smo dovolili, da je tako ponižujoče opravil z našim tovarišem.

»Uh... uh...«, je zdihoval užaljeni Božo, »ob vsaki drugi priložnosti bi to svinjo pojedel za golaž.« Ker pa je bil pod okriljem nacistov, smo vsi štirje ostali brez slavnostnega prvomajskega kosila »Frau Marie von Zirkus«.

Družbena priznanja in nagrade mesta Maribor 1983

Ob 29. aprilu – prazniku mesta in občin Maribora so izročili družbena priznanja in nagrade mesta Maribor za leto 1983. Listino mesta Maribor so prejeli: ZIV TAM – tovarna vozil in toplotne tehnike Boris Kidrič Maribor, Pokrajinski muzej Maribor in Univerzitetna knjižnica Maribor. Plaketo mesta Maribor sta prejela Robert Bobanec in Slavko Soršak, zlati grb mesta Maribor: SOZD Mariborska tekstilna tovarna in dr. Vladimir Bračič, srebrni grb mesta Maribor: Valentin Colnar, Jože Polajenko in Bruno Ravnikar, bronasti grb mesta Maribor: dr. Edvard Glaser, Dušan Kačičnik in Jože Primožič-Tošo.

M. K.

RADIO ŠE POMNITE - TOVARIŠI

OF je pokazala svojo moč in organizacijsko sopsobnost, zlasti v Ljubljani, že v prvem letu oborožene vstaje proti okupatorjem. V letu 1942 so na osvobojenem ozemlju že nastali narodnoosvobodilni odbori kot organi ljudske oblasti. O tem, kako so delovali odbori OF in NOO v kasnejšem obdobju pa bo tekla beseda v oddaji, ki bo na sporedu v nedeljo, 1. maja ob 9. uri na I. programu Radia Ljubljana. Nekdanji aktivisti bodo pripovedovali o moči in množičnosti OF v Ljubljani v letu 1943, o proslavi 1. maja v tistem letu, o pomenu komiteja KPS. Sodelujoči v oddaji bodo pripovedovali o delovanju odborov OF pod Gorjanci v letu 1943, o povezanosti ljudi s partizansko vojsko ter o delovanju NOO na osvobojenem ozemlju v Beli krajini v letu 1944.

Prvomajske proslave v senci nacistične okupacije

1. maj 1941

Nekje daleč na vzhodu se je pojavljala prva zarja, ki je neznanjala lep prvomajski dan. Nacisti in fašizem sta bila v polnem bojnem zamahu. Številni evropski narodi so bili zatirani in zaslužnjeni. Nacistične zastave s kljukastim križem so plapolale v Avstriji, na Češkem, Poljskem, v Belgiji, na Nizozemskem, v Franciji, Jugoslaviji in drugod.

Gestapovci so začeli uvajati »nov red«. V samem začetku so se okupatorske oblasti počutile precej varne, prevzeli so jih hitri vojaški uspehi in še zlasti Hitlerjev obisk v Mariboru, ki je dejal: »Naredite mi to deželo zopet nemško!«. In se je začelo: sneli so slovenske napise, zamenjali slovenske učitelje, uničevali so slovenske knjige, razpuštili slovenska kulturna in športna društva, za prebivalstvo so organizirali obvezne tečaje nemškega jezika, pripravljali so spiske za preselitev slovenskega prebivalstva in podobno. Na nemškem zasedenem območju je bil položaj posebno težak. Toda kljub vsem okupatorjevim ukrepom so se že v aprilu 1941 pod vodstvom komunistične partije začele priprave na oborožen odpor.

Ustanavljali so se prvi odbori Osvobodilne fronte, začele so se prve skromne napisne akcije.

1. maja 1941 sem se zgodaj zjutraj napotil v ulico Kneza Kocljia, kjer sem bil dogovorjen s tovariši Gustljem Svenškom (bil je trgovski pomočnik in predvojni komunist; prvi komandant na Pohorju, ustrelili so ga kot talca oktobra 1941), Francem Vebrom (frizerski delavec, eden prvih sodelavcev OF v Mariboru, ki je bil ustreljen kot talec maja 1942) in Božom Maksimovičem (frizerski delavec, narodnjak). V hiši številka 24 je živel družina Franja Kneza, ki je bil zasebni frizer in okupatorjev sodelavec. (leta 1945 obsojen na večletno kazen), njegova žena pa je kuhala za abonente, med katerimi je bilo nekaj članov KP in sindikalnih aktivistov. Vse do izbruha vojne je Knezova družina veljala za narodno zavedno, a je takoj po okupatorjevem prihodu pozabila na svoj ponos in izvir. Žena Marija je v nekih starih rodovniških dokumentih izbrskala, da so se njeni pradedi pisali von Markus. Od tedaj naprej je kljub slabemu znanju jezika z nami obonenti govorila le nemško. Božo Maksimović, ki se je zelo rad šalil, jo je ironično preimenoval v »Frau Maria von Zirkus«. Ko sem prišel v Kneza

1. maj 1942

Prvi maj tega leta smo proslavljali na Borlu, ki je bil preurejen v začasno taborišče. Nacisti so poskušali delavcem ukrasti njihov praznik in ga narediti za svojega. Zato je takratni komandant Stössl določil, da na Borlu pripravijo slovesno proslavo. Za izvajanje prvomajskega programa so bili določeni nekateri politični zaporniki in policisti. Kot dober telovadec sem bil določen za parterno telovadbo, nek neznani policist je trobil v rog, itd. Vse priprave je vodil Franc Filipič, izdajalska duša, ki nas je ob vsaki priložnosti surovo pretepal. Komandantu taborišča je bilo zelo veliko do tega, da bi proslava na Borlu čim bolj uspela, saj bi se tako prikupil svojim nadrejenim, ki so iz Maribora radi zahajali na Borl.

Večer pred prvim majem so na terasi visoko nad Dravo razobešili velikanske nacistične zastave s kljukastim križem v sredini. Na teraso so zaporniki prinesli klavir, meni pa so priskrbeli celo prvi telovadni triko. Vrstni red je določal Filipič, ki mi je dejal: »Ti boš nastopil takoj, ko bo Kosmač na klavirju zaigral tuš. Pazi, du alta Zokoll!«. Tako je skušal prikriti svoj slovenski rod.

Na sam praznik so nam prepovedali hodi na stranišče, da ne bi visokim gostom smrdelo. Komandantovi gostje iz Maribora, Celja in Ptuja so se na terasi zbrali okrog devete ure. Na začetku je navzoče pozdravil nemški oficir, ki je na vse pretege poveljeval uspehe nemškega orožja. »Naši vojaki stojijo na straži od Norvika na severu do Krete na jugu«, je zanosno govoril. »Mi imamo na svetu največji kos kruha, ki nam ga pravično deli naš führer«, je končal.

Uresničevanje Titovih idej

V sredo, 4. maja, bodo minila tri leta, odkar je umrl veliki mož – tovariš Tito.

»Titovo delo in njegovo dosledno uresničevanje sta prihodnost naše socialistične samouprave in neuvrščene Jugoslavije. Zagotavljamo jo z bratstvom in enotnostjo, enakopravnostjo narodov in narodnosti vseh naših socialističnih repu-

blik in pokrajin, z razvojem socialističnih samoupravnih odnosov in nesebičnim prizadevanjem za vsestranski materialni in duhovni napredek naše družbe, za neodvisnost in neuvrščenost naše domovine. Porok za to je naš delavski razred,« je med drugim zapisano v spominski knjigi v Beogradu.

Tito ostaja veliko ime v naši zgodovini in zgodovini človeštva, doma in v svetu. Življenjska in revolucionarna izkušnja ga je opozarjala, da mora gledati na cilje našega razvoja v najtesnejši povezavi z dogodki v svetu. Zapustil je bogato zakladnico izkušenj, ideje, poguma, ki je potreben za velika dejanja, optimizma, brez katerega ni mogoče premagovati težav, in človečnosti, zaradi katere so ljudje pripravljeni tudi na žrtve. Maršalov lik ostaja vzor, delo velikega revolucionarja in borca za delavske pravice nas zavezuje, da imamo do njegove zapuščine ustvarjalni odnos, da realno ocenimo današnjo situacijo, da smo dovolj močni in pripravljeni premagati vse težave in probleme v današnjih zapletenih gospodarskih in političnih razmerah, kakor smo jih premagovali pot Titovim vodstvom, da ostane mo budni vedno in povsod!

Živa Drole

★

Minuta molka bo 4. maja na vseh rednih sestankih v federaciji, republikah in pokrajinah posvečena spominu tovariša Tita, v vseh šolah in enotah JLA bo prva ura tega spominskega dne namenjena obnavljanju spomina na življenjsko in delovno pot našega voditelja. Delegacija federacije in oboroženih sil bo 4. maja ob 15.05, ob uri, ko je prenehalo biti njegovo srce, položila cvetje na Titov grob in oglasile se bodo sirene.

Tako bo tudi v prihodnjih letih, je sklenil koordinacijski odbor zvezne konference SZDLJ. Ob vsaki desetletnici Titove smrti pa bodo pripravili posebne programe.

D - D - D

Dvournno, dvorezno, dlakocepstvo? Pravimo, da so dobre tri reči ali stvari nismo pa se še dogovorili, katere bi naj bile to izmed nešteti trojic. Doklej še le »diskusije«, dogovarjanje? Kdaj: deviza dneva – DOVOLJ!? Tudi to bi bile tri D: Dol dolgovno dlakocepstvo! Za sedanje slovesne dni delu v čast (ali še raje prazniku, ko ni treba misliti na DELO) bi bila seveda primerna bolj povzdigujoča gesla, ki bi nas ne zavajala preveč v nevarno bližino neprijetnih dedejev. V starih »dobrih« časih, ko so se delavci dramili z »devizo« (ki pač ni bila v sorodu z današnjimi devizami, dolarji ali deficiti). Trikrat po osem! – namreč, ko so si delavci želeli doživeti vsaj osemurni delavnik ali po sem ur dela, spanja in kulturnega razvedrila, so bile torej dobre tri precej različne reči od tistih današnjih. No, slabih reči pa je v vseh časih na izbiro, tudi danes, in očitno niso le tri, n. pr.: draginja dajatve, dolgovi. Kajpak, svet se kljub vsej demokraciji, demagogiji, »dinamiki« itd. ne spreminja tako hitro da bi ljudje ne potrebovali več tistega donečega ali dušečega »DOL!« Prav tako pa tudi danes delavec lahko kjerkoli po svetu – sam pri sebi – opeva »delavčev delavno dlan« (Delu čast!). Lahko dviga pest in vzklika »Dol buržuji!«, čeprav mu buržuji marsikje po svetu navadno ne ostanejo nič dolžni, saj je delavec vselej dobival po grbi debele v takšni ali drugačni obliki.

Sicer pa je delavstvo marsikje marsikaj doseglo – dovolj? – od tistih časov bojev za osemurnik. Kaj so mu medtem ali zaradi tega vzeli, je drugo vprašanje. No, prav bi bilo reči: To je zdaj prvo vprašanje. Zakaj delavcu (to se pravi nasploh tistim, ki se preživljajo z delom) so vzeli tako rekoč vse tam, kjer so mu vzeli delo. Tudi včasih so delavci vzklikali: Dela, kruha, dol z vojno! Dol z draginjo! Dol oboroževanje! Dol dobičkarji, krvoseji! Ta gesla so ostala. Kaj se je spremenilo? Morda med drugim to, da je zdaj nezaposlenih precej več milijonov ljudi na svetu kakor pa nekdaj. Zato pa ima svet tudi neznanstvo več moralnega orožja ali ima ga toliko, da naj nas prihodnost ne skrbi! Kdo jo bo doživel? In zakaj bi si jo želel?

Dovolj, dovolj – vsega tega nam je že dolgo preveč, tega slikanja hudiča na ta svet, ki je že tako bolj črn kakor vsi hudiči skupaj! Zdaj se bo ljudem prilleglo malo prazničnega dremanja, domačih dobrot (tudi to so tiste tri dobre reči!), pa bodo uspešno prespali – mirno nekaj dni, če že ne bo kakšnega hujšega potresa. Če se bo komu ljubilo vzklikati v čast dela – imel bo tudi lepo priloznost. Precej pa jih je, ki so najbolj zadovoljni, ko jim ni treba delati in niti ne misliti, da bi bila poleg besed za kaj uporabna tudi dejanja. Torej praznovati – spati? Ali klatiti prazne, debele neresne – resno? Ali priporočati drugim in sebi, naj bi začeli nositi znak D-D-D, ki bi naj pomenil: Delajmo, delajmo, delajmo! Dejanja, dejanja, dejanja!

efes

»Sieg heil«... Sieg heil, so viharo povzeli po njem navzoči. Potem se je začel kulturni program. Bil sem tretji po vrsti. Policistu sem ob koncu prve točke razložil, da sem zgoraj v sobi pozabil pas za telovadne hlače brez katerega ne morem nastopiti. Poslal me je v sobo ponj. Ko sem se po stopnicah vračal iz sobe, sem z vso močjo z desno roko udaril po zidu in padel. Iz roke je brizgnila kri. Pritekli so mi na pomoč. A snežno bele telovadne hlače so bile vse poškropljene s krvjo. Moj prvomajski nastop je bil opravljen.

»Jetzt Bodet Turner«, parterna telovadba, je spodaj napovedal moderator. Sledil je premor, tišina in nestrpno prerivanje, ker se nisem pojavil. Tolmač Filipič je pridrel po stopnicah in jezno zasikal: »Du, Dreck Kerl, Du alta Zokol, to mi boš še plačal!« Po krajšem odmoru se je proslava nadaljevala, vendar je bila nekoliko skaljena.

1. maj 1943

V letih 1942 in 1943 nacisti še niso čutili pomanjkanja delovne sile. To so bila leta njihovih najhujših zločinov. V tem času je bila njihova glavna skrb, kako čim prej usmrtiti množico političnih nasprotnikov. Na pomolu so se že kazali znaki, da bi Nemčija lahko izgubila vojno. Nemci so bili besni zaradi poraza pri Stalingradu in so se maščevali nad nemočnimi golorokimi ter od gladi, težkega dela in bolezni izmučenimi interniranci. Ker so njihove »tehnične naprave« za množično pobijanje delale prepočasno, so poklicali na pomoč zdravnike, ki so izvajali zloglasne selekcije. Ta nacistični uničevalni stroj v koncentracijskih taboriščih je bil brezhibno organiziran. Od mno-

gih grozot, ki sem jih doživel, mi je slednja ostala najbolj v spominu.

V aprilu 1943 sem delal v skupini Slovencev, ki je prišla v Mauthausen iz Borla, Begun in od drugod. Končavali smo barake, ki jih je taboriščno vodstvo določilo za novo bolnišnico. Do tedaj je bila primitivna bolnišnica v osrednjem taborišču v bloku št. 20.

Pred prvim majem so določili selitev stare bolnišnice v nove prostore. Ob selitvi je dr. Krebsbach, ki smo ga preimenovali v dr. Schpritzbacha (zelo rad je namreč internirancem vbrižgaval v kri bencin in druge strupe) napovedal med bolniki selekcijo. Ob tej selekciji je izgubil življenje naš tovariš Ivan Jošt iz Lipice pri Celju, kjer je bil eden prvih organizatorjev ljudske vstaje. Bil je sin premožnega posestnika in vujen dobre hrane. Zato je lakoto čutil bolj kot drugi, že ob osmi uri je nestrpno čakal revno opoldansko kosilo. Zrak je bil oster in čist, delo težko in naši želodci prazni. To ga je tako uničilo, da je iz dneva v dan vedno bolj hiral in je bil na najboljši poti za v krematorij. Ko so nekega dne razdelili hrano, je Ivan začel lizati kotel. Zalotil ga je starešina barake, cigan Ackerl in ga neusmiljeno pretepel. Ivan se je sklenil pred pobesnelim kriminalcem skriti za nekaj časa v bolnišnico. Ko je v aprilu prišla v barako zdravniška komisija zaradi selekcije, so izbrali Ivana.

Bil je prekrasen pomladanski dan pred 1. majem. Okrog barak nove bolnišnice smo urejali okolje. V zadnji stranski baraki je dr. Krebsbach vbrižgaval strup v žile nedolžnih žrtve. Sanitejci so prignali k baraki novo skupino bolnih internirancev, med kate-

rimi smo spoznali Jošta. Skušali smo ga poklicati, a nas ni slišal. Ves izčrpan je sedel na pomladanskem soncu in se ni premaknil. Sanitejci so medtem nosili bolnika za bolnikom na zdravniško mizo. V barako so nosili žive internirance iz nje so se vračali z mrtvimi in jih pred očmi tistih, ki so zunaj čakali na smrtonosno injekcijo, polagali na velik mrliški voz, ki jih bo odpeljal na zadnjo pot v krematorij. Že je bila vrsta na Jošto. Vendar je to žrtev usoda ugrabila satanskemu zdravniku. Ivan je izdihnil na rokav sanitejcev, še preden so ga položili na mizo pred zdravnika.

Kmalu zatem je bilo poldne. Dopoldanska tlaka je bila končana. Pospravili smo orodje. Medtem je krenil tudi mrliški voz izpred bolniške barake. Na njem so bila kot polena položena trupla naših tovarišev. Med njimi je bil tudi Ivan Jošt, ki se v Mauthausnu nikoli ni mogel do siteda najesti. Korakoma smo stopali po cesti navzgor na apel v osrednje taborišče. Ob meni je korakal Milan Kožuh iz Škofje vasi pri Celju. Imel je vlažne oči, saj ga je Ivanova smrt globoko pretresla. Na vrhu ceste, na križišču, smo se morali ustaviti in dati prednost koloni internirancev, ki je vlačila iz gozda velikansko smreko. V naglici so jo morali postaviti pred esesovsko kantino (300 metrov od krematorija) za majsko drevo... drevo, ki so ga naslednjega dne obćudovale esesovske žene... drevo, na katero so plezali in se nedolžno igrali njihovi otroci.

Mrtvi Ivan nam ni dal miru. Milan Kožuh se je še dolgo v noč premetaval na pogradu poleg mene in glasno govoril: »Ivan, ne hodi v revir... saj veš, da so tam selekci-

je...«. V takšnem razpoloženju smo dočakali 1. maj 1943. Na velikem prostoru, kjer smo imeli vsak dan apele, je igrala godba. Nemo, s stiskanjem rok smo drug drugemu želeli, da bi to bil zares zadnji 1. maj v tem nacističnem pekl.

1. maj 1944

V tem času so zavezniška letala čedalje svobodneje preletavala nemško nebo. Ponoči Angleži, podnevi Američani. Iz taborišča Mauthausen smo imeli dober pregled nad dogajanjem v dolini. Tako smo 1. maja 1944 opazovali, kako zavezniška letala bombardirajo Linz, Stayer in druge industrijske kraje. Videti je bilo, kot da visijo v zraku in se jim nikamor ne mudi, kot da so neobčutljiva za nemško protiletalsko obrambo.

Esesovci so se zaradi zračnega alarma poskrili v zaklonišča in od tam prežali, da nihče ne uide. Taboriščniki smo se zbrali pred barakami in uživali v prizorih pred našimi očmi. Nekateri sovjetski tovariši so začeli maščevalno odštevati bombe:

»Ta je za Kijev...« je odšteval prvi.

»Ta je za Harkov«, je veselo nadaljeval drugi.

»Čekaj, bre«, je užaljeno rekel prvoborec Marić, »postavite jednu i za Beograd«.

»Ničevno... davaj«, so se nasmejali Rusi.

Vse to se je dogajalo v času, ko so fronte požirale vse več nemškega prebivalstva. K vojakom so poklicali tudi starejše letnike, s čimer sta bila močno oslABLJENA zaledje in civilna zaščita. Da bi nekoliko zamašili vrzel in priskočili na pomoč civilnemu pre-

nadaljevanje na 4. strani

naš komentar

Vsebinsko bogastvo delavskega praznika

Že vrsto desetletij in še več nosi prvi maj, največji delavski praznik, ki je dobil že zdavnaj svetovno razsežnost, eno izmed najpomembnejših značilnosti, ki kažejo tudi na njegovo zgodovinsko pomembnost in veličino. Malokateri praznik je namreč bil in ostal tako zgovorna in natančna podoba občasne stanja v delavskem gibanju vsakega naroda posebej in celotnega mednarodnega delavskega gibanja.

V letih po ustanovitvi oziroma razglasitvi prvega maja za vsakoletni praznik delavskega razreda povsod po svetu so bile njegove proslave izraz in hkrati dokaz šibkosti delavskega gibanja v mnogih delih sveta, vendar vselej pa tudi izraz trdne vere v napredek gibanja in v krepitev politične moči in rastoče razredne in družbene vloge delavskega razreda v posamičnih državah in na svetu nasploh. Tudi mnogi nasprotniki delavskega gibanja so, hočeš nočeš, spoznali vplivno moč in delovanje idej prvega maja, pa so si skušali ta praznik tako ali drugače prisvojiti, da bi mu odbili ali vsaj otopili njegovo revolucionarno ost.

Prav v tej osti v revolucionarni težnji po spreminjanju sveta ter v sanjah in hkrati stvarnih hotenjih po uresničitvi oblasti delovnih ljudi, je bil ves čas, odkar po svetu proslavljajo vse več milijonov delavcev prvi maj, osnovni smisel in pomen praznika prvega maja.

Z rastjo delavskega razreda se je krepila in tudi spreminjala vsebina prvega maja, množila in spreminjala so se tudi gesla, ki so navdihovala vsakoletne prvomajske proslave. Včasih je bil prvi maj izraz boja delovnih ljudi po svetu za njihove temeljne pravice, za pravice do osemurnega delovnika, do zdravstvene in socialne zaščite, pravice do dela, proti grobemu izkoriščanju mladine in otrok, za žensko enakopravnost, za pravice do organiziranja delovnih ljudi in podobno.

Čimbolj se je delavski razred spreminjal v nosilca novih družbenih odnosov, čimbolj se je prežemal z marksističnim naukom o spreminjanju sveta, čimbolj se je postavljaj na vodstvo vseh delovnih množic določenega naroda, tembolj sta v osrčju družbe dozorevala nujnost in spoznanje upravičenosti ter zakonitosti razbitja starega izkoriščevalskega sistema in vzpostavitev novega družbenega reda, kjer bo v vsej svoji veličini uresničeno geslo mnogoterih prvomajskih praznovanj in proslav: Delu čast in oblast.

Tako se je vsebina prvomajskih praznovanj in gesel postopno spreminjala vzporedno z rastjo moči in zavesti delavskega gibanja, od navadnih zahtev po ekonomskih pravicah, do jasne zahteve po prevzemu oblasti delovnih ljudi.

Taka razvojna smer prvomajskih proslav pa ni tekla niti gladko niti brez najrazličnejših odsefov sporov, ki so označevali posamične stopnje v razvoju delavskega gibanja, kljub venomer poudarjeni potrebi po enotnosti in solidarnosti celotnega svetovnega delavskega gibanja. To gibanje je bilo nešteto krat in je še danes v znamenju medsebojnih trenj, v znamenju čisto zelo globokih medsebojnih razlik in trenj.

Vendar vse to, vsa navzkrižja, ki so dajala pečat mednarodnemu delavskemu gibanju, in vsem naporom reakcije navkljub, da bi preprečila delavskemu razredu v posameznih deželah uresničitve njegove zgodovinske vloge nosilca oblasti, so zadnja desetletja priča in dokaz, kako se je ideja pravih prvomajskih praznikov o delavskih pravicah – v trdem boju in žrtvah milijonskih množic – spremenila ne le v stvarnost v posamičnih deželah, pač pa v mnogočem svetovni proces socializma, ki je zajel vse celine.

Kot je vsaka doba na prehojeni poti mednarodnega delavskega gibanja nosila svoj bistveni pečat, je tudi naše obdobje dalo in daje prvomajskim proslavam posebne značilnosti. Ponekod gre za prve začetke organiziranega boja delovnih ljudi za njihove osnovne pravice, drugod so organizirane delavske sile v nenehnem spopadanju s kapitalističnim razredom in v vztrajnem iskanju izvirnih poti k socialističnim družbenim preobrazbam. Po drugi strani pa je bistvo boja najnaprednejših sil v deželah, kjer je delavski razred vrgel z oblasti buržoazni red, osredotočen na uresničitve v praksi in ne le v teoriji temeljnega gesla socializma, ki zagotavlja delavskemu razredu pravico dejanskega odločanja o presežkih njegove ustvarjene vrednosti. Prvi maj delovnih ljudi naše dežele pa tokrat označuje vse bolj zaznavne in vse bolj odločne bitke za dejansko samoupravno vsebino celotnega našega družbenega in gospodarskega življenja, v čemer delovni človek vidi edini izhod iz sedanjih kriznih težav in zagat.

Drago Košmrlj

Pot enotnosti Osvobodilne fronte slovenskega naroda

Ob obletnici zbora aktivistov OF na Pugledu

Politična in bojna enotnost slovenskega naroda, poosebljena v Osvobodilni fronti pod vodstvom Komunistične partije Slovenije, je ena najpomembnejših pridobitev narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda.

Glavni pobudnik in edina realna sila, ki je to pridobitev lahko izbojevala, je bila komunistična partija. Njena prizadevanja v to smer segajo nazaj v čas stare Jugoslavije, ko je povezovala demokratične protifašistične sile v bojno enotnost v obliki ljudskofrontnega gibanja in še posebej delavske enotnosti zoper fašistično napadalnost, za demokratizacijo in družbeni napredek. Ta bojna enotnost je nato postala osnova za množičen pristop slovenskega naroda v osvobodilno gibanje oziroma Osvobodilno fronto.

Osvobodilna fronta je bila kot enotna vseslovenska bojna in revolucionarna organizacija ustanovljena že v prvem mesecu okupacije na pobudo Komunistične partije Slovenije. Kljub temu, da so se v Osvobodilno fronto vključevali ljudje različnih političnih prepričanj in svetovnonazorskih opredelitev, je bila Osvobodilna fronta v prvem letu obstoja povsem enotna politična organizacija. Nacionalna in socialna osvoboditev slovenskega naroda sta pritegnila v boj slehernega poštenega Slovenca.

Brez dvoma je od vsega začetka vodstvena vloga v Osvobodilni fronti pripadala zaradi deleža v organiziranju in razvijanju te organizacije komunistični partiji. Kljub temu je centralni komite KPS, da ne bi zoževal najširše udeležbe ljudskih množic v narodnoosvobodilnem boju, dopuščal v vodstvenih organih Osvobodilne fronte enakopravnost treh tako imenovanih ustanovnih skupin Osvobodilne fronte, to je komunistov, sokolov in krščanskih socialistov, torej njihovo enakovredno zastopstvo v organih Osvobodilne fronte, kar je kazalo na zgodovinsko kontinuiteto povezave dveh pomembnih partijskih zaveznikov še iz časa pred okupacijo. Kljub koaliciji v vrhu pa se je Osvobodilna fronta razvijala kot enotno gibanje.

Prvi problemi so se pojavili z nastankom in razvojem osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini spomladi 1942. Takrat so se pojavile bolj ob-

jektivne kot subjektivne težnje spodrezovanja vodilne vloge KPS in njene degradacije le na sopotnico drugih skupin v Osvobodilni fronti. Te težnje so se manifestirale v zahtevi sokolov po izenačenju KPS z Osvobodilno fronto, s čimer bi se vodilna vloga partije razvodenela in v nekaterih ukrepih krščanskih socialistov, ki so peljali v ustanavljanje svoje stranke (pritegovanje aktivistov iz Ljubljane na osvobojevo ozemlje), zahteva po enako-

nja samega. Toda večmesečna italijanska ofenziva, ki je neposredno sledila konferenci, je onemogočila dokončno rešitev tega problema oziroma izvajanje sklepov v prakso.

Ker je vprašanje koalicije ali enotnosti Osvobodilne fronte dobilo z oboroženim nastopom bele garde nove razsežnosti, težnje po rahljanju enotnosti Osvobodilne fronte pa so se celo poglobljale, je centralni komite KPS v zimskih mesecih 1942/1943 nadaljeval z razči-

ska izjava iz konca februarja 1943. Bistvo njene vsebine je: 1) Osvobodilna fronta slovenskega naroda je enotna vse-ljudska politična in revolucionarna organizacija borbenega slovenskega naroda, 2) avantgardna vloga v osvobodilni vojni slovenskega naroda pripada Komunistični partiji Slovenije, 3) sokolska in krščansko-socialistična skupina se odpovedujeta organiziranju svojih strak ali političnih organizacij spričo nacionalnih, po-

stična skupina je tako ostala nazorska skupina in izraz prehajanja slovenskih katoliških množic na napredne nacionalne in družbene pozicije ter je s tem obdržala načela, s katerimi se je pravzaprav vključila v Osvobodilno fronto.

Izjavo, sprejeto v vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja (za KPS so jo podpisali Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Franc Leskošek, za sokole Jože Rus in Franjo Lubej, za krščanske socialiste Edvard

smernice za delo, omogočiti poštenim aktivistom nepartijskim študij partijske literature, v svojih vrstah pa so bili komunisti dolžni prepričati vsa kršne pojave sektaštva.

Cez dva meseca je izjavo obravnaval in potrdil prvi zbor aktivistov Osvobodilne fronte. Zbor je bil na Pugledu na Kočevskem Rogu ob drugi obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte, 27. aprila 1943, in se je končal s prvomajsko proslavo. Udeležilo se ga je 76 aktivistov iz Dolenjske, Notranjske in Bele krajine, z zastopniki vojske in člani izvršnega odbora pa se je zbralo okrog 100 ljudi.

Po uvodnem govoru Josipa Vidmarja je imel osrednji referat Edvard Kardelj, ki je moral utemeljiti pravilnosti izjave. Med drugim je poudaril: »Prenahati je treba v organizacijah OF ljudi deliti na komuniste, krščanske socialiste, sokole itd. V prvi etapi je bilo to važno, sedaj pa je treba pridobivati v OF delavce, kmete, slovensko inteligenco. Ne koalicijske vase zaprtih grup ampak mi, slovensko ljudstvo kot celota bomo izbojevali svobodo. Če bi s te poti skrenili, bi okrepili reakcijo in povzročili v ljudskih množicah omahovanje. Čim bi ljudske množice začutili razpoke v OF, bi nastal razkroj osvobodilnega gibanja, ki bi mu sledil poraz.«

Boris Kidrič je podal sliko političnega in organizacijskega razvoja Osvobodilne fronte, Zveze slovenske mladine in Slovenske protifašistične ženske zveze, Jože Rus je podčrtal pomen enotnega političnega vodstva, Tone Fajfar pa je podal historiat krščanskih socialistov, njihovo razmerje do KPS in stališče do izjave. Koreferate so imeli še ostali člani izvršnega odbora OF.

Na zborovanju je bila izjava v celoti sprejeta, s čimer je bila utrjena enotnost Osvobodilne fronte, čeprav se je s formalnega stališča to vprašanje dokončno rešilo šele jeseni 1944 s pomnožitvijo članov izvršnega odbora OF tudi s člani nekaterih skupin, zastopanih v vrhovnem plenumu. Medtem pa za široke ljudske množice izjava oziroma z njo najtesneje povezan zbor aktivistov nista predstavljala nobene nove poti v obliki osvobodilnega gibanja; v očeh slovenskega ljudstva je veljala Osvobodilna fronta od vsega začetka kot enotna politična organizacija.

Poudariti pa je treba, da je enotnost Osvobodilne fronte dobila novo kvaliteto. Zgrajena je bila na globlji preučitvi in skupni rešitvi vseh tistih vprašanj, ki so se neizogibno morala pojaviti v dvoletnem osvobodilnem boju. **Vida Deželak**

Bogdan Osolnik z današnjim pogledom na Pugled in »dolomitsko izjavo«

Pomembne odločitve tudi za povojni čas

»Brez dvoma je osnovni pomen zbora na Pugledu v tem, da je utrdil enotnost delovanja OF in da je prenesel v življenje sporazum med ustanovnimi skupinami, ki ga ponavadi imenujemo »dolomitska izjava.«

V današnjem ocenjevanju tega dogodka vidim njegov pomen tudi v tem, da je bil mnogo bolj daljnosežen od svojega ožjega pomena v vojnem času. Ne gre le za to, da so bili preseženi spori med svetovnonazorskimi skupinami. Presežena je bila težnja, da se politično življenje na Slovenskem organizira po svetovnonazorski pripradnosti.

Slovenska reakcija se je trudila prikazati boj proti partizanski vojski kot boj za krščansko vero. Na ta način je pretela nevarnost, da bi se osvobodilni boj sprevrgel v državljansko vojno med vernimi in nevernimi Slovenci. Komunistična partija pa si je za sporazum prizadevala prav zato, da bi preprečila tako delitev in je dokazovala, da je za dani čas edino možna delitev – kriterij odnosa do okupatorja: za osvobodilni boj ali za sodelovanje z okupatorjem. Osvobodilni boj pa je bil boj vseh Slovencev.

Zbor na Pugledu je potrdil skupno opredelitev in sprejel odločen sklep, da je dolžnost vseh aktivistov utrjevati enotnost OF, da je IOOF (sestavljene iz predstavnikov vseh ustanovnih skupin) enotno vodstvo osvobodilnega boja in da se mora nemudoma prenehati kakršnokoli posebno povezovanje na ravni svetovno nazorskih skupin.

Vse to je bilo nadvse pomembno za nadaljni boj, ki je potem še dolgo trajal. Ni naključje, da tudi danes, ko se srečamo nekdanji udeleženci tega zbora, ostaja v spominu olajšanje, ki smo ga čutili ob končanem zboru.

Olajšanje, ker so odpadle vse nejasnosti in nesporazumi.

Z današnjim pogledom vidimo tudi, kako pomembna sta bila »dolomitska izjava« in zbor na Pugledu za utrditev in nadaljevanje enotnosti OF po vojni. Samo tako smo se lahko izognili sporom, v katerih bi se znašli, če bi se ponovno vračali na večstrankarsko politično organiziranost. Dogodki v nekaterih drugih deželah so (po drugi svetovni vojni) pokazali, da je nasprotnikom ljudstva uspelo protifašistična gibanja razklati in jih pogrniti v medsebojne spopade. Danes tudi vidimo, da si marsikje v svetu osvobodilna, mirovna in protiiimperalistična gibanja prav tako prizadevajo ustvariti enotno fronto s preseganjem svetovnonazorskih razlik.

Oboroževalna tekma – še zlasti jedrska – je tako velika grožnja vsemu svetu, da v mnogih deželah že doumevajo, da se morajo za skupni cilj združevati vsi ljudje, ne glede na pripadnost ideji, veri ali čemu drugemu. In tudi usoda nekaterih na novo osvobojenih dežel nam kaže, kako zelo nevarno je, če osvobodilna gibanja ne uspejo ohraniti enotnosti vsega ljudstva.

Bogdan Osolnik se je spomnil tudi čisto doživljajskega prizora iz zbora na Pugledu: »Ko smo prihajali, je bilo hladno in deževno. Nastanili smo se v izpraznjeni kočevski vasi. Ko pa smo odhajali, prvega in drugega maja, je sijalo toplo sonce in vsenaokoli se je bohotila pomlad. Vse to je še prispevalo k naši dobri volji. Preden smo se začeli razhajati, smo imeli 30. aprila zvečer aktivisti in partizani še skupno praznovanje prvega maja ob tabornem ognju v resnično prisrčnem, tovariškem razpoloženju...«

Bojana Žokalj-Jesih

pravnosti tudi v osnovnih organizacijah Osvobodilne fronte, zahteva po vodstvenih položajih v vojski itd.

Vprašanju enotnosti Osvobodilne fronte je bila v veliki meri namenjena partijska konferenca na Kočevskem Rogu v začetku julija 1942, na kateri so bili tudi nekomunisti iz vodstva Osvobodilne fronte. Konferenca je ponovno potrdila spoznanje, da je za uspešno vodenje narodnoosvobodilnega boja proti okupatorju in domači reakciji prvi pogoj enotnost narodnoosvobodilnega giba-

ševanjem odnosov med ustanovnimi skupinami.

Tendence po strankarski koaliciji so doživele resen udarec na novembrskem zasedanju vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte, ki je med drugim poudaril, bojno enotnost vseh Slovencev kot edino odločujočo perspektivo ter s konferenco Delavske enotnosti, kjer je bil sprejet sklep o strnitvi vseh delavskih političnih skupin okrog KPS, ji je bila priznana avantgardna vloga. Plod nadaljnjih razprav in dogovarjanj pa je bila Dolomit-

litičnih in socialnih interesov, ki so v osnovi istovetni z interesi KPS, 4) obe ti skupini se odrekata lastnim aktivistom, ki postanejo skupaj s partijskimi aktivisti v Osvobodilni fronti aktivisti Osvobodilne fronte kot celote pod vodstvom izvršnega odbora Osvobodilne fronte.

Dolomitska izjava je kot izraz političnega realizma urenila v prvi vrsti odnos s krščansko-socialistično skupino, medtem ko je s sokoli bilo lažje, ker le-ti niso imeli strankarskih teženj. Krščansko-social-

Kocbek, Tone Fajfar in Marjan Breclj pa je bilo potrebno oživiti na terenu. Poverjeništvu centralnega komiteja in okrožni komiteji KPS so bili dolžni z aktivisti iz krščansko-socialistične skupine in sokolstva izjavo temeljito predelati in jih prepričevati o njeni pravilnosti, napraviti konkretne sklepe glede likvidacije za Osvobodilno fronto škodljivih pojavov na terenu, osnovati pri okrožnih odborih Osvobodilne fronte krožke aktivistov, prek katerih bi se aktivisti politično usposabljali in dobivali enotne

nadaljevanje s 3. strani

bivalstvu, so v koncentracijskih taboriščih uvedli protipožarno varnostno službo. Interniranci, že tako zapisani smrti, so postali dobri za gašenje požarov in za detoniranje zavezniških bomb, ki niso eksplodirale.

Ko se je oglašil alarm za približevanje zavezniških letal, so se morali gasilci takoj zbrati na »apelplatzu«. Z vsa naglico in brez običajnega natančnega pregleda pri izhodu iz taborišča so se odpeljali v smeri Linza. Sirene so pošastno zavijale. Takoj ko je nevarnost napada minila, so posegli v akcijo reševanja. Ker je pri takih akcijah šlo za reševanje ljudi, so gasilci delali vsak zase in esesovska kontrola je bila šibkejša. Ko so se tega dne po delu spet vsi zbrali na zbornem mestu, je en gasilec manjkal. Esesovci so menili, da je izkoristil priložnost in pobegnul. Na veliko presenečenje vseh pa se je čez dva dni vrnil v taborišče, ker se je zbal esesovskih ukrepov. Tako nam je pokazal naše prvomajsko veselje.

1. maj 1945

Lastovke, ki so spomladi 1945 priletele z juga, niso prinesle s seboj samo prvih znamenj pomladi, prinesle so veliko več – zanesljiva znamenja, da tretji raj končno razpada. Zavezniške armade so na vseh frontah naglo napredovale. Obroč okoli »donavske trdnjave«, ki so jo nekateri nacistični fanatiki nameravali braniti do poslednjega Nemca, se je vedno bolj ozil. Tretji rajh je bil v agoniji.

Temu primerno je bilo tudi razpoloženje v koncentracijskem taborišču Mauthausen, ki se je v spletu okoliščin znašlo v središču dogajanj. Esesovci so že nekaj dni pred prvim majem sežigali razne dokumente, da bi prikrili sledove svojih zločinov. Interniranci, ki so pospravljali esesovske pisarne, so zvedeli, da je komandant taborišča Zie-reis iz Berlina prejel povelje, da morajo pokončiti vse taboriščnike, preden jih zavezniki ujamajo. Pokončili naj bi nas na več načinov: vse nagnati v podzemski rov, ga zazidati in potem razstreliti z močnim eksplozivom; če se to ne bi posrečilo, potem zastrpiti v hrano ali posrečiti taborišča z močnim artilerijskim ognjem. Na našo veliko srečo je nagel razplet dogodkov preprečil izvedbo tega satanskega načrta.

V teh majskih dneh tudi esesovci niso bili več enotni – ena skupina je še vedno verjela v »čudežno orožje«, ki bi povzročilo popoln preobrat v vojni. V skladu s tem so se še vedno obnašali tako, kot da je njihova zmaga vprašanje dni in so nam grozili, da nihče ne bo prišel živ iz taborišča. Drugi so na situacijo gledali bolj realno – ker so se zavedali, da je vojne zanje konec, so skušali najbolj poceni odnesti svojo kožo. Glede na to razlike med nami in njimi niso bile velike – taboriščniki smo se bali, da bodo esesovci uspeli izvršiti povelje, esesovci pa so trepetali pred sovjetskimi ujetništvom, kjer bi morali odgovarjati za zločine. Eni kot drugi smo se spraševali, kdo bo hitrejši – smrt ali svoboda.

Zanimiv dogodek se je odigral na sam praznik 1. maja 1945. Pred taboriščno kuhinjo je stala skupina internirancev, ki se je

pogovarjala o zadnjih dogodkih. Ker so bili tako zatopljeni v pogovor niso niti opazili dveh esesovcev, ki sta prišla mimo. Nihče ni niti snel čepice, da bi ju pozdravil. Zato se je eden od njih razjezil in od nas zahteval, da ga pozdravimo. Spet se nihče ni zmenil zanj, zato je esesovec segel po pišto-li. A to ni bilo več leto 1942 in vedeli smo, da svoje grožnje ne bo uresničil. Drugi esesovec je pokazal več posluha za nastalo situacijo in je jeznega kolega posvaril, naj se obvlada. Odšla sta dalje, a njun korak ni bil več tako strumen in vojaški, kot smo ga bili vajeni iz časov nemških zmag. Glave so bile povešene in korak podoben koraku upokojenca na nedeljskem sprehodu.

Vedno več je bilo znakov, da se esesovci pripravljajo na odhod iz taborišča, zato je naprsto naraščala iz ure v uro. Mednarodni politični komite internirancev je stalno zasedal. Opozoril je osebe v kuhinji, naj pazi, da bi esesovci ne zastrupili hrane. Pripravljali so tudi splošen upor internirancev. Ni šlo več za to, da si utremo pot iz taborišča, pač pa za to, da nacistom preprečimo uničenje in evakuacijo taborišča. Popoldan je napetost dosegla svoj vrh, esesovci si niso več upali sami med nas. Proti večeru se je »Raportführer« Trumm z oklepnim avtom pripeljal v taborišče in prevozil nekaj krogov. V očeh je imel solze, ki so bile v čudnem nasprotju z njegovim surovim značajem. A prav gotovo ni jokal nad usodo stotisočev in med njim 12.890 Jugoslovancev, pobitih v Mauthausnu – bile so to solze srda nad zlomom fašistične Nemčije. Končano je bilo lagodno življenje po taboriščih, približeval se je čas, ko bo treba plačevati račune.

V noči med 1. in 2. majem so na povelje iz Berlina zamenjali esesovce z dunajskimi policisti. Nekdo je v taborišče prinesel novico, ki jo je objavil radio Hamburg, da je namreč njihov fuhrer, ko se je do zadnjega diha bojeval za nemško stvar, padel 30. aprila v Berlinu. Po taborišču so odmevali kriki veselja. Dolga kača ujetnikov v različnih oblačilih, zakrpanih, zmekanih in umazanih, okostnjaki ostrženi na balin in označeni z različnimi znaki so plesali svoj ples... ples svobode. Nočno tišino niso več rezali klici na pomoč in obupne prošnje za življenje. Zamenjal jih je veselje »ole« španski tovariš. To razpoloženje je bilo v pravem nasprotju s tistim, kar se je dogajalo zunaj taborišča. Že nekaj dni so bile ceste prenatlačene. Po cestah se je zlivala živa reka ljudi, nemških vojakov in izdajalcev, ki so se umikali in bežali pred rusko armado. To je bila agonija tretjega rajha, kateri je nekaj dni kasneje sledil popoln zlom in razpad, razpad, ki je milijonom potlačenim prinesel svobodo. To je bil najlepši prvi maj.

Šele nekaj dni kasneje smo zvedeli, da je bila vest o junaški smrti Adolfa Hitlerja navadna laž, ki si jo je izmislila nacistična propaganda. Hitler je naredil samomor in se ni junaško bojeval do zadnjega diha. Takšno novico so za javnost potrebovali njegovi nasledniki, ki so skušali še naprej gnati legnedo o »velikem vodji«. Tudi vojak, ki so se bojevali v zgornji Avstriji v okolici Mauthausna, niso smeli zvedeti prave resnice, saj bi začutili, da odrešilnega orožja najbrž ne bo in da jih je ljubljani vodja pustil na cedilu.

Mato Utovič

Minirana zastava

»Star sem bil leto dni, ko je naša družina prišla iz Hoč pri Mariboru v Žirovnico,« mi je pripovedoval upokojeni železniški prometnik Srečko Štern iz Zabreznice pri Žirovnici na Gorenjskem.

»Oče Franc je bil 35 let železniški čuvaj v čuvajnicah na Potokih in v slavni Prešernovi Vrbi. Stanovali smo v čuvajnici pri zapornicah v Žirovnici. Štirinajst let sem bil star, ko se je začela vojna in dobro se spominjam, kako smo otroci 1941. leta radovedno opazovali vojake dravske divizije, ki so vlekli žico skozi železniški predor, ko so pripravljali železniški most nad grabnom Završnice za razstrelitev. Prebivalci iz okoliških hiš so se morali umakniti, mi pa smo iz daljave skozi predor gledali in čakali, kdaj bo odjeknila eksplozija. Železno mostno konstrukcijo je na sredini najprej dvignilo v zrak, kar smo dobro videli, potem se je železje grmeče zrušilo v potok tik poleg mlina.

Po okupaciji so Nemci zgradili nov most z močnim lesenim podpornim ogrođjem. Neke noči konec junija 1942. leta je prišel Cankarjev bataljon, razgnal stražarje, pobral iz okoliških hiš vse butare, ki so jih borci znosili pod leseno ogrođje mosta, most in butare polili z bencinom in zažgali. Vžplamenel je največji kres med vojno na Gorenjskem. Zbudili smo se in prizor opazovali skozi okna. Čez tri dni so tam postrelili 28 talcev, devetin-

dvajseti pa jim je pobegnil in si v partizanih nadel ilegalno ime Žar.

Leta 1941. sem šel delat na cesto Žirovnica – Lesce, ki so jo začeli graditi Nemci kmalu po okupaciji, da so lahko takoj zaposlili delavce jeseniške železarne. Hotel sem si zaslužiti denar za harmoniko. Straši so me dali k mizarskemu mojstru Jožetu Beštru v sosednjo vas Selo, da bi se izučil obrti.

Bilo je pred 1. majem 1943 leta, ko sem se zjutraj peljal s kolesom v uk. Na izhodu iz Žirovnice, nedaleč od ceste, sem zagledal na vrhu drevesa na Poharjevem travniku plapolajočo jugoslovansko zastavo s peterokrako zvezdo. Oh, kako sem bil srečen, ponosen, da so jo partizani in njihovi sodelavci tako zagodli Nemcem. Pohitel sem in komaj loveč sapo sem mojstru izdaval: »Zastava, zastava vihra v Poharjevem travniku.« Z mojstrom vred smo vsi skupaj drveli na cesto.

Čez svoj sadovnjak je hitel sosed Mazovc. »Kaj se je zgodilo?« me je vprašal. Zahahljaj se je, ko je izvedel novico. Z obraza mu je sevalo zadovoljstvo. Počasi se je napotil proti žganjarni na vrtu. S hčerko Pavlo sta se pravkar vrnila iz begunjskega zapora, zato ni hotel razpravljati o dogodku.

S ceste pred Beštrovo hišo se zaradi hiš in sadja ni videlo Poharjevega travnika. Vrnili smo se v delavnico. Kmalu smo na dvorišču za-

gledali tri nemške orožnike s policijskim psom. »Mojster Bešter,« je rekel orožnik, »tako mi dajte enega od vajencev, da sname tisto vražjo banditsko zastavo.« Mojster se je ozrl, in ko me je pogledal, sem se stresel iz strahu, da ne bi pokazal s prstom name. Mnogo, mnogo pozneje mi je bilo žal teh misli. Mojster je bil pošten in zagotovo toliko pameten, da ni hotel nase sprejeti odgovornosti, ali vsaj slabe vesti, če bi se kaj zgodilo.

»Ne vem, kdo od teh zna plezati,« se je izmuznil. Bila je to modra previdnost.

Srečko Štern

Orožnik je šel po delavnici od enega do drugega delavca in vajenca. In ko je uperil prst vame, sem skoraj odrevenel. »Ti, mali, da, prav ti jo boš snel. Morda si jo tudi obesil. Nikomur v tej deželi ne moremo in ne smemo verjeti, še dojenčkom ne,« je ihtavo drdral v polomljeni slovenščini. Peljali so me proti Poharjevemu travniku. Zastava je v rahlem vetriču valovala kot morje. Zjutraj sem je bil tako vesel, zdaj pa me je začela stiskati otožnost.

Le kaj bodo rekli ljudje! Ze vidim neko dekle, ki hiti poročat partizanom: Šternov Srečko se je sam prigrabil, da bo snel zastavo. Vidim jih, vidim kot na filmskem platnu. Partizani žugajo s pestmi, drugi z naboji polnijo puške, nekdo iz toka vleče pištolo. Misli so se mi počasi uredile, napetost je popustila. Saj so bile priče iz delavnice, da so me za to delo izbrali orožniki!

»Ne upam si na drevo,« sem zastokal.

»Molči, mulc, pa hitro gor!«

»Joj, joj, bojim se, bojim, ne znam plezati, imam vrto- glavico,« sem kričal, kot bi me kdo drl iz kože.

Orožniki so me potisnili ob steblo kvišku. Oplazil me je bič. Bolečina me je stregnila, da pač moram gor, od veje do veje. Drevo je bilo zelo visoko, vsaj tako se mi je zdelo. Počasi sem se zvijajoč prerinil do vrha. Opazil sem, da so bile od droga zastave speljane žice v »ptičji lim«, kot pravimo po domače. V omelu sem opazil skrit predmet v obliki jajčaste posode, čutarice. Iz grla se mi je izvil srhljiv krik. Vpil sem, dokler se nisem od veje do veje znašel spodaj, kjer sta me ustavila pasji lajež in bič. Še dva metra mi je manjkalo do tal.

»Nazaj! Nazaj gor!« so kričali orožniki in mi grozili, da mi bodo že pokazali, ker sem jih nalagal, da ne znam plezati, z vrha navzdol pa sem pokazal prave umetniške akrobatske sposobnosti.

Počasi sem se spuščal. Oplazil me je bič, toda še vedno sem počasi drsel, dokler

nisem zaslišal, da so psa naščuvali name. Strah pred pasjim ugrizom me je nagnal med spodnje veje. Orožnikom sem kričal, da je verjetno zastava povezana z mino.

Spet sem objel steblo, da bi se spustil. Čez hrbet me je pekoče oplazil bič, pes se je besno poganjal kvišku. Očitno mu je dišalo moje meso. Usedel sem se spet na vejo in jih gledal kot preplašena verica. Nadaljujemo besedni dvoboj: »Bum, bum, bum, pok, pok, pok,« sem kričal in kazal proti zastavi. »Zlezi dol,« so me poklicali. Orožnik je šel v vas in se vrnil s sekuro in žago. Na cesti se je zbrala skupina radovednežev. Zastava je še vedno plapolala.

Z orožnikom, ki je vodil psa, sva se umaknila višje v pobočje. »Morebiti so žice in čutarica le strašilo,« me je tolažil. Spodaj sta orožnika zasekala steblo, žaga je zapela, na cesti ni bilo več ljudi. Vrh se je zamajal in orožnika sta stekla proč in se skrila za steblo debelejših dreves. Hreščanje padajočega drevesa je prekinila silovita eksplozija, ki je razcefrala vrh stebela in vejevje.

Z orožniki sem moral na orožniško postajo, ki je bila oddaljena približno dvesto metrov od našega doma. Čez noč so me zaprli v obrambni bunker, ki so si ga sezidali ob orožniški postaji. Še zdaj stojim in me spominja na tiste dni in noč, prebito v njem.

Naslednjega dne so me spraševali, če vem, kdo je obesil zastavo. Nisem jim mogel povedati, ker tega še danes ne vem. Rekli so, da

sem bil verjetno jaz tisti vračec, ki je po navodilih »gošarjev« opravil to drzno in izzivalno akcijo. Kako bi bil sicer lahko tako trdno prepričan, da je zastava minirana, če je ne bi sam zvezal na steblo.

Tistega dne sem sklenil, da se jim bom maščeval. Priložnost se mi je ponudila šele marca 1945. leta. S Polajnarjevim Mihom sva še naprej brez mojstra Beštra, ki je šel k partizanom, delala v delavnici. Nekega dne so naju poklicali na orožniško postajo, da sva vzela mere za naokničce. Medtem ko sva se motovila po orožniški postaji, sva opazila, da so na obešalniku pištolo. Neopazno sva eno snela in les odpeljala v delavnico za dokončno obdelavo. Miha je stekel domov po perilo, porcijo in prepotrebno žlico, jaz pa sem brez slovesa in brez vsega zapustil dolino. Kot sva se dogovorila, sva se dobila nad vasjo, na Doslovškem vrhu pa sva iz pištole izstrelila nekaj nabojev. S tem sva orožnikom sporočila, kje je pištola.

Čprav se s partizani nisva vnaprej zmenila, sva na tem vrhu naletela na stražarja taborišča bataljona Kokrškega odreda. Pri njem sva morala počakati, da je prišla izmena in nato sva z njim odšla v taborišče.

Minili sta dve leti od dogodka na Poharjevem travniku, mi pa smo se pripravljali, da osvobodimo Begunje in begunjske zapornike, kar nam je po čudoviti diplomatski igri uspelo.

Jože Vidic

Rastko Bradaškja

Pod partijsko zastavo

Ob 40-letnici ustanovitve prvega okrožnega komiteja KPS za slovensko Istro

Italijanska fašistična okupacija je v letih po prvi svetovni vojni skušala na Primorskem zatreti vsako sled slovenstva – v skladu s svojo doktrino o eni državi in enem narodu oziroma ljudstvu. Povsem so pregnali slovensko besedo in pesem z javnih krajev, zatrli so slovenski tisk, poitalijančili slovenske primke in imena, ukinili slovenske šole in celo prepovedali cerkvene obrede v slovenščini. S strahotnim nasiljem so že v kali dušili in zatirali vsak pojav najmanjšega odpora proti fašističnemu režimu.

V takšnih razmerah seveda ni bilo mogoče misliti na organiziran upor proti takšnemu nasilju, posebno še, ker je skoraj vsako malo večje naselje na Primorskem imelo fašistično, vojaško, policijsko ali orožniško postojanko. Fašistično nasilje nad slovenskim prebivalstvom na Primorskem se je po zlomu stare Jugoslavije še stopnjevalo, ko je leta 1941 slovensko ljudstvo v tako imenovani Ljubljanski pokrajini vstalo in upor proti italijanski okupaciji. Fašisti so se namreč bali, da se bo ta upor razširil tudi na Primorsko, kar bi pomenilo, da se je začel boj proti fašističnemu režimu, že tudi znotraj italijanske države. Ko se je to tudi res zgodilo – sprva sicer v omejenem obsegu leta 1941 in nato vse močnejše v letu 1942 – so fašistične oblasti, silovito reagirale s še hujšim divjanjem nad ljudmi. Z zapiranjem, mučenjem in streljanjem, z ropanjem in požiganjem njihovega premoženja so hoteli na Primorskem preprečiti in zaustaviti narodnoosvobodilno gibanje, kakršno se je medtem že razširilo po Dolenjskem in Notranjskem.

S svojimi zastraševalnimi ukrepi so fašisti sicer dosegli, da je narodnoosvobodilno gibanje na Primorskem počasneje napredovalo in v svojem razvoju zaostajalo kakšno leto dni za tistim v Ljubljanski pokrajini, povsem zavreti ali celo preprečiti pa tega gibanja niso mogli. Tega ne bi bila sposobna storiti nobena sovražna sila več.

Toda ovira za hitrejši razvoj narodnoosvobodilnega gibanja ni bil samo strah pred sovražnikovim divjanjem. Najhujša težava, s katero so se soočali organizatorji tega gibanja je bilo pomanjkanje sposobnih revolucionarnih kadrov – tako na področju političnega dela kot tudi pri organizaciji vojaškega upora in oboroženega partizanskega boja proti oboroženim silam fašistične Italije.

Pred fašističnim nasiljem se je med obema vojnama precej primorskih Slovencev odselilo v Jugoslavijo. Tam so se pri svojem delu seznanili z bojem delavskega razreda s KPJ na čelu za pravice in boljše življenje delovnih ljudi. Mnogi med temi primorskimi emigranti so tudi sami postali člani KP ter se v njenih vrstah kalili v izkušene ilegalne borce, politične delavce in revolucionarje. Mnoge med njimi je CK KPS že leta 1941 in 1942 poslal kot organizatorje boja proti fašističnemu okupatorju v njihovo rojstno okolje na Primor-

ske. Pri svojem delu in povezovanju z gibanjem v tem okolju so se srečevali z velikim odzivom in pripravljenostjo ljudi na sodelovanje v tem gibanju. Žal pa je bilo takšnih političnih kadrov vse premalo, da bi lahko bistveno in hitreje vplivali na razvoj in širitev protifašističnega boja. V letu 1941 zato še ni bilo mogoče vzpostaviti trdnjše mreže organizacij Osvobodilne fronte in Komunistične partije Slovenije na Primorskem.

Šele novi Pokrajinski komite KPS za Slovensko primorje, ki je bil ustanovljen aprila 1942 in so ga sestavljali Tomo Brejc-Lojze kot sekretar ter člana Jože Lamut-Saša in Anton Velušček-Matevž, se je resneje lotil organizacijskih priprav za razširitev posameznih žarišč narodnoosvobodilnega gibanja v široko in trdno organizirano mrežo celic in komitejev KPS in odborov OF. Iz tistega časa je ohranjeno poročilo PK KPS in njegovega sekretarja Brejca centralnemu komiteju KPS dne 22. avgusta 1942, v katerem je (v povzetku) rečeno:

Na splošno je položaj na Primorskem sedaj tak, da hoče sovražnik z nasiljem prestrašiti ljudske množice in uničiti naše gibanje, še preden bi prišlo do prave organizirane ljudske vstaje... Naše organizacijske priprave niso v nobenem skladu z velikostjo nalog, ki so pred nami... Naša največja težava na Primorskem je pomanjkanje srednjega in višjega kadra, ki ga v tem času ni bilo mogoče vzgojiti. To nam povzroča hude skrbi, kajti osvobodilno gibanje se širi, boj postaja vsak dan ostrejši...

KPS ima na Primorskem skupaj 53 članov na terenu. Od teh je 25 delavcev, 14 kmetov, 7 obrtnikov, 5 žensk in 3 intelektualci, drugi so v zasebnih poklicih. V partizanih pa je 11 članov partije in 8 kandidatov...

Toda partijska organizacija dela in napredek, najsibo še tako skromen, je že tu. Le pomoč potrebujemo in smo prepričani, da nam jo bo CK KPS tudi dal, če mu bo to le mogoče. Poudarjam še enkrat: Primorska je velika in za ves naš osvobodilni boj ogromnega pomena. Kar je bilo zamujeno, je treba kar najhitreje nadomestiti...

Na Primorskem dela zdaj okrog 100 odborov OF. Njihovo delo je v glavnem zbiranje hrane, obleke in obutve za partizane, zbiranje orožja, finančnih sredstev in propaganda za OF. Tipična slabost večine teh odborov je, da so v propagandi še kar močni, pač pa je v njih premalo dobrih organizatorjev...

Razvoj partizanskega boja na Primorskem pa še celo ni dohajal politične pripravljenosti ljudi na boj za svobodo. Tako so po posameznih območjih vse do avgusta 1942 delovale le čete in šele 10. avgusta je bil ustanovljen prvi partizanski bataljon, ki so ga poimenovali po pesniku Simonu Gregorčiču.

Ko je PK KPS za Primorsko prosil CK KPS za pomoč v kadrih, je v Sloveniji divjala velika italijanska ofenziva proti NOV. Kljub temu je CK KPS že takrat odločil poslati na

Primorsko cel partizanski odred. Ta se je zbiral in pripravljaj na Notranjskem pod imenom Loški odred, ki je imel tudi svojo žensko četo. Vanj so kadrovali predvsem borcedomačine s Primorskega, kolikor so ti bili dosegljivi. Komandant odreda je bil Mirko Bračič-Miran Bradač, komisar pa Dušan Pirjevec-Ahac. Odred je 20. oktobra 1942 prišel na Primorsko, se preimenoval v Soški odred in v svoj sestav vključil tudi bataljon Simona Gregorčiča. Kot pomoč pri politično-organizacijskem delu pa je CK poslal na Primorsko kot svojega inštruktorja ter poverjenika IO OF svojega člana in dotedanjega namestnika komandanta Glavnega štaba NOV in POS dr. Aleša Beblerja-Primoža Tratnika. Ta je 15. novembra 1942 prispel na sedež PK KPS na Vogrsko pri Gorici.

Položaj je takrat zahteval širši dogovor o nadaljnjem razvoju osvobodilnega gibanja in partizanskega vojskovanja na Primorskem, zato je Bebler dal pobudo za takojšnje sklicanje pokrajinske partijske konference in tudi sam sodeloval v pripravah nanjo. Konferenca je bila nato 4. in 5. decembra 1942 v opuščeni cerkvi na Vrhu nad Rihemberkom, današnjim Branikom. Politični referat je sicer pripravljaj sekretar PK Brejc, ki pa je bil tik pred konferenco aretiran in odpeljan v Gorico, zato je referat dopolnil in imel Bebler. Referat o vojaškem položaju in nalogah NOV je pripravil Ahac, ki pa si je poškodoval na Vogrskem koleno in prav tako ni mogel na konferenco, njegov referat pa je prebral Bračič.

Na konferenco je prišlo 16 delegatov iz srednje in južne Primorske, medtem ko se je delegati iz severne Primorske niso mogli udeležiti in so nato 22. decembra v Kanalskem Lomu pod Ahacevim vodstvom obnovili konferenco in njeno resolucijo.

Konferenca je bila prelomnica v razvoju NOG na Primorskem. Takoj po njej je bilo čutiti močan vzpon – tako na politično-organizacijskem področju kot tudi v razvoju oboroženega upora proti okupatorju. Na vojaškem področju sta bili sklenjeni in tudi takoj uresničeni čim večja mobilizacija in prostovoljni odhod v partizane, zlasti mladih Primorcev, da bi jih tako odtegnili italijanski mobilizaciji, na političnem področju pa so uspešno dograjevali organiziranost OF in KPS po okrožjih.

Za še uspešnejši razvoj politične organiziranosti je seveda primanjkovalo ustreznih kadrov, posebno za sekretarje novih okrožnih komitejev KPS in odborov OF. Zato je bil prisiljen PK KPS nekaj teh kadrov vzeti iz vojske. Pri tem so bili ob upoštevanju priporočil CK KPS napoteni k namestnikom bataljonskih politkomisarjev, v redkejših primerih tudi h komisarjem. Ko so se o tem odločali na konferenci 5. decembra 1942, je moral izbirati za politično delo v slovenski Istri dotedanji politkomisar Gregorčičevega bataljona Vidko Hlaj-Zižič.

★ ★ ★

Prav Vidka je pri izvedbi njegove naloge čakalo največ težav. V slovenski Istri namreč dotlej skoraj ni bilo čutiti vpliva OF in KPS. V svojem poročilu CK KPS je Pokrajinski komite KPS za Slovensko primorje 17. januarja 1943 celo navajal, da je bil Vidko Hlaj ob svojem prihodu v Istro edini

nadaljevanje na 6. strani

Pogovor z Vinkom Trinkausom Zgodovina se ni ustavila 1945. leta

Pred dobrim letom je bila Zveza sindikatov Slovenije na kongresu Zveze komunistov Slovenije kritizirana, da je premalo skrbela za ohranjanje tradicij delavskega gibanja, hkrati pa je tudi v samih sindikatih dozorelo spoznanje, da je njihovo delo v ustreznih komisijah pri zvezi komunistov, socialistični zvezi in zvezi borcev slabo in neučinkovito, in da zato nastajajo praznine tako pri zbiranju gradiva, pisanju kot tudi pri ohranjanju in prenašanju izročil revolucionarnega delavskega gibanja.

V sindikatih so se odločili spremeniti takšno stanje, saj so na 10. kongresu sprejeli sklepe, ki zavezujejo sindikalne aktiviste, da se ustrezneje organizirajo in da na vseh ravneh spodbujajo oživljanje tradicij naprednega delavskega gibanja. Predsedstvo Zveze sindikatov Slovenije je zato organizacijsko in kadrovsko okrepilo nekdanjo komisijo za to dejavnost, jo preoblikovalo v svet za tradicije delavskega gibanja, občinskim sindikalnim odborom pa naložilo, da se tudi na tem področju učinkovito organizirajo. Tako zastavljene dejavnosti terja torej boljšo organiziranost in usklajeno delovanje.

V dneh pred delavskim praznikom – prvim majem se nam je ponudila priložnost, da povprašamo predsednika sveta za tradicije delavskega gibanja pri republiškem svetu Zveze sindikatov Slovenije Vinka Trinkausa, kako je v minulih šestih mesecih, odkar je bil svet ustanovljen, to delo zaživelo, oziroma kaj je bilo narejeno na tem področju od sindikalnega kongresa pa do danes.

VINKO TRINKAUS: Doslej so bile pri nekaterih občinskih sindikalnih svetih in večjih organizacijah združene dela že ustanovljene komisije za preučevanje tradicij delavskega gibanja. Žal pa ta številka ni presegla dvajset občin, kar hkrati pomeni, da kar dve tretjini občinskih sindikalnih svetov ni moglo na tem področju doseči pomembnejših rezultatov. Prav zato je še vedno naša osrednja in najpomembnejša naloga ob učinkovitejši organiziranosti predvsem, da poskušamo v Sloveniji organizirati zbiranje in tudi objavljanje spominov in zapisov ter drugih dokumentov iz naprednega delavskega in sindikalnega gibanja.

Toda do sedaj se je naše razumevanje za ohranjanje in zbiranje ter objavljanje dokumentov iz naše revolucije najpogostejše končalo z letom 1945. Dokaj dobro namreč poznamo na primer zgodovino delavskega gibanja med obema

vojnama, pa razvoj gibanja Delavska enotnost med vojno kakor tudi nastajanje novih sindikatov ob osvoboditvi dežele. V mnogo manjši meri pa so znane podrobnosti – tudi tiste pomembnejše – o novjšem, povojnem delu zgodovine sindikalnega in delavskega gibanja, ki je delovalo in se kalilo v času obnove dežele ter kasneje v oblikovanju samoupravnih proizvodnih odnosov.

VINKO TRINKAUS: Najbrž je res, da se je vse prevečkrat pojmovanje naše zgodovine ustavilo v letu 1945. Preseganje takega pojmovanja je zelo pomembno predvsem za mlade, ki se s tako razumljeno zgodovino delavskega gibanja ne čutijo dovolj povezani vendar pa tudi vzpostavljane teh vezi ni tako enostavno, kljub temu da nam je ta del zgodovine po letih bližji. Ko poskušamo obnovljati prva povojna leta – zlasti prvih deset povojnih let – ugotavljamo, da so se številni dokumenti in zapisi izgubili, tako

da imamo o tem obdobju premalo virov. Ti dokumenti so bili zlasti zapisniki brez jasnejših orisov, kaj vse se je takrat dogajalo in kateri problemi so spremljali naš povojni čas. Predvsem ne povedo, kako so takrat delovali sindikati. Danes bi bili ti dokumenti nadvse hvaležno gradivo tudi zato, ker tako na splošno vemo, da so sindikati prav v hudih povojnih letih dobro delovali in da so s svojo aktivnostjo uspešno razgibali in poživili proizvodnjo ter organizirali delavce za večjo produktivnost.

V Sloveniji imamo močan »delavski tisk«, saj skoraj ni večje delovne organizacije, ki ne bi imela svojega glasila. Pričakovati bi bilo, da lahko velik del nalog na tem področju opravi prav sindikalna glasila oziroma glasila združenega dela?

VINKO TRINKAUS: Žal moramo ugotoviti, da od približno 570 glasil organizacij združenega dela niti desetina

ne objavlja prispevkov iz zgodovine delavskega gibanja niti ne iz povojnega delovanja sindikatov. Tovrstni prispevki so največkrat objavljeni le ob večjih obletnicah, pri čemer so najpogostejše objavljene podatki o izjemnih proizvodnih uspehih, manj pa odmevi (in učinkovitost) družbenopolitičnega delovanja. Menimo, da bi lahko prav ta glasila – skupaj z lokalnim in regionalnim časopisjem znatno pomagala pri zbiranju dokumentov, pri objavljanju spominov, zapisov, pogovorov s prvimi organizatorji naše ljudske oblasti in sindikatov ter prvimi nosilci in organizatorji proizvodnje. Tako bi oblikovali pomembne dokumente, ki bi jih potem lahko uporabljali naši zgodovinarji.

Povrnimo se k delovanju na novo ustanovljenega sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij naprednega delavskega gibanja, katerega predsednik ste. Kakšen je – vsaj v grobih orisih – vaš program?

VINKO TRINKAUS: Naša osnovna naloga, torej naloga vseh, ki delamo na tem področju, je spodbujanje zbiranja dokumentov, njihovega objavljanja, pisanja kronik v občinskih svetih in organizacijah združenega dela in podobno. Pri tem pa ima naš »republiški« svet predvsem povezovalno nalogo – tako pri samem zbiranju gradiva, organizaciji in pripravi objavljanja, postavljanju razstav, opremljanju klubskih oziroma sindikalnih prostorov ter zavarovanju tako najdenih in zbranih dokumentov pred uničenjem ali pozabo. Naša naloga je tudi, da večje in pomembnejše dogodke strokovno osvetlimo in jih s pomočjo založbe Delavska enotnost in drugih izdajateljsko-založniških ustanov v različnih publikacijah tudi objavimo.

Pogovor zapisal:
Andrej Pengov-Bitenc

Ob 40-letnici smrti Jožeta Moškriča

Po dosedaj ugotovljenih podatkih je med drugo svetovno vojno padlo v NOV in v taboriščih štirideset slovenskih književnikov. Med njimi je bil tudi narodni heroj Jože Moškrič, rojen leta 1902 v Dobrunjah pri Ljubljani. Jože Moškrič je bil napreden tiskarski delavec, ki je politično deloval v predvojni slovenski grafični organizaciji. Še posebej pa je bil aktiven v delavskih prosvetnih društvih. V prostem času se je začel posvečati tudi pisanju pesmi, proze in dramatične za potrebe delavskih odrov in pogostih delavskih proslav. Iz rokopisa tega proletarskega pisatelja-samorastnika so delavski odri pogosto uprizarjali njegove igre. Znan je zlasti njegove Rdeče rože, pa tudi druge: Borbo za kruh, Stare in mlade in komedijo Zakrknana morala so često uprizarjali. Rdeče rože so uprizarili tudi naši rojaki v Ameriki. Literarna zgodovina (Stanko Janež »Zgodovina slovenske književnosti«) uvršča Moškriča kot dramatika med delavske in socialno-revolucionarne avtorje, kakršni so bili Rudolf Golouh, Jože Pahor in Tone Čufar.

Pisal je tudi prozo in pesmi, zlasti v času svojega partizanstva. Po razpadu Jugoslavije leta 1941 je postal neutrujen aktivist Osvobodilne fronte in je delal za osvobodilno gibanje v ljub-

ljanski okolici in v grafičnih organizacijah, kjer so se pokazale njegove zrele izkušnje iz te stroke v predvojni Jugoslaviji. Ker mu je zaradi nevarnega ilegalnega dela v okupirani Ljubljani začelo goreti pod nogami, je odšel leta 1942 v partizane. Naslednje leto (1943) so ga ranjenega v Polici pri Višnji gori ujele belogardisti in ga ustrelili. Po smrti je bil razglašen za narodnega heroja.

Med partizanskimi pesniki, ki niso mogli v vojnem času natisniti svojih pesmi, je bil tudi Jože Moškrič. V njih je dajal, kakor je zapisal Viktor Smolej v knjigi »Slovstvo v letih vojne 1941–1945«, duška svojemu ogorčenju nad nasiljem in klical v boj za osvoboditev slovenstva, proletariata in človeštva. Te pesmi so bile namenjene predvsem recitiranju na partizanskih mitingih, in manj branju, saj v vojnem času niso bile natisnjene. Njegove pesmi so izšle šele leta 1963 v knjigi s preprostim naslovom »Pesmi«, ki ji je predgovor napisal F. Cankar.

Prav je, da se spomnimo ob štiridesetletnici smrti tega predvojnega revolucionarja in partizanskega književnika, ki se v NOV ni bojeval le s puško, temveč tudi s peresom. Njegove RDEČE ROŽE niso umrle, ohranile so se v slovenski literarni zgodovini.

Dušan Mevlja

nadaljevanje s 5. strani

član KPS. S kakšnimi težavami se je soočal že v začetku, priča njegovo pismo PK KPS 12. marca 1943:

– Ko sem prišel sem dol, sem imel smolo. Dan zatem, ko sem se sestal z odbornikom OF, kjer sem spal, so tega aretirali. Hotel sem k drugim tovarišem, toda vsak se me je bal sprejeti. Moral sem v četo. Tam sem počakal 20 dni, da sem dobil zvezo s karavlo, od koder sem potem začel prodirati v vasi...

Vidko se je nato 24. januarja sestal s sekretarjem Brkinskega okrožja Darkom Marušičem-Blažem in se z njim pogovarjal o delu. Ponovno sta se sestala 21. februarja, o čemer je Darko poročal PK KPS 22. februarja:

– Včeraj, 21. t.m., sem bil v Istri in sem se sestal s tov. Vidkom. Razmere v Istri so se precej izboljšale. Zelo značilen pa je za Istro tisti strah pred organizacijo, ki ga ima istrsko ljudstvo zaradi provokacij in izkoriščanj...

Zdaj ima partija 15 članov in 12 kandidatov, celic pa je 6. Rajonska komiteja pa sta kar 2 glede na precej razsežno ozemlje, na katerem so ti partiji. Obstaja že nekakšen zaroček okrožnega komiteja, ki se mi zdi dokaj dober...

OF je prodrla v kakšnih 15 do 20 večjih vasi, ni pa še organizacijsko oblikovana...

Do 12. marca 1943 je Vidko ustanovil 4 partijske celice z 22 člani in 14 kandidati KPS, 8 terenskih in 4 rajonske odbore OF.

★ ★ ★

O svojem prihodu v Istro in na začetke političnega organiziranja terena govori tudi sam Vidko Hlaj-Žižić:

– Po sklepu prve partijske konference KPS za Slovensko primorje sem bil poslan v slovensko Istro na politično delo. Direktive zanj sem dobil od tovariša Aleša Beblerja-Primozja. Tako sem 22. decembra 1942 odšel iz Brkinov prek Skadanščine in Podgorja ter Hrastovelj v Padno. V tej vasi sem se priglasi pri predvojnem komunistu, vaškemu kovaču Jožetu Kuzmiču. Tja sem prišel 23. decembra popoldne. Proti večeru so vdrli v vas fašisti in karabinjerji. Kuzmičeva hčerka me je obvestila, da sprašujejo očeta po banditu in me opozorila, naj se takoj umaknem. V zadnjem trenutku sem pobegnil iz vasi in se po obraslih jarkih umaknil na dogovorjeno mesto. Naslednji dan sem bil v vasi Četore in nato v Kortah.

Zavladal je preplah. Fašisti so pretaknili ves teren, tako da nisem imel nobene opore več. Umaknil sem se v Brkine, kjer sem se 25. decembra zjutraj ustavil v Materiji. Nato sem nekaj dni preživel pri družini okrožnega aktivista Franca Segulina-Bora Kladivarja v Povžanah. Ponovno sem krenil v Istro z aktivistom Jožetom Zidarjem-Jadranom. V noči med 19. in 20. januarjem 1943 sva se ustavila na javki pri Justinu Šik-Pavli v Cepkih. Pred tem se je 8. januarja oglašil pri Ivanu Cahu v Bertoših Anton Šibelja-Stjenka in tam ostal dva dni. To je že bilo nekaj napotil za nadaljnje povezovanje in politično delo je tako steklo...

★ ★ ★

Podnevi je bilo gibanje na močno nadzorovanem terenu izredno težavno. Vidko Hlaj je skrbno pazil na konspiracijo in v tem duhu vzgajal tudi člane OF. Postopoma je spoznal dobre sodelavce ter jim zaupal politične in organizacijske naloge. Pri svojem delu pa je naletel tudi na mnoge težave, posebno pri vzdrževanju zvez s PK KPS na Goriškem. Pi-

smena poročila je pošiljal neposredno Alešu Beblerju in od njega prejemal navodila za svoje politično delo.

Po komaj dveh mesecih je že bilo čutiti uspehe organiziranosti OF in KPS. Nastajali so terenski in rajonski komiteji KPS in odbori OF. Razpredeni sta bili tudi kurirska in obveščevalna mreža, ki sta ju nujno zahtevala vse širša organiziranost KPS in OF.

Vidko Hlaj se je pri svojem političnem delu naslanjal predvsem na nekatere predvojne komuniste in protifašiste, ki so takrat še bili doma. To so bili v glavnem že starejši ljudje, ker so Italijani vse mlajše pobrali v vojsko ali v tako imenovane posebne bataljone, ki so bili prikrita oblika konfinacije s prisilnim delom pod najstrožjim vojaškim režimom.

V veliko pomoč so bile Vidku Hlaju pogumne in požrtvovalne istrske žene in dekleta. Opravljale so kurirske, obveščevalne in druge naloge. Najspodobnejše med njimi je vključil tudi v nastajajočo organizacijo AFŽ, SKOJ in ZSM.

Prebivalci slovenske Istre so bili nasploh slabo seznanjeni s političnimi razmerami celo v svojem ozemlju, še manj pa z razvojem položaja drugod po svetu in z bojem za svobodo v Sloveniji in Jugoslaviji. Zato si je Vidko Hlaj prizadeval, da bi v Istro prišlo tudi čimveč propagandnega gradiva ali partizanske literature oziroma slovenskega političnega tiska, pripravil pa je tudi ustanovitev ciklostilne tehnike.

V svojih poročilih je Vidko Hlaj posebno poudarjal težave razmere ilegalnega delovanja in političnega dela nasploh, saj so po terenu podnevi nenehno krožile številne patrulje ter posamezni fašistični ovaduhi in vohuni. Zato se podnevi skoraj ni mogel premakniti iz svojega podzemeljskega skrišališča pri Ivanu Cahu-Iskre v Bertoših, samotnem kraju nad cesto med Dekani in Rižano. Ponoči pa, ko je hodil na razne sestanke in opravljal druge naloge, je moral vedno imeti dobrega in zanesljivega spremljevalca.

Pri svojem delu se je Hlaj srečeval tudi s pojavi sektašenja kot ostankom prejšnjega političnega delovanja KPI in kot posledico nekaterih še neurejenih odnosov med slovenskimi in italijanskimi komunisti. Bilo je potrebno veliko političnega posluha in strpnega zdravljenja teh odnosov tudi na temeljih pravičnega reševanja nacionalnega vprašanja v Istri.

★ ★ ★

Uspešno politično delo in napredek v organiziranosti KPS v slovenski Istri je nato 11. aprila 1943 pripeljal do ustanovitve prvega okrožnega komiteja KPS. To se je zgodilo na domačiji Ivana Caha-Iskre v Bertoših. Na ustanovnem sestanku je bil tudi sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko primorje Branko Babič-Vlado, s katerim je Vidko Hlaj skupaj načrtoval ustanovitev okrožnih forumov KPS in OF.

Uvodno poročilo o položaju doma in v svetu je dal Babič. Po podrobni analizi stanja v Istri in na Primorskem ter obravnavi doseženega razvoja so sprejeli vrsto sklepov in napotil za nadaljnje delo. Med svoje naloge so sprejeli ustanovitev organizacij KPS in OF v vseh vaseh, koder dotlej teh še ni bilo. Ustanovili naj bi rajon Dolina-Domjo z rajonskim komitejem KPS; to naj bi storili tudi v rajonu Šmarje-Marezige. Ustanovili naj bi okrožni in rajonske odbore OF in še razširili mrežo krajevnih odborov OF, ustrezno pa naj bi razširili tudi organizacije AFŽ, SKOJ in ZSM. Ustanovili naj

bi tudi enote Narodne zaščite in poskrbeli za organiziran odhod mladincev v partizane ter dezertiranje slovenskih fantov in mož iz italijanske vojske. Usposobili naj bi tudi ciklostilno tehniko za tiskanje večjih naklad Slovenskega poročevalca in druge partizanske literature. S propagandnim gradivom naj ne bi tako zalagali samo Istre, marveč po možnosti vso južno Primorsko. Poskrbeli naj bi za dobre in zanesljive kurirske zveze in za obveščevalno službo, za nova zaklonišča in skrišališča za material in ilegalce po vsej Istri, posebno pa še v krajih v neposredni bližini obalnih mest.

Na sestanku so za prvega sekretarja novega okrožnega komiteja KPS izvolili Vidka Hlaja-Žižića. Za agitacijo in propagando ter razširjanje partizanskega tiska so zadolžili člana Ivana Caha-Iskre. Za vojaškega referenta so izvolili člana Franca Ivančiča-Luko iz Gabrovice pod Črnim kalom, medtem ko je vodja obveščevalne službe postal član komiteja Vincenc Kocjančič-Marko iz Bertokov.

Takoj je bil pri svojem delu uspešen posebno Marko. Organiziral je kurirske zveze proti Slavniku z Brkini in naprej s pokrajinskim komitejem KPS in partizanskimi vojaškimi enotami ter zveze proti Trstu z Brankom Babičem-Vladom in okrožnim komitejem KPS v mestu. Posebno skrb je posvetil prinašanju partizanske literature in vzpostavljanju prve zveze za preskrbo s tehničnim materialom iz Trsta. Kurirske naloge so zanj opravljal kot osrednje kurirke pogumna in požrtvovalna dekleta Zofka Krašovec-Vesna iz Gabrovice pri Črnem kalu ter Alma Miklavčič-Darinka in Jolanda Rodela-Cvetka iz Cepkov. Z njimi so sodelovale okrajne in krajevne kurirke, ki so vestno skrbele za nemoten pretok partizanske pošte skozi vse sovražnikove zasede, kontrole in druge ovire.

V prvih dneh maja 1943 je v Gabrovici začela delovati tudi ciklostilna tehnika, ki se je pod nazivom Naš dom kmalu nato tudi preselila na Cahovo domačijo v Bertoših. Tehniko so nenehno dopolnjevali, k čemer je veliko pripomogel s svojo iznajdljivostjo tudi prvi tehnik Milan Guček.

Tako so bile spomlad 1943 tudi v slovenski Istri premagane porodne težave narodnoosvobodilnega gibanja in nezadržna rast revolucionarnega boja je maja 1945 tudi to našo deželo pripeljala v naročje svobode in do združitve z matično domovino Slovenijo in Jugoslavijo, za kar je v skupnem boju proti nacifašistični okupaciji prelilo kri in dalo svoja življenja mnogo Istranov slovenske in italijanske narodnosti. Ta kri je zalila temelje takrat skovanega bojnega tovarištva in sodelovanja, kar je v povojnem obdobju pripeljalo do sožitja in prijateljstva med obema narodoma na novi državni meji in dobilo svoje končno potrdilo z osimskimi sporazumi.

★ ★ ★

Viri in literatura:

– Dr. Tone Ferenc: Kratek pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem primorju od decembra 1942 do septembra 1943. Izšlo pri Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja, Letnik I. številka 1, Ljubljana 1960

– Več avtorjev: Slovenska Istra v boju za svobodo (Prispevki in gradivo za krajevno zgodovino). Založba Lipa, Koper 1976.

– Vidko Hlaj: ustne izjave in zapisani spomini, uporabljeni aprila 1973 in aprila 1978 na proslavah 30. in 35. obletnice ustanovitve prvega okrožnega komiteja KPS za slovensko Istro.

– Vidko Hlaj: Ob 25-letnici ustanovitve okrožnega komiteja KPS za slovensko Istro: Partija – odločilna opora upornemu Istranu. Priložnostni zapis v Primorskih novicah 6. aprila 1968, številka 11, stran 6.

Prihajala sem na Jesenice, ko je bila ravno aktualna zadeva »Sas«. Tam nekje pri Zirovnici se je vnel v avtobusu pogovor, kako si lahko privoščijo v neki delovni organizaciji tako visoke plače. Eni so trdili, da to v naši družbi ni mogoče, ker pač tisti strugar ali varilec v tisti tovarni ne dela trikrat ali štirikrat bolj, od nekoga, ki opravlja enako delo v neki drugi tovarni. Drugi so menili, da je pač vse odvisno od načina vodenja delovne organizacije, kako je delo organizirano in tako naprej. Sprevednik je pripomnil, da mogoče ne bi bilo napak biti socialni problem, kajti družba ti v tem primeru pomaga, pa še delaš ne... Stari možakarji, gotovo jeseniški železarji v pokoju, so se nad takšnim razmišljanjem zgražali. Začeli so naštevati znane primere iz svoje bližine, komu da gre dobro, pa prav malo dela, in hkrati z zadovoljstvom ponavljali, da so si »penzjon« prislужili s trdim in poštenim delom, ter da jim je zato prijetno vsaj pri duši...

Naš pogovor v jeseniški Železarni pa se ni začel z vprašanji o plačah in zasluški posameznika. Z Božom Bartljem, Stefanom Šurbičem, Petrom Žbontarjem in Zvonetom Kovarjem smo spregovorili, kako jim gre v železarni. Prvi naš sogovornik je podpredsednik poslovnega odbora Železarne, drugi je predsednik sindikata, tretji je predsednik tovarniškega borčevskega aktiva in zadnji je mladinec, sekretar koordinacijskega sveta ZSMS v Železarni.

»Trenutno moramo izdelati 500 tisoč ton jekla, se pravi, to je letošnja naloga (in od tega kar 420 tisoč ton jeklenih izdelkov),« je povedal Božo Bartelj in dodal, da je pritisk na njihovo proizvodnjo izredno velik, predvsem na notranjem, jugoslovanskem tržišču, zaradi zmanjšanih možnosti uvoza. Predelovalna industrija krvavo potrebuje železo kot repromaterial, železarji pa morajo kot vsi drugi storiti vse, da bi čimveč in še več izvozili. Kajti, tudi njim so se temeljito spremenili časi. Pred leti so imeli glede deviz še nekatere prednosti, zdaj je s tem konec. Izenačeni so v uvožno-izvoznih pogojih z drugimi in vse sile morajo napenjati, da izvozijo toliko, kolikor potem potrebujejo deviz za najnujnejši uvoz... To pa je nekako 60 milijonov dolarjev. Pri vsem tem se seveda železarji jezijo, ker so jih izenačili z drugimi industrijskimi panogami. Pravijo, da pač ni mogoče enačiti denimo turizma, ki lahko prodaja že naravne lepote morja in snega.

Vsaka tona jeseniškega jekla stane 150 dolarjev (uvoženega repromateriala), in te devize je treba prislужiti. Hkrati je tu drug podatek, ki nam pove, da mora Jugoslavija na leto uvoziti milijon in pol ton jekla! Če bi bilo le mogoče, in če bi bilo drugače (samoupravno med predelovalno industrijo ter železarnami) urejeno, najraje ne bi izvažali, kar pa seveda v sedanjih pogojih ni mogoče. Iz samoupravnega dogovarjanja z jugoslovansko industrijo so iztržili predlani le 39.000 dolarjev. Pomankanje deviz in neizpolnjevanje dogovorov seveda sproža reakcije. Ker ni bilo repromateriala z domačega trga so lani v žični valjarni ustavili delo. Dve leti poprej so stali v valjarni debele pločevine in v profilarni... vse zaradi pomankanja repromateriala.

»Lani smo se zaradi vseh naštetih težav odločili drugače,« je povedal predsednik sindikalne organizacije Štefan Šurbič. »V prvem polletju je bilo za petnajst

starih milijard izgub (deloma na račun izvoza) in takrat smo pravzaprav videli, da nam v danem položaju ne preostaja nič drugega, kot da tudi mi poiščemo še vse možnosti za povečanje izvoza. Kajti – izguba bi se v nasprotnem primeru le še večala.«

Lani so tudi zaostriili pogoje pri sklepanju samoupravnih sporazumov glede

Predsednik borčevskega aktiva v jeseniški Železarni Peter Žbontar

zduževanja deviznih sredstev, tako da so njihovi jugoslovanski partnerji bolj korektno prispevali svoj delež. Še vedno pa jih poleg takšnih težav motijo in jim otežujejo delo različni novi in spremenjeni predpisi, ki prihajajo med letom, ko bi moralo delo in sklenjene pogodbe potekati nemoteno. »Manjše spremembe že še prenesemo, velikih pa ne, saj nismo pekarna, ampak razmeroma velika železarna. Ne bi smeli biti odvisni od takšnih trenutnih ukrepov.«

Zmogljivosti jeseniške Železarne so ta hip na zgornji meji obremenjenosti in vse v tej veliki tovarni je v veliki meri amortizirano. »Razumemo,« je dejal Božo Bartelj, »da je splošni položaj v gospodarstvu težak, ne razumemo pa, zakaj še tistega materiala (feroligur na primer – iz Makedonije), ki je doma in ni v večji meri vezan na izvoz, ne moremo dobiti pravočasno.

Prodaja metalurških izdelkov (in polizdelkov) na zahodno tržišče ni pri vsem tem lahko opravilo, zlasti če vemo, da je tržišče precej prenapolnjeno in, da mora biti brezhibno zadovoljeno kakovosti.« Jeseničani menijo, da imajo takšne in še večje težave vsi jugoslovanski železarji.

Zgodba neusklajenosti, slabega dogovarjanja in za posledico – nujen izvoz nižje razvitih izdelkov, za katere se malo iztrži.

Ob spominu na pogovor v avtobusu o visokih in previsokih plačah so mi sogovorniki zatrjevali, da so

Izvoz do zadnjega diha

železarji že leta in leta za boljše uspehe v svojo proizvodnjo vlagali prislужene dinarje in jih še vlagajo. Da so vse od vojne sem obilo pomagali graditi tudi železarne drugod, da je njihovo železo vgrajeno v vseh največjih jugoslovanskih objektih... in, menijo, da je prav tako. Ampak zdaj je marsikaj v železarni že močno amortizirano in mnogi, ki so nekoč uživali pomoč jeseniških železarjev, so danes, ko bi lahko pomagali, na to čisto pozabili.

Iz vsega, kar so mi povedali, je vendarle najbrž osnovna misel ta, da je naše dogovarjanje za skupne posle in delitev dela (ter zaslužka!) še vedno nadvse šepavo in v največ primerih rakova rana vsega, kar se nam dogaja pri izvažanju in pri pokrivanju domačih potreb.

V kolektivu s šestimi in pol tisoči zaposlenih je vprašanj in problemov vedno dovolj. Zato jim posvečajo tudi vsi skrb. Kar trideset odstotkov delavcev prihaja iz drugih republik. Tem je treba zagotoviti primerno stanovanje in osnovne življenjske razmere. V Železarni se zavedajo, da je to za dobro delovno vnetje še premalo. Zato iščejo in izpolnjujejo tudi načine in oblike zaposlovanja prostega časa teh delavcev. Tu je izrednega pomena šport in prizadevanje si, da bi tudi na področju družabnega življenja ter kulturnoumetniške ponudbe tem delovnim ljudem lahko več ponudili.

»Glejte, pred dnevi bi moral pri nas nastopiti znani pevec narodnozabavne glasbe Ilić, pa je bil v dvorani tak preprič, da je bil koncert odpovedan. Nimamo primerne dvorane in nimamo vrste stvari, ki bi jih pravzaprav v teh letih že morali imeti,« pravi Štefan Šurbič.

Bolj razveseljav je bil podatek, kako v tovarni skrbijo za svojih kar 520 invalidov dela, ki so še zaposleni, prerazporejeni na delovna mesta, ki ustrezajo njihovim delovnim zmožnostim.

Tudi osebni dohodki so v tako velikem kolektivu pomembna stvar. Moji sogovorniki so sicer priznali, da tudi pri njih še niso prišli do konca pri vrednotenju strokovnega umskega dela. So pa stopili dober korak naprej pri ocenjevanju teškega fizičnega dela. Zato ni prav nič nenavadnega, če dober delavec z večletnim delom pri Martinovi peči ali na podobnih delovnih mestih zasluži na mesec tudi tri in pol stare milijone.

O teh in podobnih rečeh bi lahko še govorili, lahko bi zapisali kaj več o tem, kako premišljajo o zaposlovanju mladih, kaj načrtujejo za obnovo tovarne v prihodnje, kako si pomagajo poleti z delavci iz režije v proizvodnji, pa smo za te majske praznike poiskali raje še tri sogovornike. Prvi je predsednik borčevske organizacije v železarni, druga dva pa sta delavca v neposredni proizvodnji.

Še 157 zaposlenih borcev

»Jeseniški delavci imajo že iz časa daleč pred vojno tradicijo v sindikalnem gibanju in tu je bila zibelka revolucionarnih idej. Leta 1941 je odšlo med partizane kar 243 naših. Mnogi so padli. Najbrž tudi ni kolektiva v Sloveniji, iz katerega bi izšli kar štirje narodni heroji. To so bili: Matija Verdnik-Tomaž, Joža Gregorčič, Tone Dežman in Andrej Žvan. Delež jeseniških železarjev med NOB je bil velik. Mnogi so padli kot talci, mnogi so bili z družinskimi člani vred v koncentracijskih taboriščih in prenekatere življenje se je tam utrnulo.«

Na takšnih tradicijah ni težko graditi, nam je povedal predsednik aktiva borcev v Železarni Peter Žbontar, ko je spregovoril o še vedno aktivnem delu borcev. Pripomnil je, da je bil tudi čas, ko ni bilo ravno »moderno« biti borec.

»Jasno je, da borčevska generacija odhaja, da so mnogi borci trudni in bolni. Toda tisti, ki še niso v pokoju (v Železarni so to predvsem še tako imenovani borci po 9. 9. 43), imajo tudi nekatere drugačne zadrege, kot je bolezen. V svoji dolgi delovni dobi so zlasti prva leta po vojni delali udarniško, prek vseh določenih delovnih časov, v petek in svetek. Tista mlada leta, ko bi morda ta ali oni še lahko končal kakšno šolo ali se dodatno izobraževal, so zamudili. Zdaj, ko so tik pred upokojitvijo, pa kaže, da bodo prislужili prav nizke pokojnine. Jeseniški borci-železarji se zato zavzemamo, da bi v delovnih organizacijah dosegli tak dogovor, po katerem ne bi noben borec zaslužil manj,

kot je povprečni OD v posamezni TOZD, oziroma SOZD. S to svojo pobudo so na ravni republike dosegli podporo, seveda pa jo morajo zdaj predvsem doseči znotraj svojih kolektivov. Kajti zlasti mladim včasih težko razumejo, ali pa nočejo razumeti, da ne gre za nikakršne »dodatke«, ampak preprosto za to, da bi se vsaj deloma popravilo tisto, kar

Danes v Jugoslaviji vsi govorimo o nafti. Nihče pa ne govori o tem, da damo še enkrat toliko za uvoz železa, čeprav ne bi bilo treba.

ni nikjer upoštevano iz minulega dela. »Pri nas v Železarni strokovne službe zahtevajo za to referendum in še ni mogoče reči, kako se bodo delavci odločili,« je nadaljeval Žbontar.

Jeseniški borci so tudi drugače aktivni. Vsako leto imajo na Mežakliji srečanje skupaj z mladino in drugimi železarji in tam se pomešata mladostna prešernost s starostno preudarnostjo. Mladim znajo vzbujati veselje do dela, jih učijo strpnostnega odnosa do reševanja zapletenih vprašanj pri delu in razvoju, hkrati pa so jim za zglede odkrito besedo in kritiko tistega, kar je v njihovem okolju narobe, kar se prepočasi popravi...

Prvomajska skica – Emil in Mato

Ni zgolj naključje, da so prvomajski portreti pogosto iz vrst rudarjev ali pa železarskih delavcev pri vročih talilnih pečeh. To so dela, kjer tudi danes, pri posodobljeni tehnologiji kaplja pot od nosu, kjer je treba biti za dobro in uspešno delo vsak trenu-

tek poleg, kjer že majhna nepazljivost lahko povzroči nezgodo ali celo hujšo nesrečo. In nenazadnje je takšnih pridnih delavcev pri težkih delih vse manj. Vsi bi radi dobro zaslužili in imeli ugodnejše delovne razmere.

Ravno zato smo izbrali Mato in Emila. Prvi vztraja v železarni pri pečeh že dvaintrideset let, drugi devetnajst. Oba sta prišla na

Jesenice, kot mnogi drugi, za kruhom iz revnih kmečkih družin. Tu sta si ustvarila družino in se trdno vkoreninila v življenje železarjev. Tako kot mnogi drugi sta v začetku mislila, da bosta ostala le nekaj let, nazadnja pa se je tako izcimilo, da bosta pri pečeh najbrž dočakala pokojnino. Ob delu je opravil še tri tečaje. Šestindvajsetega se je vpisal še v delovodsko šolo in jo po treh letih uspešno končal. Sledilo je napredovanje in danes je vodja priprave dela za oddelek elektro-jeklarne.

»Delati mi nikoli ni bilo težko,« pravi zase, hkrati pa pripominja, da je za dobro delo v treh izmenah, kakršnega je opravljal vrsto let, treba imeti tudi doma utečen red. »Doma me je vedno čakalo kosilo, ali večerja ali topla postelja. Domači so bili obzirni, saj so vedeli, da se moram na primer po nočni izmeni dobro naspati...«

Enaindvajset let je vodil svojo izmeno in nikoli se ni resneje sprl s sodelavci. »Tam do 1967., oziroma 1968. leta je bila delovna sila še bolj stalna. Potem pa se je začela močna fluktuacija. Bili smo nekakšna odskočna deska za odhajanje na delo v tujini. No, zdaj se je spričo splošne krize v svetu tudi to odhajanje nekoliko ustavilo,« nam je pojasnjeval Mato Pančič, Emil Bauman pa dodal, da včasih ni bilo prostih sobot, kakor so danes, da se je »šit« začel že v nedeljo ob dveh... pa so vse prestali.

Oba sta menila, da pri svojem delu lahko dobro zaslužita (na seznamu OD za prejšnji mesec smo videli, da je Mato prejel tri stare milijone – s premijo vred) vendar pa sta se nadvse jezila, ker je v naši družbi še vedno tako, da nekaj zaslužiš, četudi nič ne delaš, ali če delaš prav malo. »Odkar imamo pri nas v Železarni premijski sistem, je neprimerno bolje, ker je zaslužek vezan na resnično uspešnost pri delu,« je omenil Emil.

Naj končamo to delovno skico še z enim podatkom iz jeseniške Železarne, o katerem so mi pripovedovali tovariši Šurbič, Bartelj in Žbontar, in ki sta tudi Mato in Emil ponosno ponovila: v marcu so dosegli rekordno proizvodnjo jekla, odkar obstaja železarna na Jesenicah.

B. Ž. J.

Železarna kaže naključnemu obiskovalcu še vedno zaprta zunanjo podobo, čeprav dolgoletni delavci mislijo, da se je od prejšnjih let mnogo stvari izboljšalo in da so zgradili mnogo novega.

Nekoliko odmaknjena od centra Nove Gorice kraljuje delovna organizacija Meblo, pravo malo naselje lesne industrije. Njene izdelke poznamo, predvsem, kadar jih rabimo. Ob nakupih tarnamo nad visokimi cenami. Večina le redko vpraša, kako je s poslovanjem. In vendar to ni stvar samo vodilnih ali morda še vseh ostalih, ki si v Meblu služijo svoj vsakdanji kruh.

Pomočnik direktorja za proizvodnjo, tovariš inž. Viktor Arh je triindvajset let svojega življenja povezal z delovno organizacijo Meblo. Lansko poslovno leto je v številkah tako le označil: »518 starih milijard skupnega prihodka je ustvari-

jard ostanka dohodka. Zakaj izgube? Lani se je začel pojavljati problem dobavljanja suro-

še pomagamo z uvozom, seveda kolikor to omogoča politika. Druga stvar, ki je tudi pripeljala do naše izgube, je boj za večji izvoz na konvertibilna tr-

Treba je bilo načrtovati naprej. Za letošnje leto načrtujejo v Meblo 530 starih milijard celotnega prihodka in dvaindvajset milijonov dolarjev izvoza, od

malo z občutkom prevaranosti. »Cene vhodnih materialov so se povečale za dvajset odstotkov, cene naših izdelkov pa so ostale na nivoju leta 1982.

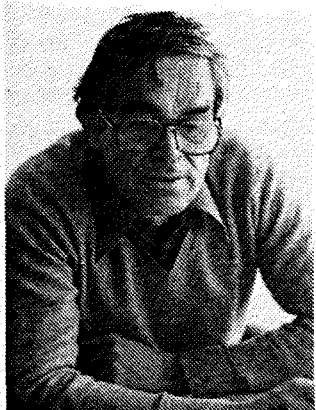
zultat pomenil dobro pozitivno ničlo. Po treh mesecih smo ugotovili, da smo preveč verjeli politikom, da cene ne bodo rasle. Temu navkljub so se cene vhodnih materialov povečale od 20 do 100 odstotkov. Naše pa so še vedno zamrznjene. Edini vir našega 'golfanja', če temu lahko tako rečemo, so 'kvazi-novi' proizvodi (z minimalno spremembo), ki imajo za posledico višjo ceno.

Cel postopek zahteva kup papirjev in živcev. To gotovo ne prispeva k delovni vnemi. Rezultati za prve tri mesece, ki so pokazali dosežek 86 odstotkov planiranega, tudi niso preveč obetajoči. Do konca leta bo težko doseči načrtovane rezultate. Vse to sili v slabšanje kvalitete izdelkov, čeprav je težko slabo narediti, če si vaje dobro delati.

»Kako je že dejal Prešeren?« je povzel moj sogovornik, »Sem dolgo upal in se bal, slovo sem upu, strahu dal; srce je prazno, srečno ni, nazaj si up in strah želi...«. Težko pa je, če upanja in strahu ni. Vsaka industrija se preskusi s trgom. Administrativno določanje cen tega ne omogoča. Morali bi se spopasti s trgom, mi pa se spopadamo z administracijo. V tem je naša napaka.

No ja, tisto o upanju je morda malo preveč črnogleda. Dokler so tu dobra volja in pridne delovne roke, je tudi upanje.

Ziva Drole

Viktor Arh

lo 3128 zaposlenih v 18 tozdihi in DSS. Ustvarili smo 19 milijonov dolarjev izvoza, kar predstavlja v skupnem prihodku 24,5 odstotka (od tega 19,3 odstotka na konvertibilna tržišča). Dosegli smo 95 odstotkov fizičnega plana proizvodnje, pridelali pa smo tudi 5 starih milijard izgube. Seveda smo izgubo sami pokrivali in tako smo na koncu zabeležili 7 mili-

Najprej pomesti pred svojim pragom

Iverka je eden od tozdov Mebla. Proizvajajo iverne plošče, ki jih dodelane z različnimi vrstami folij nudijo izdelovalcem pohištva, uporabljajo se tudi za zidne obloge, v Italijo pa prodajajo tudi nekaj surovih iverk.

Z Iztokom Bratožem sva pravzaprav začela pri repu zgodbe, v ogromni hali, ki služi za skladiščenje ivernih plošč, prazna pa po svoji prostornosti bolj spominja na nogometno igrišče. Šesto leto je Iztok v Iverki, in sicer upravljalec pulta za izdelavo iveri. »Ves postopek, od tam, ko posebni stroji zmeljejo les, ki se potem meša z lepilom, pa do končnega izdelka, je avtomatiziran. Moja naloga in naloga ostalih dveh tovaršev, ki sta še zaposlena v naši hali, je slediti proizvodni proces (moram reči, da je z vsemi povezavami in signalnimi lučkami videti zelo zapleten) na armaturni plošči. Delamo v treh

izmenah, šest dni v tednu. Da, tudi ob sobotah, vse sobote do nedelje jutraj. Pa zaradi tega ni naše delo nič bolj stimulirano. Na zadnjem delavskem svetu smo nekaj namignili na to. Sicer imamo v Iverki nekoliko višje osebne dohodke kot v drugih tozdihi. Pa se zato slišijo negodovanja. Pogledat pa ne pride nihče, v kakšnih pogojih delamo. Plini, ki izvajajo solze, prah in preprihi so naši stalni spremljevalci.

Precejšnjemu številu delavcev ni vseeno, kako tovarna posluje, meni Iztok. Zato bi jim praznik dela 1. maj več pomenil, če bi bili rezultati boljši. Za letošnji 1. maj ne bodo vrgli »kladiva iz rok«. Načrtujejo remont prav med prazniki, da proizvodnja ne bo stala. Iztok meni, da bi morali več pozornosti nameniti varčevanju, saj gre v Iverki za ogromne količine električne energije, pli-

na in mazuta. Inovacije na račun izkoriščanja energije so že doprinesle pozitiven delež, vendar so tu še vedno skrite rezerve.

Ob delu si je Iztok vzel čas za študij, in sicer na višji upravni šoli. Pravi, da mu bolj kot na delovnem mestu to koristi pri samoupravljanju. Predsednik de-

Iztok Bratož

lavskega sveta v tozdu je pa delegat v delavskem svetu Mebla.

Ljudje mu zaupajo, da prenaša njihovo mnenje. Pa še druge funkcije opravlja, od občinskega delegatskega sistema, do DSZ, ZK in v uredniškem odboru tovarniškega časopisa Glas samoupravljalca ima besedo. Če upoštevamo, da ima še mlado družino z dvema majhnima otrokoma, ki ga zahtevata zase, bi rekli, da je njegov delovni dan kar natrpan. Kje prf vsem tem najde še čas za odpiranje poti svojemu umetniškemu duhu, ki ga sili v slikarstvo in kiparstvo, je prava skrivnost.

Ob koncu najinega pogovora sem ga še vprašala, kaj je po njegovem mnenju najpomembnejše za uspeh, tako v Meblu kakor v našem skupnem gospodarstvu in sploh v življenju. »Disciplina in organizacija sta na prvem mestu,« je sledil odgovor. »Tu je treba bolj energično ukrepati. Govori se že; od zveze navzdol. Toda najprej je treba pomesti pred svojim pragom.«

tega osemnajst milijonov na konvertibilna tržišča. Meblo izvažajo štirinajstim razvitim evropskim državam, sedmim državam na vzhodu in petindvajsetim državam v razvoju.

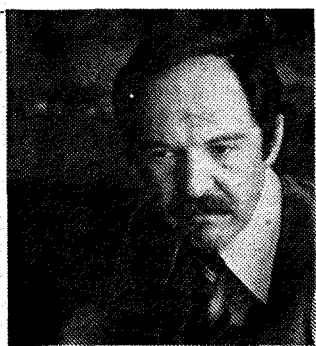
»Ko smo sprejemali plan, nisimo vedeli za vrsto politik,« pripoveduje tovariš Arh, kar

Težko smo prebrodili teh dvajset odstotkov. S produktivnostjo ni bilo mogoče, saj ni denarja za investiranje novih strojev, pa tudi uvoz strojev je skrčen. Primorani smo bili, da smo podražitev surovin na papirju nekako znižali na 15 odstotkov, tako da je končni re-

Tudi rudnik v Idriji je zajela pomlad

Idrija. Kraj, ki je tesno povezan s pojmom živega srebra pri nas. In idrijski »knapci« so znani daleč naokoli. Vendar pa smo v zadnjih šestih letih govorili o njih in o rudniku v Idriji le bolj s pridržkom. Leto 1977 je namreč zapahnilo vrata izkopu in predelavi živosrebrne rude. Ostali so samo pri vzdrževanju rudnika in ohranjanju komunikacij. Potrebne rekonstrukcije pa so predvideli za čas obnove proizvodnje. Za tri leta, je bilo rečeno takrat. Pa se je takšno stanje potegnilo še za nadaljnja tri leta, do letošnjega aprila.

Z direktorjem rudnika Jakobom Martinijem sem navezala pogovor po tednu dni, ko je

Jakob Martini

»jama« po šestih letih spet oživel. Ne vem, če je bil ravno vesel mojega obiska, saj sem ga zmotila v trenutku največje napetosti, pomembnih načrtovanj, odločitev in predvsem ukrepov. »Tako je, kakor če se ti sredi ceste ustavi avtomobil, pa ga moraš spet spraviti v pogon,« je dejal tovariš Martini. Zanimalo me je, od kod odločitev, da rudnik spet začne s proizvodnjo.

»Bili smo postavljeni pred dejstvo: ali začeti z izkopom rude in minimalno proizvodnjo 46 ton živega srebra (za leto) ali pa ničesar narediti in tvegati, da se bo rudnik čez dve ali tri leta sesul. To bi pomenilo stihijsko zaprtje rudnika. Do tega pa ne sme priti. Zavedati se je treba, da je rudnik tik pod delom mesta, da se neprestano pojavljajo deformacije površine in da si ne moremo privoščiti nikakršnih improvizacij. Pravzaprav smo že lani nameravali obnoviti proizvodnjo, pa je s propadlo finančno konstrukcijo tudi vse ostalo propadlo. Piko na i je pomenila analiza ob koncu lanskega leta. Kadrovska analiza je pokazala, da bo v »rudniku na mrtvi točki« prišlo do prekinitev kontinuitete znanja

in reprovizacij. Zelo veliko govorimo o produkcijskih vezeh, na splošno pa ne poznamo nobene poslovne morale,« meni tovariš Arh. »Imeli smo že primere, ko smo združili devize, podpisali spoznanje, materialov pa ni bilo. Deloma smo si pomagali in si

žišča. Podlegli smo politiki izvoza za vsako ceno in to nas je teplo. K temu je lonček primaknila že zamrznitev cen za lansko drugo polletje (ki pa še vedno traja) in smo tam, kjer ni muh.

Strah v očeh, potrnost, obup... vse to nič ne pomaga.

dnik vzdrževal niti odpiral in niti zapiral.

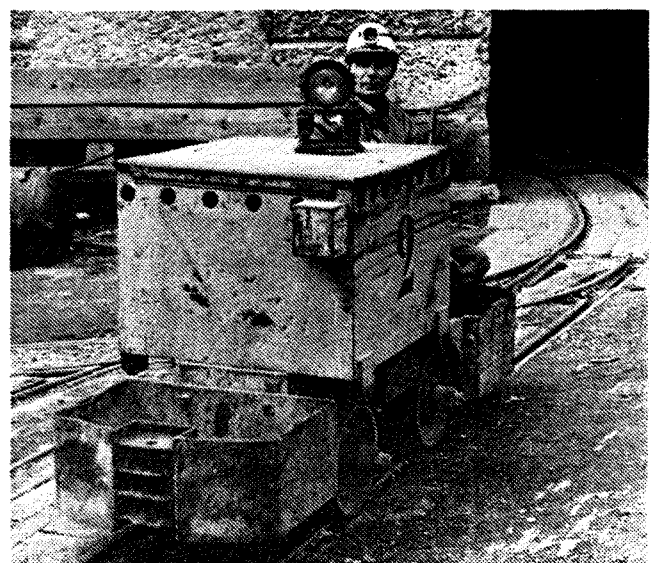
Obnovljena proizvodnja torej pomeni rudnik ohraniti. Letošnje leto so predvsem namenili obnavljanju znanja. Nekaj mesecev sedaj bo namenjen izkopu rude, jeseni pa načrtujejo metalurško predelavo. Minimalna proizvodnja 46 ton živega srebra lahko ostane v načrtu še za leto 1984, za petinosemdeseto pa bodo potrebna nova vlaganja za nova rudnišča, meni direktor Martini. V

Po žilah jim teče knapovska kri

Skupinica idrijskih knapov se pripravlja za spust v jamo. Izvozna kletka ali »šala«, kakor ji pravijo, bo kmalu pristala in jih drugega za drugim pogoltnila v podzemlje. Čelade imajo, luči, zaščitne obleke in zaščitne rokavice, posebne čevlje s kapico in masko za v jamo. Ne smejo pozabiti na kontrolno znamkico, najverneje zhamenje, če so ob koncu »šlhta« vsi prišli iz jame. Od sedmih do treh traja delovni čas. Silvester Jurjavčič je že štiriinšestdeset let v rudniku. Štefan Česnik je tam zapisal do sedaj enaindvajset delovnih let. Celo iz Šebrelj se vsak dan vozi na delo. Silvester vozi električno lokomotivo, na kateri so pripeti vagončki z živosrebrno rudo. Pravita, da se na življenje pod zemljo človek navadi. Knapovska kri jim teče po žilah. Res, da je v jami slab zrak, da je od tega človek prej utrujen, pa kljub temu ne bi zamenjala svojega poklica. Sam ni v jami nikoli nič. Od dva do pet jih je skupaj in vsak dan sproti se dogovarjajo, kaj bo kdo delal. Priskočijo pač tja, kjer se najbolj muči.

starost naših rudarjev je namreč trinštirideset let in pol. S petdesetimi pa odhajajo v zaslužek pokoj. Vse to pa pomeni v dveh do petih letih takšen naravni odliv, da bi se znanje popolnoma izgubilo. Potem ne bi bilo nikogar niti da bi ru-

vsakem primeru rudnik potrebuje družbena sredstva. To, v kar smo se sedaj spustili, pravzaprav pomeni zaletavost, menijo v idrijskem rudniku, toda to, kar so se lotili, so pripravljali pripeljati do konca. Ostali pogoji za dolgoročno per-

Silvester Jurjavčič vozi električno lokomotivo rudnika

spektivo, predvsem gre za financiranje, pa niso še v dosegu roke. Pa bo menda tudi za to poskrbljeno, saj idrijsko živo srebro lahko oskrbuje potrošnike, to je bazično kemijo, po vsej Jugoslaviji, da ne pride do zastojev in da ne bo treba uvažati. Naj opozorimo samo na

Štefan Česnik

težave, ki jih zaradi nepreskrbljenosti z živim srebrom v tem trenutku občuti slovenska industrija, od tekstilne pa do papirne.

Ce pravimo, da se spomladi narava prebujajo iz zimskega spanja, potem velja, da je letošnja pomlad zajela tudi idrijski rudnik. Iz oči stoosemdesetčlanskega kolektiva sijeta navdušenje in optimizem.

Ziva Drole

Stoletni očanci padajo pod njegovo roko

Rahel spomladanski veter je zibal gole krošnje stoletnih krakovskih hrastov. Sonce je s toplimi žarki klicalo naravo, naj se prebudi in začne nov krog življenja. Na koncu ene izmed številnih godznh poti, ki vodijo v Krakovski gozd, je skupina delavcev GG Brežice, obrat Kostanjevica, čistila približno hektar zemlje in ga ograjevala. Pripravljali so prostor za gojitev mladih dreves, ograjo pa so postavljali zato, da ne bi mladih sadik uničile gozdne živali. Nekateri delavci so nosili stebrice iz traktorске prikolice, drugi so jih zabijali v zemljo, tretji so nakladali drugo traktorško prikolico s posekanim grmovjem in redkim drevjem.

Malo stran je ob kupu podrhtih hlodov stal nekoliko sivolas Anton Frankovič, z rumeno zaščitno čelado na glavi, in spretno pilil verigo motorne žage. Vsi sodelavci, znanici in prijatelji ga imenujejo Tone. Doma je iz Dolšč, majhne vasi na obronkih Gorjancev nad Kostanjevico na Krki. Ze dvaindvajset let je gozdni delavec. Začel je kot nekvalificiran. Delal je vse, kar so mu naročili, toda želel je postati sekač. Ta želja se mu je uresničila 1965. leta, ko je uspešno končal tečaj za uporabljanje motorne žage. Z žago dela največ pet ur na dan, preostali čas porabi za brušenje verige, dolivanje goriva in maziva, odstranjevanje vejčja, in tudi druge popirne, če je treba.

Okrogla pila je počasi izbrusila zob verige in Tone je začel obdelavati naslednjega. Svojo žago vzdržuje in neguje kot majhnega otroka. Kako je tudi ne bi, saj je od nje odvisna njegova družina. Veliko boljše je kot prejšnje žage tudi zaradi različnih blažilcev, za to manj trpijo ramenska in komolčna sklepa ter zapestji. Zadnje mesece tudi njega nekoliko dajejo sklepi, vendar upa, da bo na rednem dvoletnem zdravniškem pregledu vse v redu in bo lahko še naprej sekač, sicer pa se bo moral posvetiti gojenju mladih dreves in pogozdovanju.

Od piljenja ga je začela nekoliko boleti desna roka. Odložil je pilo in pogledal po svojih tovariših. Nekaj je takšnih, ki so že dalj časa gozdni delavci, nekaj je tudi žensk, precej pa je mladih. Vesel je, da imajo sekači zadosti naslednikov, ki so po teoretičnem znanju celo boljši od njih. Večina mladih sekačev je končala eno izmed poklicnih šol, nato jih pošlje obrat na Planino pri Sevnici, kjer končajo tečaj za motosekača. Tam se naučijo ravnanja z žago, kako morajo podirati drevesa, kako morajo delati, da boš varno delal in drugo. Preden odidejo na tečaj, pridejo kakšen dan tudi k starim sekačem in ti jim povedo in pokažejo prve skrivnosti in spretnosti.

Njegovi sodelavci so začeli počasi posedati in iz

torb so na dan prihajale malice. Tone je stopil do kombija in vzel svojo. Od doma si je prinesel malo domače slanice, kruha in čebule. Prehrane nima urejene, čeprav se njihov sindikat že več let trudi, da bi to uredili. Po eni strani je ta problem težko urediti, saj delajo v skupinah in med njimi je tudi po dvajset kilometrov razdalje po slabih gozdnih poteh.

Znova je vzel v roko pilo in nadaljeval piljenje verige. Kmalu je končal in odpravil se je k nasled-

Anton Frankovič ve za vsak zob na svoji žagi, kako ga mora piliti, da bo imel pravo ostrino. To se lahko nauči samo ob delu.

njemu drevesu, ki ga mora podreti. Videl je logarjev žig, žaga je zapela svojo pesem in drevo je padlo. Za normo mora na dan posekati od pet do sedem kubičnih metrov, odvisno od zemljišča in vrste gozda. V glavnem jo lahko doseže.

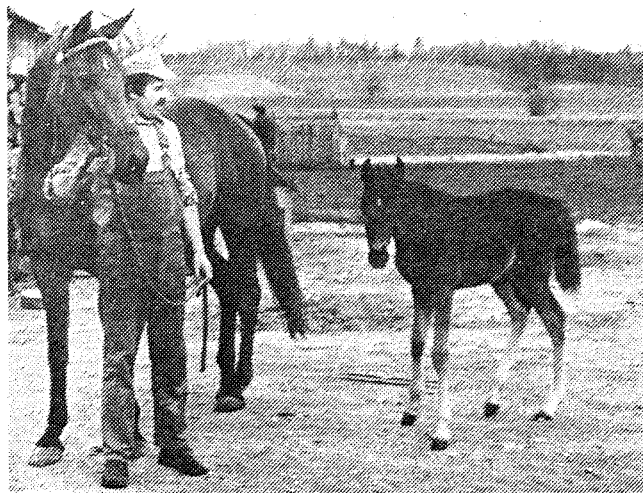
Počasi se je bližal konec službe. Toneta in njegove je kombi odpeljal proti domu. Postoriti bo treba še kaj v hlevu ali pa na polju. Ni sicer veliko, je pa toliko, da ni treba vsak korenček v trgovino. Pozna se tudi pri denarju, saj plača sekačev ni ravno visoka, glede na delo.

Bojan Kuntarič

Še pred letom ali dvema so se vsakemu, ki se je ukvarjal s konjerejo, milo rečeno, smejali. Danes so drugačni časi in vse pogostejše srečujemo ljudi, ki jim je ta veja živinoreje ljubiteljstvo ali pa težko zaslužen kruh. Med tradicionalna konjerejska središča v Sloveniji sodi tudi Šentjernej z okolico. Ljubitelji konj v tem delu Dolenjske so šli še korak naprej, in tako postaja Šentjernej vse bolj tudi središče vzreje športnih in tekmovalnih konj, predvsem kasačev. Med prvimi, če ne celo prvi, se je za konjeniški šport odločil Jože Antončič iz Prapreč, nedaleč od Šentjerneja.

Jože pravi, da je ljubezen do konjev in konjereje samo podedoval od svojega očeta in starega očeta. Danes stoji

njihova domačija v ravnini in ob potoku. Stari oče jo je sam prestavil 1906. leta, da je imel boljše možnosti za ko-

Dvakratna državna prvakinja Peli čaka ugoden trenutek, da bi lahko zdirjala po domači stezi. Žrebička Poldi že poskuša, kaj je to dir. Jože Antončič pa je le ponosen nanju.

njerejo. Tako oče kot stari oče sta vzrejala križance med lipicanci in angleži. Nekaj časa nato niso imeli konj. Leta 1972 se je Jože odločil in v Ljutomeru kupil prvo žrebičko Peli. Danes je to lepa kobila s številnimi zmagami in precejšnjimi zarodom. V hlevu sta še njeni hčerki Pevina in dobre tri mesece stara Poldi.

Do 1976. leta je bil Jože edini športni konjerejec, zdaj pa jih je že več kot deset. Pa tudi drugače je doživela konjereja razcvet v šentjernejski dolini. Vse več kmetov se načrtno ukvarja z vzrejo konj. To niso športni konji, ampak konji za delo. Družba se zaveda pomembnosti konja v morebitnih izrednih razmerah in plača vsakemu rejcu za nov privez v hlevu trinajst tisoč dinarjev. Kmečki žrebički imajo precej visoko ceno na trgu, saj stanejo od sedemdeset do osemdeset tisoč dinarjev. Športni rejci pa dobijo sredstva za nov privez od konjeniške zveze.

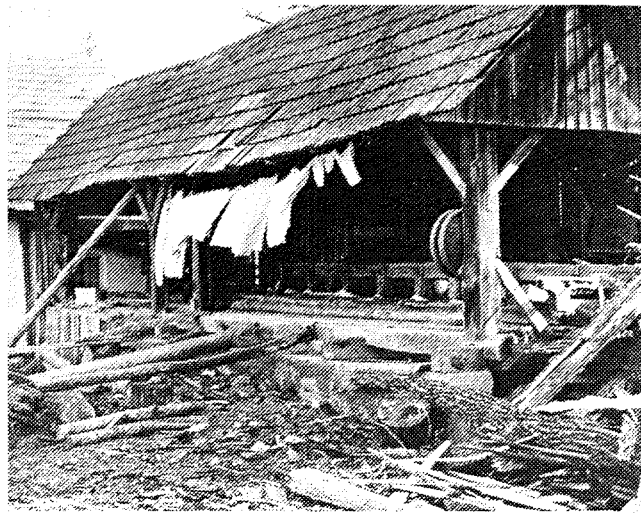
Svojega znanja o konjih in reji pa Jože ne skriva. Nekajkrat je na orožnih vajah pre-

daval vodnikom konj o delu in ravnanju s to plemenito živaljo.

Nasmehnil se je, ko smo ga vprašali po podkovnem kovaču. Voziti ga je moral celo iz Ljubljane. Ko je Oskar Šoster prišel, je njegovo delo opazoval domači kovač Franc Pavlič. Tega je Šoster poklical tudi na tečaj in danes je Pavlič vrhunski podkovni kovač. Verjetno mora biti res, saj imajo za kasače celo trideset vrst podkev.

Konjereja vzame Jožetu vsak dan vsaj dve uri časa. Pred sezono, ko mora Peli in Pevino pripravljati za tekme, pa tudi po štiri ure. Doma je uredil štiristo petdeset metrov dolgo progo. Dvakrat na teden pa gre na treninge na hipodrom v Šentjerneju. V Šentjerneju nimajo trenerja, zato precej sodeluje s trenerji iz Zagreba. Največ mu pomaga brat, ki je končal VSTK in mu pripravlja načrte treningov, ki so podobni treningom atletov.

Jože nadaljuje še eno družinsko izročilo. Pred dvema letoma je postavil novo žago. Njegove glavne stranke so

Ko je zgradil novo žago, je hotel Jože staro podreti, vendar so mu nekateri rekli, da je to kulturni spomenik, in da bi jo bilo treba zaščititi. Se danes čaka, ali bo to uresničilo ali bo moral kar sam poprijeti za delo, ki mu ga ne manjka. Med drugim gradi tudi novo hišo.

okoljski prebivalci, ki jim žaga hlode na deske. Pred nedavnim se je s Papirnico Djuro Salaj iz Krškega dogovoril, da bo za njih delal masivne mizne noge.

Ob koncu smo ga vprašali, kako lahko spravi v sklad

konjerejo, delo na žagi in delo na kmetiji. Vsa modrost je v organizaciji dela pravi Jože, da naredijo vse, in ni bilo dneva, da ne bi po kosilu počival vsaj uro.

Bojan Kuntarič

Vedno smo pri kruhu

Mlinotest Ajdoviščina ima svojo enoto tudi v Tolminu, to je TOZD Pekarna Tolmin. Ko se obiskovalec bliža novi stavbi, zgrajeni komaj pred tremi leti, ki kakor nekoliko potuhnen stražar stoji ob vzhodni strani mesta, mu vonj po sveže pečenem kruhu prijetno sili v nosnice. Spominja na vzdušje ob domači kmečki peči, ko so naše babice zamesile testo in napekle hlebov kar za cel teden. Danes smo zahtevnejši. Hočemo vsak dan svež kruh. Za to skrbijo tudi peki v tolminski pekarni. Nedelja? No ja, to že nekako prebrodimo s kruhom od prejšnjega dne in če je kak praznik dva dni, tudi še gre. Če pa se zavleče v tretji dan, so peki že na delu. Štirje tovornjaki vsak dan brnijo po tolminskih cestah, po Soški dolini, proti Bovcu, Breginju, pa po Baški grapi navzgor in proti Idriji. Kruh razvažajo in drugo pecivo, ki ga izdeluje tolminska Pekarna. Od kraja do kraja, od trgovine do trgovine. Razlagajo polne košare tega najosnovnejšega človeškega živila vseh časov in spet nalagajo prazne košare.

Direktorja Pekarne Franc Kravanja sem vprašala po nekaj podatkih, ki bi povedali kaj več kot to, da pač

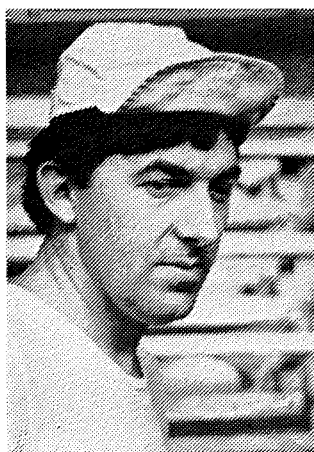

Franc Kravanja

na vsaki jedilni mizi v Tolminu in okolici, do koder sežejo s prevozom, leži kos njihovega kruha.

»Vsak dan nasitimo približno 22000 prebivalcev,« pravi tovariš Kravanja. »Lani smo napekli 1725000 kilogramov raznih kruhov. Pečemo namreč 15 vrst kruhov, sem sodijo še delani kruhi in pekovsko pecivo. Za letošni načrtujemo 1900000 kilogramov kruha. Nova pekarna je pomenila veliko investicijo, ki je samo kruh ne more prenesti. Zato smo se lotili še konditorskega mehkega peciva. Lani smo ga napekli 41500 kilogramov; za primorske občine in še za del Gorenjske. Letos smo v plan zapisali številko 64000 kilogramov, s tem, da smo v oskrbo prevzeli še celo Go-

renjsko. Dogovarjamo pa se, da bi to pecivo vozili tudi v Zagreb, kar bi letno povečalo proizvodnjo za 30000 do

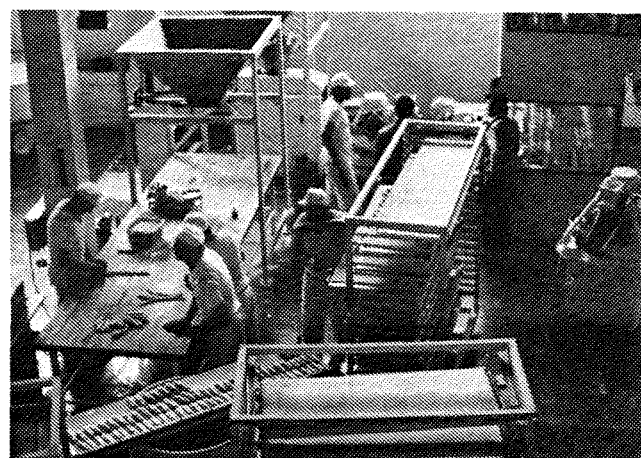
Zoran Pavlin

40000 kilogramov.

Pa še slaščičarsko delavnico imamo, ki proizvaja več kot 50000 kilogramov raznih slaščic letno, seveda po potrebah in naročilih trgovin. Morda velja omeniti še Pizerijo, ki smo jo lani odprli v Tolminu. Tudi to sodi k nam.

Zelo lepo se sliši in ko ima človek poln želodec ni tako dojemljiv za probleme, ki so v zvezi s tem polnim želodcem. »Pekarstvo je precej odvisno od cen. Tu smo podrejeni, ker nam družba določa cene,« je pojamral moj sogovornik. »Lani smo pokrili vse obveznosti, za letošni pa kaže bolj revno. Prevozi so dragi, gorivo, električna energija in surovine dražje. Od julija lani pa do sedaj se je moka podražila za 40 odstotkov, kruh pa je ostal pri isti ceni.«

In vendar brez moke ni kruha. Tovariš Kravanja pravi, da Primorci porabimo kar

Skupina pekov pri svojem delu

60 odstotkov belih mok. Smo pač vajeni jesti bel kruh. To bo treba spremeniti, trdi. Tu pa tam se sliši med ljudmi glas, da je kruh slabši kot je bil včasih. V tolminski pekarni pa se trudijo, da bo kruh dober. S stalnimi analizami spremljajo kakovost. Velikokrat je kriva

slabša kvaliteta moke. Ta prihaja tudi iz drugih republik. Seveda, najbolje bi bilo, če bi imeli svoj mlin za žito. Pri slabši kvaliteti moke si pomagajo tako, da dodajajo več olja in sladkorja. To pa so spet dodatni stroški.

Živa Drole

Tu ni odlaganja dela na jutri

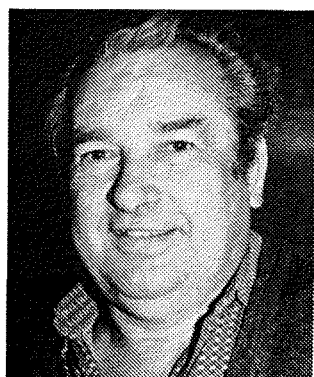
V TOZD Pekarna Tolmin je trenutno zaposlenih 48 delavcev. Med njimi je 12 pekov. V dveh izmenah pečejo; skupina šestih popoldne, štirje pa ponoči. Obrat je tehnično dobro opremljen, čeprav trdijo peki, da je vse to že zastarelo. Pa je vendarle avtomatizirano. Dve peči imajo za peko, eno večjo in eno manjšo. Nočno delo, prah in vročina so utrljivi. »Pa, če gre vse prav, smo vsi zadovoljni,« pravi eden od pekov Zoran Pavlin, ostali pa mu prikimajo v potrdilo. Petorica jih je, ki se s kombijem vsak dan vozijo na delo iz 37 kilometrov oddaljenega Bovca. Pa radi prihajajo. Nič jih ne more in ne sme ustaviti, tudi ne zimske snežne zameti. »Ljudje so lačni kruha, treba jih je nasititi. Pri nas dela ne moreš odložiti na jutrišnji dan. Sicer pa, pri kruhu smo. Kaj bi še želeli več?«

Bo loščilo zadalo smrtni udarec lončarstvu?

Kogarkoli v gornjem delu Krškega polja bi vprašali, če pozna Franca Škoda, lončarja iz Gorenje Prekope, ki vam pritrdilno odgovoril. Poznajo ga kot človeka, ki je vedno vesel in mu nikoli ne manjka šaljivih bodic. Ko smo ga iskali doma, smo našli samo sina Francija. Sedel je za lončarskim kolesom in iz kosov gline so nastajali podstavki za cvetlične lončke. Delavnica je bila polna izdelkov, samo žgati bi jih bilo treba. Na policah so bili polički, pa svečniki v obliki človeške noge, okrasni krožniki, skodelice in še vrsta drugih.

Čez nekaj minut je prišel tudi France Škoda. Njegov videz ni izdal ravno veselega človeka. Obraz je bil bolj podooben nebu pred nevihto. »Če bi prišli lani ob takem času, bi bilo na dvorišču parkiranih vsaj pet avtomobilov. Zdaj pa ni nobenega. Kupčija je zadnje čase upadla, pa tudi inšpektorji nas vse bolj pritiskajo zaradi loščila. Verjemite mi, da že dvajset let uporabljamo enako loščilo, pa še ni bilo niti ene same pritožbe. Tudi sami doma veliko uporabljamo lončeno posodo, pa ni nobenemu nič. Od nas

zdaj zahtevajo, naj bi na vsak izdelek napisali »samo za okras«. Ko sem jim na občini rekel, naj nam preskrbijo drugačno loščilo, ki ne bo imelo toliko svinca, so samo skomignili z rameni in rekli, da je to pač naša stvar. Pravijo tudi, da je rešitev peč, ki se segreje do tisoč tristo stopinj. Kje naj dobim toliko denarja, da bi jo uvozil, ko pa je sedanja stara le nekaj let. Jaz se bom upokojil, gre predvsem za sina. Kje naj dobi službo. Končal je sicer poklicno gradbeno šolo za pekarja, ampak kje naj zdaj išče

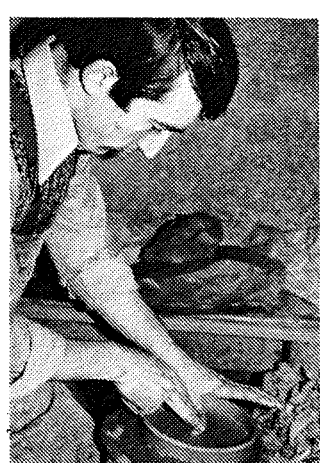
»Če se bo gonja proti nam lončarjem nadaljevala, bom prisiljen vrniti obrtniško dovoljenje,« pravi France Škoda, »to pa ne škodi samo meni kot posamezniku, ampak poklicu, za katerega vsi pravimo da izumira. Sedanja gonja pa mu lahko zada smrtni udarec!«

službo in to pri štiriindvajsetih letih.

Nekoliko je utihnil in čelo je postalo bolj vedro: »Lahko bi tudi začela izdelovati dele za kamine, vendar dvomim, da bi lahko dolgo časa delala. V Novem mestu izdelujejo te izdelke v delovni organizaciji in bi nama hitro izpodnesli načrte.

Druga možnost je tudi izdelovanje cvetličnih lončkov. Vendar se to ročno ne izplača. Tu v okolici sta dva lončarja, ki imata stroje, in jih izdelata po nekaj tisoč na dan. Tudi nekoliko prestar sem, da bi hodil s sejma na sejmen in po cel dan stal tam ter prodal po nekaj svojih izdelkov.«

Doslej je delal predvsem po naročilu. Velike serije je delal za kartuzijo Pleterje pa za Šmarješke in Dolenjske Toplice. Več kot pet let so njegove

»Cvetličnih podstavkov ponavadi ne delava, danes pa je ravno takšen dan in jih bom nekaj naredil. V glavnem jih bova razdala sosedom in znancem,« je pristavil Franci Škoda.

izdelke prodajali v turističnem društvu v Kostanjevici. Ker se je vse skupaj izrodilo, so prenehali sodelovati. Veliko izdelkov je prodal kar doma. Gostje iz Čateških, Šmarjeških ter Dolenjskih Toplic ter Otočca so prihajali in kupovali. Bili so iz vseh evropskih držav in vseh koncev Jugoslavije. Nekateri so prišli k njemu tudi večkrat. Drugi so prišli po priporočilu znancev in prijateljev.

In kot smo že dejali, nihče ni imel pripomb na njegove izdelke.

Ob slovesu je France Škoda še dodal: »Tudi pri tej zadevi so nekateri posploševali, že večkrat pa se je pri nas pokazalo, da to ni dobro. Upam tudi, da se bo uredilo tako, kot se mora.«

Bojan Kuntarič

Mlekarna Planika v Kobaridu ima že dolgo tradicijo. Ponudila je kruh voljnim delovnim rokam domačinov in oni so takrat, ko se je rojevala, to z veseljem sprejeli. Če nekdo po dolgih letih spet stopi mimo, že na zunaj opazi veliko spremembo. Tako je, kakor če koklja razširi svoje perje. Prizidek za prizidkom in potem še nova stavba za novo proizvodnjo onkraj ceste, pa vendar s podzemnim hodnikom povezana z matico. Iz majhnega račka se je razvil labod. Pod nebo kipijo visoki kadeči se dimniki. Znani vonj po sveže sušenem mleku lebdi v zraku.

Pravzaprav bi ji morali reči Josip Kraš Zagreb – TOZD Planika Kobarid, saj je kobarška mlekarica že pred sedemnajstimi leti sklenila poslovanje s to tovarno čokolade, bombonov in keksov. Pa je za domačine vendarle ostala mlekarica. Tristo petinšestdeset dni v letu, podnevi in ponoči brnijo stroji. Nekaj mlekarijev, ki skrbijo, da se mleko ne skisa, in v kobarški mlekarni se ne kisa že nekaj let, saj so proizvodnjo jugurta ukinili, mora biti vsak dan na delovnem mestu. Krave pač ne poznajo ne petka ne svetka, ne nedelje ne praznika. Mleko imajo vsak dan. Mlekariji pa so seveda odvisni od tistih, ki z energijo skrbijo, da se stroji ne ustavijo. Dostikrat je prav urnik kriv, da odvraca ljudi od tega poklica. Vsako leto razpišejo štipendije, pa ni velikega odziva. Letos se je komaj eden odločil za ta korak. Sicer nudi Planika delo 170 zaposlenim. Iz Kobarida so in iz okoliških vasi. Delo pa je tako pestro, da z zaposlovanjem ni težav; rabijo tako moško kakor žensko delovno silo in različne stroke. Vsako leto pa čez poletje sprejemajo tudi praktikante, domače fante in deklice, ki hočejo pokukati v proizvodnjo in si seveda prislužiti kak dinar za bolj ali manj prazen študentski žep.

Nenapovedano sem planila v iz dneva v dan ustaljeni tok življenja Planike. Tova-

riš direktor Anton Rovšček me prijazno sprejme. Miza ponuja na koščke narezano čokolado – njihov novi proizvod od leta 1980 sem. »Zdaj smo bolj sladki«, pravi in mi še razloži, da to pravzaprav ni čokolada, pač pa mlečne tablice Alpi. Za preprosto občinstvo, ki ne pozna razlike v osnovnih sestavinah, pa je to vendarle čokolada čeprav nekoliko drugačna od tiste, ki so jo bili prej vajeni jemati s polic v samopostrežnih trgovinah. »Da, ta nova proizvodnja mlečnih tablic in namazov je prišla kot na-

Marko Rakušček je izmenovodja v novi Planikini hali, kjer po tekočem traku teče proizvodnja mlečnih ploščic in namazov. Najprej je bil mlekar, potem je delal v laboratoriju pa v sušilnici, dokler ni odšel na šestmesečno specializacijo v tovarno čokolade Kraš v Zagrebu. »Poznati moraš pač vsak delček tega tekočega traku, vse stroje, ki so med seboj povezani z vedno toplimi cevmi, po katerih se pretaka gosta rjava sladka masa, preden se strdi v tablice. S tremi izmenami dnevno proizvedemo 7500 kilogramov mlečnih ploščic in 1800 kilogramov 100 gramskega oziroma 900 kilogramov 25 gramskega namaza.«

lašč in v pravem trenutku, ko se je količina mleka zmanjšala, s trga pa je izgnila čokolada, ker zanjo ni surovin. Sicer imamo tudi mi težave z zagotavljanjem su-

Delo v mlekarni teče 365 dni v letu

Delu čast in oblast

Marjan Koren je sušilec mleka na sprej sistemu. Tu je že od leta 1973. Takoj po osnovni šoli se je odločil za mlekarsko šolo v Kranju. Po dveh letih pa je začel teorijo krepiti s prakso na delovnem mestu. »Šola ti nekaj da, gotovo,« pravi, »vsaj tisto osnovno znanje, ki ga kot mlekar moraš imeti. Praksa pa potem opravi svoje, izpopolnjuje. Devet nas je na tem delovnem mestu. Vedno sta dva v izmeni. Eden nadzoruje sicer avtomatizirano proizvodnjo, od tam, ko se pasterizirano mleko v stroju zgosti, preide na sušilni stolp, kjer ga do 180 stopinj segret zrak razprši in obenem posuši v droban prah – to je mlečni prah, osnova za izdelavo čokolade in mlečni nadomestek Mlekovit.«

Marjana sem še povprašala, kako je z odnosi med delavci in kako je zadovoljen z načinom življenja, ki si ga je izbral. Pravi, da so delavci med seboj povezani, da vsak vsakega pozna. Ko pride Marjan domov, ga čaka še delo na kmetiji. Tri krave ima v hlevu. »Kakor se človek navadi, tako pač živi,« pravi, »dneve pa si popestrimo, ko se fantje zberemo na vasi.« Za 1. maj nima nobenih načrtov, saj še ne ve, kako bo razporejeno delo. Kakih organiziranih proslav delavskega praznika v Planiki ne poznajo, da pa je vendarle zadoščeno reku DELU ČAST IN OBLAST, se z občutkom pripadnosti delavskemu razredu zberejo manjše skupine, ki s prigrizkom in dvignjenimi kozarci nazdravijo delu.

pa teče tudi proizvodnja krmil. Poleg tega imamo še nekaj primarne proizvodnje; to je majhno posestvo v Čezsoči, tik pred vselitvijo pa je novo zgrajen hlev za 200 krav molznic na bovškem polju.«

Neposredno od privatnikov zbira mleko za Planiko. Temeljna organizacija kooperantov v Tolminu, ki je tudi v sestavi tovarne Josip Kraš Zagreb. »Pa ga ni, mleka, vedno manj,« je pripomnil tovariš Rovšček. »Že leta

1981 je upadla proizvodnja mleka za 8 odstotkov, v letu 1982 pa še za 6 odstotkov. Ja, v preteklih letih že,« pravi moj sogovornik, ko sem pripomnila, da so včasih vozili v Kobarid mleko celo iz Celja. »Včasih smo precej viškov odkupili iz drugih mlekarn. Iz Celja ga še nekaj dobivamo, sicer pa se je tam povečala poraba. Vozili smo mleko tudi z Vipavskega, zdaj ga še sami iščejo, pa iz Pule, Maribora, Ljubljane in Kranja. Sedaj smo vezani izključno na Tolminsko in del goriške, do Kambreskega.«

Za rezultate poslovanja v lanskem letu pravi tovariš direktor, da so slabši od leta 1981, a še vedno zadovoljivi glede na težave s surovinami in prodajnimi cenami. Letos pa poslujejo z izgubo. V ilustracijo naj bo samo tale primerjava: odkupna cena mleka se je v enem letu povišala za 54 odstotkov, prodajna cena mleka pa le za 21 odstotkov.

Živa Drole

Tudi kobarška Planika je v neposrednem sodelovanju z naravo; brez krav molznic namreč ni osnovne surovine za mlečno industrijo – mleka.

Delo kmetijskih pospeševalcev

»Resda ženske v tem poklicu nismo v večini, a se zato ne čutim nič zapostavljena,« je pripovedovala 22-letna **BRIGITA BERDIK**, kmetijska pospeševalka v temeljni organizaciji kooperantov sevniskega kombinata. V Sloveniji ni ravno veliko pospeševalk, pa tudi prav redke niso, toda z moškimi skupaj še vedno ne štejejo toliko, kot bi jih potrebovali za pravi razcvet našega združnega kmetijstva. Če se strinjamo, da je znanje največje bogastvo, potem prav v kmetijstvu velikokrat ugotavljamo, da še obsteni ne znamo večkrat prav uporabiti, kaj šele, da bi načeli jedro. Tukaj pač nimamo v mislih vrhunske stroke, čeprav je tudi ta brezdvomno potrebna. Za razmah sodobnejšega, gospodarnjšega, tehnološko zahtevnega kmetijstva je potrebno to znanje prenesti v prakso. To, večkrat nehvaležno, prav gotovo pa vedno naporno nalogo, opravljajo prav pospeševalci.

Brigita Berdik je šele dobro vstopila v ta svet, pospeševalne naloge opravlja pol leta. Končala je višjo kmetijsko šolo, govedorejsko smer. Toda v kmetijstvu ni popolna novinka. Doma je s kmetije, zato že od malega ve, kako se streže tem rečem. »Zgodi se, da starejši kmetije, ko jim svetujem, kar nejeverno zmajejo z glavami, češ kaj nas bo ta punčara učila, toda ko jim nasvet dopolnim s praktičnim izkustvom, potem se njihov dvom odtaja,« pripoveduje o prvih pospeševalskih svakovih. »Z nekim kmetom sva govorila o ovcah, in ko sem mu povedala, da jih imamo doma 60, me je kar drugače začel gledati.«

Se ji potemtakem zdi, da bi moral biti dober pospeševalec prav s kmetov? »Ne, to ni nujno, nič pa ni narobe, če je človek za ta poklic rojen. Kmečkega človeka je treba poznati, znati mu je treba prislusniti, imeti razumevanje za njegove vsakdanje težave in šele potem pride na vrsto strokovno, svetovalno delo.«

Brigita Berdik

Toda kmetijski pospeševalec mora biti tudi psiholog, socialni delavec, življenjski svetovalec, včasih tudi zaupnik pa gladilec nesoglasij in oznanjevalec novega. Prav tu bi moralo biti središče njegovega dela, toda o novostih nekateri kmetije še vedno neradi slišijo. Pa ne samo zaradi tega, ker bi jim kar tako na hitro pripisali trdoživost, starokopitnost (tudi v

tem je nekaj vrednega), slabe povojne izkušnje z marsikatero novotarijo so jih pač, razumljivo ali ne, naredile nezaupljive. Mladi rod na kmetijah je povečini drugačen, hitreje se ogreva za novosti. To pove prav vsak pospeševalec. »Toda pomlajevanje našega kmetijstva gre še vedno prepočasi,« pove Brigita. Premika se na bolje, toda nič, zlasti pa v kmetijstvu, ne gre čez noč. Poznam fante s srednjimi šolami, ki bi ostali na kmetiji, ostajajo pa le tisti, ki imajo razumevajoče starše, takšne, s katerimi lahko enakopravno sodelujejo.«

In če ni mladih moči, ni napredka, ni zagona, ni novosti, ki bi bile za našo kmetijstvo tako dobrodošle. Saj ne moremo biti zadovoljni s povprečnimi pridelki, z litri namolženega mleka od ene krave, z vrčičkarskim samozadovoljstvom. Za pospeševalce dela še zlepa ne bo zmanjkalo. Toda kaj, ko ne morejo biti ves dan na terenu, med kmeti. Iz dneva v dan je tudi več »bolj« in »najbolj« potrebnih obrazcev, ki

jih morajo izpolnjevati, brez dvoma pa bi jih tega dela lahko razbremenili navadni pisarniški nameščenci. Toda vsemogočna administracija zahteva bolj izvedene ljudi, in zato pospeševalci prečepijo kar polovico delovnega časa med papirji. Pa ne bi bilo toliko narobe, če bi šlo za strokovno izpolnjevanje, se hujuje tudi naša pospeševalka, toda če je treba za ti-

soč kmetov napisati, kdo je dobil semensko pšenico, kdo jo je zamenjal za koruzo, kdo dobi ta regres in kdo ono nadomestilo in kdo toliko nafte, potem je pač vsega skupaj le preveč.

In zakaj se je kljub vsemu odločila za takšen poklic? »Zaradi materialnih koristi gotovo ne, zaradi veselja sem se odločila zanj. Tudi ne morem reči, da bi me kaj pose-

bej razočaralo, saj sem poznala razmere.« A to vendarle ne pomeni, da kar tako privoli v vse brez kritičnih misli. Od družbe pričakuje, da bo še več naredila za kmetijstvo. Stroka sama je naredila precejšen korak naprej, toda za njo bo praznina, če temu koraku ne bo sledilo kmetijstvo ob pomoči vse družbe.

Jože Rozman

Sladkorna pesa čaka

Slovenske kmetijske in združne organizacije so se s samoupravnim sporazumom o naročeni pridelavi obvezale – sporazum je bil podpisan oktobra lani – da bodo v 1983. letu s sladkorno peso zasejale že 6.098 hektarov površin. S setvijo na 3.398 hektarih družbenih površin bržkone ne bo večjih težav, obetajo pa se v združenem kmetijstvu. Kajti do zdaj – tik pred setvijo – so združne organizacije uspele s pogodbami zagotoviti setev le na nekaj več kot 60 odstotkov načrtovanih površin. Ob koncu setve se utesne ta odstotek sicer še nekoliko popravijo, a očitno je že, da se kmetijski načrt v poglavju sladkorne pese znova ne bo ujemal.

Nekaj krivde za tolikšen odmik od sprejetih obveznosti je najbrž mogoče pripisati kampanjskemu delu v posameznih občinah in združnih organizacijah. Tam, kjer so se pripravili na setev lotili zadnji trenutek, rezultatov seveda ni mogoče pričakovati. Toda, ponekod vendarle zagotavljajo, da so storili vse, kar je v njihovi moči, pa setvenega načrta kljub vsemu ne bodo v celoti uresničili. Kaj je torej vzrok, da se slovenski kmet tako trdovratno upira sladkorni pesi?

Očitno je, da večina kmetov sladkorne pese še vedno ni sprejela za svojo, da jo imajo še vedno za nek »nebodigatreba«, ki jim ga vsiljujejo »oni od zgoraj«. V dobronamernost sladkorne pese, ki naj bi jih naučila zahtevnejšega poljedelstva, jih spodbudila k komasacijam in drugim oblikam povezovanja, ne verjamejo, dasiravno ji ekonomičnost, celo na najmanjših površinah, ne morejo očitati. Nezaupanje do »kraljice poljščin«, kakor drugod v svetu imenujejo sladkorno peso, je tako bržčas poglavitni razlog za njeno počasno zavzemanje združnih površin. Vse drugo – od razdrobljenosti površin do starostne strukture kmetov itn. bi bilo za priznanje njene domovinske pravice manjša ovira.

Če zgodovina ne laže, tudi ljubezen slovenskega kmeta do krompirja ni bila ljubezen na prvi pogled. Baje jo je rodila šele odločnost Marije Terezije, ki je ukazala pridelovati krompir. Upanje, da bo tudi sladkorna pesa slej ko prej osvojila srca pridelovalcev tudi brez ukazov, torej obstaja. Ob resnici, da bo sladkorna tovarna v Ormožu zaradi pomanjkanja surovin tudi letos pridelala izgubo, pa je to kaj slaba tolažba. Ne moremo namreč kar tako pozabiti, da smo se ob začetku gradnje sladke tovarne – te druge največje naložbe minulega srednjeročnega obdobja – na vsa usta hvalili, kako smo se mi tega posla lotili drugače kot v drugih republikah. Naši sladki tovarni – na srečo edini v naši republiki – smo prerokovali svetlo prihodnost, ker gre za skupno naložbo primarne proizvodnje, predelave in trgovine, ker se je kmetijstvo obvezalo, da bo zagotovilo surovino zanj. Smo se zmotili v predvidevanjih o hitrosti spreminjanja zemljiške strukture in organiziranosti poljedelstva ali pa smo za take spremembe premalo storili v prepričanju, da bo to storila sladkorna pesa.

S. P.

V zadnjih dveh letih smo v naši republiki dosegli povprečno le 2,8-odstotno stopnjo rasti kmetijske proizvodnje, čeprav bi ta stopnja morala biti za to srednjeročno obdobje 3,5-odstotna. Precej zahtevna naloga, toda, ali je tudi uresničljiva? Bo slovensko kmetijstvo uspešno prispevalo k celotnim stabilizacijskim prizadevanjem, ali pa bo ostalo le njihov sopotnik?

Ta in številna druga vprašanja smo zastavili predsedniku republiškega komiteja za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano MILANU KNEŽEVIČU, z njim pa se je pogovarjal novinar VINKO VASLE.

● Tovariš Kneževič, v zadnjem obdobju precej govorimo o pomenu kmetijstva za stabilizacijo gospodarstva. V kakem smislu lahko k tem našim prizadevanjem prispeva kmetijstvo?

KNEŽEVIČ: Če vemo, da Jugoslavija kljub možnostim, ki jih ima za večjo proizvodnjo hrane, le-to še vedno uvaža, potem je odgovor dokaj preprost! Naloga kmetijstva je, da omogoči dobro oskrbo domačega trga, da pa po drugi strani prispeva tudi k uravnovešenju naše devizno-plačilne bilance. Še vedno namreč precej dragocenih deviz odštevamo za uvoz hrane.

● Pa je slovensko kmetijstvo sposobno uresničiti te naloge in načrte?

KNEŽEVIČ: Slovensko kmetijstvo je v zadnjih dveh letih doseglo lepe rezultate, še predvsem pa je z izvozom dokazalo, da je na pravi poti. Zato si tudi letos prizadevamo izvoz povečati še za dvajset odstotkov v primerjavi z lanskim. Vsa leta doslej je bilo kmetijstvo odvisno od deviz širšega gospodarstva, letos pa se bo samo oskrbovalo z devizami. Lahko rečem, da je to velik in kakovosten razvojni premik našega kmetijstva, ki je bil dosežen v nekaj letih.

● To seveda pomeni, da je agroživilstvo Slovenije pred pomembno, pa tudi zelo odgovorno nalogo. Po eni strani naj bi pridelali toliko, da bi bila oskrba potrošnikov nemotena, po drugi strani pa naj bi hrano tudi izvažali, ker potrebujemo devize. To ni nič kaj lahka naloga, kajne?

KNEŽEVIČ: Prav gotovo ni lahko uresničiti te naloge. Toda širše gospodarske razmere, ki so dokaj zapletene, in naša usmeritev zahtevajo, da naj bi se vsak del gospodarstva čim bolj samostojno oskrboval z devizami. Izvoz hrane je torej nujen in prav gotovo je zato deloma prizadeta tudi oskrba domačega trga. Rešitev je seveda treba iskati v večji kmetijski proizvodnji, še posebej pa v organizirani proizvodnji za izvoz.

Zato tudi vlagamo velika družbena sredstva predvsem v hitrejši razvoj živinoreje, kjer precej zaostajamo, čeprav bi lahko bila prav živinoreja velik izvoznik. Poleg naložb v živinorejo pa moramo pospešiti tudi naložbe v pridobivanje novih obdelovalnih površin, kar je temelj za sodobno in veliko tržno proizvodnjo. To nam lepo uspeva in čeprav so te naložbe drage, se nam hitro obrestujejo.

● Ali vendarle ni malo čudno, da dajemo ogromna sredstva za melioracije in pridobivanje obdelovalnih površin, po drugi strani pa skorajda nesmiselno pozidujemo najbolj kakovostno zemljo?

KNEŽEVIČ: V Sloveniji je to velik problem, zato si prizadevamo, da bi vendarle ohranili najboljšo kmetijsko zemljo. Doslej nam to – kljub dobri zemljiški zakonodaji – ni preveč uspelo, saj imajo številne občine precej mačehovski odnos do zemlje in kmetijstva. Jasno pa je, da ni zakona, s katerim bi lahko obranili zemljo pred pozidavami: v prvi vrsti se mora spremeniti zavest in tudi v praksi, ne samo načeloma, mora prevladati spoznanje o pomenu in vlogi kmetijstva za naš celotni družbeni razvoj.

● V razvoju slovenskega kmetijstva je prišlo do precejšnjega razkoraka med poljedelstvom in živinorejo, tako da smo imeli dokaj slabo razvito poljedelstvo. Ali so razmere že kaj boljše?

KNEŽEVIČ: Z boljšim načrtovanjem, predvsem pa s tesnejšim povezovanjem kmetijske stroke s prakso, smo v zadnjem obdobju ta razkorak precej zmanjšali. Z uspehi seveda še nismo zadovoljni; včasih nam večkrat ni uspelo tudi zaradi nekaterih neurejenih ekonomskih razmer, ki niso bile najboljše. Zato smo včasih spodbujali pridelavo poljščin, drugič živinorejo, nekkih dolgoročnih ukrepov, ki bi celotnemu kmetijstvu zagotavljali stabilnost, pa nismo uspeli najti. To seveda ni le slovenski, ampak splošen jugoslovanski problem.

● To se je še zlasti pokazalo pri organiziranosti reji živine!

KNEŽEVIČ: Poglejte, na področju prireje mleka smo uspeli zagotoviti ne samo družbeno organizirano proizvodnjo, ampak tudi družbeno organizirani odkup. Pri mesu na to ne uspeva najboljše. V prvih dveh letih tega srednjeročnega obdobja je naša tržna živinorejska proizvodnja nazadovala, rezultati letošnjih prvih mesecev pa so spodbudni. Že v prvih dveh mesecih se je odkup mleka v pri-

Med brazdami in dimniki

Če bi morali odgovoriti na vprašanje, kje je in kam pluje jugoslovansko (slovensko) kmetijstvo, bi bržkone lahko zapisali, da se ni preteklo prav veliko časa, ko smo spoznali, da bi vendarle bilo razumno povrniti se h kmetijstvu in k zemlji. To, nič kaj z romantiko ozaljšano spoznanje, naj bi nas povedlo v nekakšno renesanso kmetijstva pri nas, čeprav je resnica na ljubo treba zapisati, da se k zemlji niti ne vrnemo, ampak jo na novo odkrivamo. K temu so nas pravzaprav prisilile razmere, saj so verjetno prej – kot smo pričakovali sami, dokazale, da ni hitrejšega družbenega razvoja brez razvitega kmetijstva. Ker pa smo to spoznanje predelovali zavijali v papirnata gesla in si dokazovali bolj ali manj utemeljeno, ali potrebujemo svoje kmetijstvo in kmeta ali ne – so dolga leta zapostavljanja te pomembne gospodarske dejavnosti še vedno prav neurečno navzoča v našem prostoru.

Seveda bi bilo nesmiselno zanikati dosežke v našem kmetijstvu in agroživilstvu nasploh, vendar pa takšne opredelitve vse prevečkrat pomenijo le samozadovoljno premetavanje števil o kmetijski proizvodnji, dokazovanje, da le ni tako slabo itd. Da je tako, nam govorijo tudi vsakoletne številke o rvozu kmetijskih pridelkov, o negativni kmetijski devizni bilanci, še bolj pa se to kaže v ponudbi na našem trgu. Preprosto povedano: z dosedanjim razvojem kmetijstva in proizvodnje hrane ne moremo biti zadovoljni. Kajti če smo se še pred leti postavljali s številskimi o zmanjševanju števila kmetov, si danes prav s preveliko deagrarizacijo že posteno belimo glave. In če smo se pred kratkim mislili da je vsak nov tovarniški dinamik že pot k napredku, danes ugotovimo, da to nikoli ni bilo tako, čeprav smo v praksi ravnali drugače.

Podatki to prepričljivo dokazujejo. Še danes živimo na jugoslovanskem podeželju 55 odstotkov celotnega jugoslovanskega prebivalstva, kmetijstvo daje surovine za velik del industrije in zaposluje več kot tretjino aktivnega jugoslovanskega prebivalstva. Če upoštevamo vse to, lahko ugotovimo, da sodeluje kmetijstvo pri oblikovanju približno polovice narodnega dohodka Jugoslavije. Že samo te resnice nas opozarjajo, kaj pomeni kmetijstvo pri nas, še posebej pa, kaj pomenijo motnje v kmetijski proizvodnji.

V časih, ko je bitka za stabilizacijo naša temeljna usmeritev, od katere sta odvisna naš danes in jutri, seveda tudi kmetijstvo pridobiva večji pomen. Večkrat le še preveč v besedah, zaradi česar so upravičeni dvomi, ali bomo zastavljene naloge in cilje tudi uresničili. Nenazadnje bi jih morali uresničiti tudi zaradi deviznih težav naše države, saj ima kmetijstvo ogromen pomen za uresničitev izvoznih nalog; že zdaj namreč s hrano prek neposrednega izvoza in turizma iztržimo okoli dve milijardi dolarjev, kar je skoraj 20 odstotkov vsega jugoslovanskega blagovnega izvoza.

Velike možnosti, ki jih imamo v jugoslovanskem kmetijstvu, pa dokaj slabo izkoriščamo. Vse to je v prvi vrsti posledica slabe razvojne in tekoče gospodarske politike ter neurejenih družbenoekonomskih odnosov v pridelavi hrane, zato tudi naravnih možnosti ne izkoriščamo dovolj. Zato imamo le eno, čeprav bi lahko imeli tri žetve letno; namakamo le 2 odstotka obdelovalnih površin, čeprav imamo dovolj voda, ki bi nam zagotavljale dvakrat večji pridelek od sedanjega...

Skupno imamo torej v naši državi vse možnosti, da se otresemo sedanje zelo nestabilne kmetijske proizvodnje. Prav zato bomo morali korenito spremeniti razmere v jugoslovanskem kmetijstvu in predvsem začeti uresničevati skupno in precej bolj domišljeno enotno politiko, v kateri ne bo več prostora za doslej prevečkrat lokalistično ravnanje republik in pokrajin.

Vinko Vasle

Neorganiziran trg nam večkrat razvrednoti dobre kmetijske rezultate

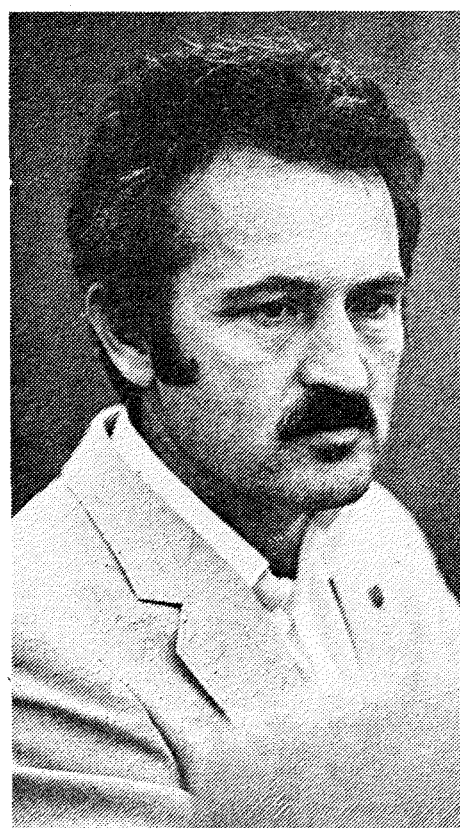
merjavi z enakim obdobjem lani povečal za približno 6 odstotkov in čeprav v Jugoslaviji številčno stanje živine pada, smo v Sloveniji povečali stalež govedi in prašičev.

● Kje so potem problemi?

KNEŽEVIČ: Osnovni problem je neorganizirani trg z živino, premajhna povezanost med proizvodnjo in potrošnjo in neuskaljena ponudba in povpraševanje na jugoslovanskem trgu. To povzroča stalno rast cen nad dogovorjenimi in prodajo živine iz Slovenije mimo družbeno organizirane proizvodnje. Tako se rušita organizirana prireja in prodaja, takšna stihija na trgu in preplačevanje živine pa seveda nevarno posega tudi v osnovno čredo krav. Zato moramo to vprašanje v Jugoslaviji enotno razreševati.

● Na rezultate v celotnem kmetijstvu pomembno vpliva prevladujoče zasebno kmetijstvo, ki še ni najbolj organizirano. Kakšni so tu problemi?

KNEŽEVIČ: Prizadevamo si za čim večjo družbeno organizirano proizvodnjo. Trenutno so razmere takšne, da je velik del kmetov še vedno neorganiziran, kar seveda vpliva na kmetijsko proizvodnjo, na to, da imamo precej zasebne zemlje slabo obdelane in da nasploh zasebno kmetijstvo naravnih možnosti še vedno ne izrablja dovolj. Prav tako si moramo prizadevati, da bi se reprodukcijo čimbolje povezali – od primarne proizvodnje, prek predelave do prometa. Znotraj te poslovne povezanosti moramo vzpostaviti tudi odnose skupnega rizika, solidarnosti, vzajemnosti. Kajti, le tako bomo lahko prevzeli tudi skupno odgovornost in skrb za čim večjo pridelavo hrane, pa tudi za gospodarno izrabo zasebne kmetijske zemlje.

Milan Kneževič

● V bistvu torej gre za podružbljanje zasebne kmetijske proizvodnje, ki pa ima med kmeti vendarle nekakšen negativen prizvok!

KNEŽEVIČ: Zelo jasno smo opredelili, kaj je to podružbljanje! Gre za združevanje zemlje, ki je razdrobljena, in je zato ni mogoče gospodarno obdelovati, pa tudi pridelki so zato nizki. Gre za skupno načrtovanje proizvodnje, pa tudi za organiziran promet s pridelki. To so torej vsi tisti procesi, ki kmetu omogočajo večjo pridelavo z bolj smotno izrabo kmetijske mehanizacije, z boljšo obdelavo zemlje, kar je seveda osnova tudi za večji dohodek iz kmetijstva.

● Toda, še vedno večkrat slišimo o nekakšni bojazni, da kmet ne bi preveč obogatel!

KNEŽEVIČ: V Sloveniji te bojazni nimamo, kajti naš skupni cilj je vendarle večji dohodek ob večji proizvodnji. Smo pa seveda odločno proti tistim, ki izrabljajo nepravilnosti na našem trgu, neskladja med ponudbo in povpraševanjem in ki le kratkoročno, dobičarsko gledajo na kmetijstvo. Pridobivanje dohodka mora biti v prvi vrsti rezultat vloženega dela!

V interesu naše družbe in našega razvoja je, da razvijamo sodobno, tržno kmetijsko proizvodnjo, da povečamo produktivnost dela. To seveda pomeni tudi bolj ekonomično proizvodnjo, saj le-ta zagotavlja večji dohodek, s tem pa kmetom tudi večjo ekonomsko in socialno varnost. Naš končni cilj je seveda, da izenačimo položaj kmeta s položajem delavca v združenem delu. Ta družbena prizadevanja pa je potrebno pravilno razumeti in tudi slovenski kmet mora s svojim delom prispevati za svoje socialno varnost in za širše, skupne družbene potrebe.

To pa v nobenem primeru ne pomeni, da smo proti temu, da bi kmetije ustvarjali večji dohodek. Kajti le tako bomo tudi kot družba bogatejši.

● Ali se vam ne zdi, da bi načrte v kmetijstvu laže uresničili, če bi tesneje povezali družbeno in zasebno kmetijstvo?

KNEŽEVIČ: Že dolgo se ne pogovarjamo več o družbenem in zasebnem kmetijstvu, o kmetijstvu lahko govorimo le kot o celoti. Zato je tesnejše povezovanje obeh delov kmetijstva nujno, kajti ne prvi ne drugi se ne moreta samostojno razvijati.

To pomeni tudi skupno načrtovanje, snovanje skupnih programov, združevanje sredstev za skupno obdelavo. Morali bi ustvariti čim večje kompleksne obdelovalne zemlje, ne glede na lastništvo in znotraj takšnih odnosov urejati družbenoekonomsko vprašanja. To je naša vliža in naš cilj!

● Ali mislite, da smo v Sloveniji – še posebej ob sedanjih težavnih gospodarskih razmerah – sposobni uresničiti 85-odstotno samooskrbo s hrano?

KNEŽEVIČ: Naloga je vsekakor zahtevna in rezultati prvih dveh let niso najbolj ugodni. Razlogov za to je več in nekatere sem že omenil. Predvsem pa je res, da konkretnih programov nismo uresničevali, tudi zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. V kmetijstvu smo namreč vlagali precej manj, kot pa smo načrtovali s plani. Zagate so tudi letos podobne, saj je obseg naložbenih sredstev znova manjši. Če pa bodo naložbe v kmetijstvu tudi do leta 1985 tako skromne, potem je seveda uresničitev načrta vprašljiva. Sem seveda za smotne naložbe, za takšne, ki dajo največje učinke. Več moramo vlagati v proizvodnjo, ne pa v beton; toda, vsem naložbam se moramo odreči.

● Od lani dalje tudi delavci v združenem delu iz svojih osebnih dohodkov prispevajo sredstva za razvoj kmetijske proizvodnje!

KNEŽEVIČ: Mislim, da je to dobra usmeritev; zelo pomembno pa je, da ta vlaganja tudi upravičimo, da jih ne usmerjamo za pokrivanje cenovnih nesorazmerij, kot se je to večkrat dogajalo, ampak resnično samo v kmetijsko proizvodnjo.

● Večkrat je bilo slišati tudi pripombe, da pomeni 85-odstotna samooskrba Slovenije s hrano tudi nekakšno »zaprtost« samoizodostnost. So to kritike upravičene?

KNEŽEVIČ: Ne gre za to, saj si te številke v Sloveniji nismo izmislili. Na osnovi naših pridelovalnih možnosti, intenzifikacije kmetijstva so nastali ti načrti. Konkretno to pomeni, da so možnosti slovenskega kmetijstva takšne, da lahko pridelata toliko hrane. Odgovornost in skrb vsake naše republike in pokrajine sta, da naravne možnosti in prednosti v kmetijstvu čim boljše izkoristimo.

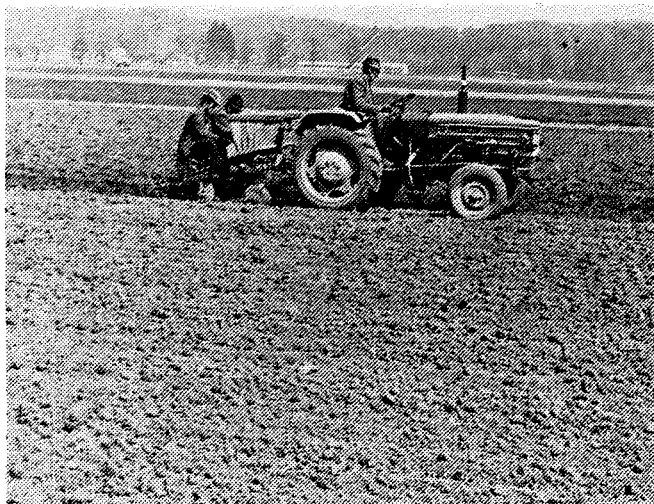
● Slovensko kmetijstvo se torej ne zapira v svoje meje?

KNEŽEVIČ: V nobenem primeru, saj je naš interes, da se na vseh področjih, zatorej tudi v kmetijstvu, odpremo navzven. In vrsta povezav slovenskih kmetijskih organizacij z organizacijami drugod po Jugoslaviji o tem najbolje priča. Želimo se otresti še vedno navzočih kupoprodajnih odnosov in okrepiti poslovno, proizvodno sodelovanje na dohodkovnih osnovah, s skupnimi vlaganji itd. Brez dvoma imamo pri tem že lepe rezultate.

Setev 1982-83

Če se želimo držati časovnega zaporedja, pa tudi pomembnosti, ki jo v sedanjem kmetijskem trenutku dajemo posameznim setvam, moramo najprej omeniti jesensko setev krušnih žit. Pri tem moramo za boljše razumevanje stopiti še korak nazaj. Zaradi večje samooskrbe smo morali namreč v Sloveniji odločiti za intenzivnejšo pridelavo krušnih žit, predvsem pa tudi za to da čimveč pridelka odkupimo in spravimo v silose žitnopredelovalnih organizacij. Koliko je takšna odločitev gospodarna, v to se v tem trenutku ne bomo podrobneje spuščali, omeniti pa moramo kljub temu vsaj nekaj stvari. Tržno pridelovanje žit pri nas nikoli ni bilo tradicija, kmetje so ga sejali večinoma zase; v državi imamo predele, ki jim upravičeno pravimo žitnice; v kolikšni meri se splača sejati in žeti pšenico na naših razdrobljenih in razmetanih njivah in njivicah? Povejmo le to, da je povprečna velikost obdelovalne parcele v ravnini od 15 do 30 arov, niso pa redke kmetije, ki imajo prav toliko parcel. Sicer pa ima povprečna slovenska kmetija 2,6 hektara obdelovalne zemlje, ki pa se iz leta v leto bolj drobi. Vse manj je tudi aktivnega kmečkega prebivalstva, vse več pa tako imenovanih mešanih kmetij, ki jim edini vir dohodka ni več kmetijstvo. Vse to pomeni, da imamo čedalje več parcel, ki so seveda tudi čedalje manjše, da imamo tudi kmetije brez naslednikov, veliko pa še takih, ki jih obdelujejo ostareli ali za delo komaj zmožni kmetje. Vsega tega nismo navrgli kar tako, da bi bili plat zvona, želimo le predočiti težave, s katerimi se srečujejo načrtovalci in izvajalci kmetijske politike, berir: odgovorni za kmetijstvo v republiki in kmetovalci sami.

Torej, odločili smo se za čim večjo samooskrbo s krušnimi žiti in ker smo si postavili tudi tovarno sladkorja, smo že pred leti začeli s tako imenovano akcijo za kruh in sladkor. Vsaka občina je dobila obvezo, koliko mora posejati s to kulturo. Smotrnosti takšnega načrtovanja lahko oporekamo tudi v tistih primerih, kjer morajo pšenico sejati ročno, ker na njive zaradi nagnjenosti terena ne morejo s sejalnicami, kjer morajo zaradi istega vzroka žeti s snopopovežalkami, kjer se morajo zaradi razdrobljenosti njiv kombajni seliti s parcele na oddaljeno drugo parcelo itn. Razumljivo je, da so stroški takšnega pridelovanja glede na ceno, ki jo dobi pridelovalec, tudi komaj ali le redkoke opravičljivi. Pustimo sedaj to, čeprav se tudi sejalci sladkorne pese srečujejo s podobnimi težavami, očitno takih primerov ni toliko, da bi onemogočili izpolnjevanje sprejetih načrtov. Kajti, ko smo predlani v samoupravni sporazum zapisali, da bomo odkupili 46 tisoč ton krušnih žit zadnje letine, se je marsikomu zdela ta številka nedosegljiva, saj smo dolga leta odkupovali letno največ tretjino te količine. In ker smo lani ob žetvi odkupili celo 700 ton več, je to brez dvoma uspeh, ki vliva upravičeno

upanje, da bomo letos odkupili 18 tisoč ton zrnja več ali skupaj 64 tisoč ton.

Priprave na jesensko setev so bile v celoti pravočasne in dobre. Ponekod je primanjkovalo goriva, povsod tudi niso mogli dobiti priporočenega semena (zadruga so ga prepozno naročile), še največ težav pa je sejalcem povzročalo slabo vreme. Njive so bile tako razmočene, da jih po pravilu koruze niso mogli pravočasno pripraviti za setev, če pa so jih, jih niso mogli posejati. Prav zaradi teh razlogov smo načrt jesenske setve izpolnili 87-odstotno, več kot polovico njiv pa tudi ni bilo pravočasno posejanih. Toda če je vreme

nagajalo oktobra, je bilo kasneje tako toplo, da so se posevki dobro vrasli in razrasli, tudi pravnja zima je primaknila svoje, zato, pravijo pridelovalci, ni bojazni, da bi poleti s približno 19 tisoč hektarov pogodbeno vezanih njiv ne odkupili toliko pridelka, kolikor načrtujemo. Sicer pa v republiki vsako leto posejemo s krušnimi žiti okrog 50 tisoč hektarov njiv.

Največja pozornost sedaj velja setvi sladkorne pese. Lani ob takem času (ko to pišemo, je na koledarju 10. april) je bila v zemlji že polovica semen, letos pa je sejalce ustavil dež, zato so do takrat posejali le nekaj deset

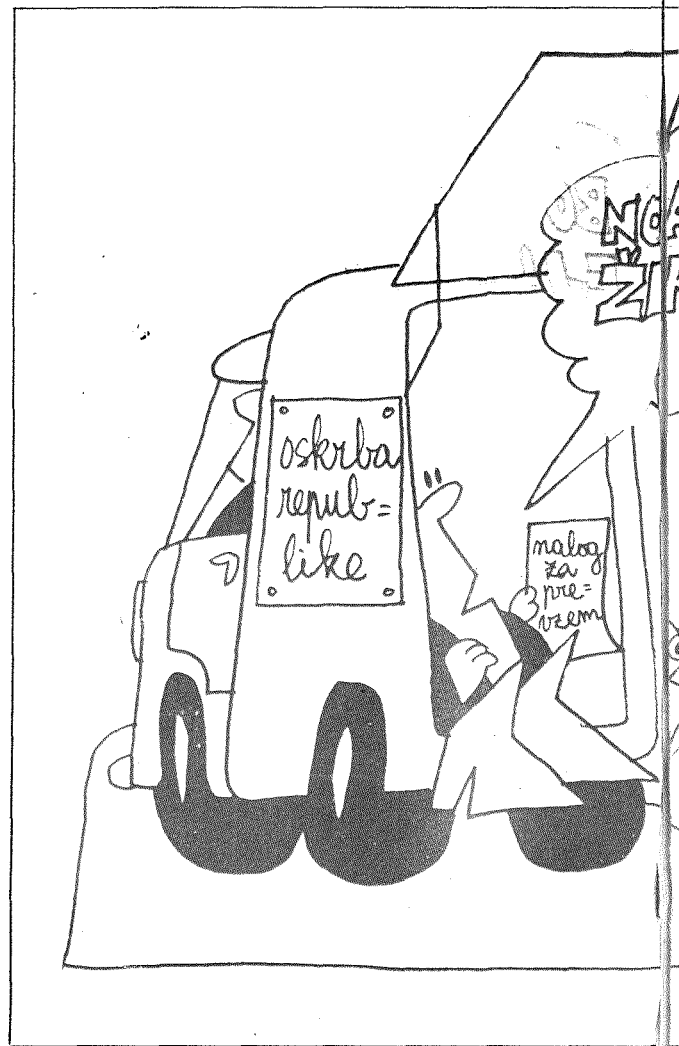
hektarov. Takoj, ko bo vreme omogočalo, bo v severovzhodni Sloveniji, le tu namreč sejejo peso, vse pri delu. Sejalci so pripravljeni, zaščitnih sredstev in goriva je dovolj, semen tudi, zato ne bi smelo biti zastojev, če le stroji ne bodo odrekli, kajti nadomestnih delov ni prav za vse dovolj. Sicer pa, to je že kronična težava našega kmetijstva. Letos bi morali družbeni in zasebni kmetovalci s sladkorno peso posejati 6100 hektarov. Če bi načrt uresničili, bi pridelali 240 tisoč ton korenov sladkorne pese, kar pomeni, da bi bila ormoška tovarna sladkorja izkoriščena 75-odstotno. Vendar že sedaj vemo, da kmetje pesi letos ne bodo namenili predvidenih 2700 hektarov, kasneje so jih znižali še za 130 hektarov. Do konca marca ali tik pred začetkom setve so namreč kmetijske zadruga s kmeti podpisale le za 1667 hektarov pogodb, kar pomeni, da so svojo obveznost izpolnile okroglo 65-odstotno. Družbeno kmetijstvo bo izpolnilo svojo obveznost 3300 hektarov. Omenimo samo najvažnejše razloge, zakaj pri setvi sladkorne pese zastajamo za načrti. Čeprav je pridelovanje te kulture donosno, se je poljedelci izogibajo, ker je niso navajeni, ker se jim zdi, da jim je vsiljena, ker je tehnološko zahtevna kultura (je kraljica polja in da le toliko, kolikor daš ti njej); so tudi taki, ki bi je sejali več, pa zaradi kolobarjenja nimajo dovolj zemlje, so pa tudi taki, ki je ne sejejo, ker to ne zmorejo več. Zopet smo pri slabostih našega kmetijstva, ki smo jih omenili že na začetku. In rešitev, bodisi za to ali ono poljščino? Združevanje zemlje v večje obdelovalne komplekse, oblikovanje pridelovalnih poljedelskih skupnosti, pa strojnih skupnosti, da ne omenjamo podrobneje socialne varnosti pridelovalcev samih.

Sejali pa nismo in ne bomo samo pšenice in sladkorne pese, zato si oglejmo načrt spomladanske setve v republiki:

	Družbeno kmetijstvo	Zasebno kmetijstvo	Skupaj
koruza	9.000	56.000	65.000
silažna koruza	3.000	17.000	20.000
jaro žito	700	6.300	7.000
krompir	150	29.850	30.000
vrtnine	400	11.600	12.000
krmne rastline	500	45.500	46.000
drugo	2.000	3.000	5.000

Ker načrtujemo letos večjo govedorejsko proizvodnjo, bomo povečali tudi pridelavo koruze, silažne koruze in krmnih rastlin. Osnovna na-

pa hektarske pridelke in bomo uređiti trg s krompirjem. Kar nekako sramežljivo pogovorimo o pridelovanju vrtnin, čeprav imamo zanj

loga, ne samo pri teh, pač pa pri vseh poljščinah, pa je večja intenzivnost, kajti prav tu so naše največje rezerve. Zato tudi ne bomo povečevali obsega krompirišč, nasprotno, postopoma jih bo treba zmanjševati, povečati

tudi primerne razmere. Pridelki na predvidenih površinah bodo zadovoljili le tretjino slovenskih potreb, torej je več kot očitno, kakšne naloge nas vse še čakajo.

Jože Rozman

Organiziranost ali stihija?

Z lanskimi rezultati v živinoreji, ki naj bi bila naša poglavitna kmetijska dejavnost, resnično ne moremo in ne smemo biti zadovoljni. Namesto da bi prireja mesa in mleka naraščala, je običajna na ravni prejšnjih let. Zato ne presenečajo podatki, da smo lani v primerjavi z letom 1981 v slovenskih klavnicah zaklali 5 tisoč govedi manj. Nič drugače ni v prireji mleka, kjer se je zmanjšal odkup, v primerjavi s predlanskim letom je upadel za 0,68 odstotka. Zato odkupljene količine mleka že dve leti zastajajo za načrtovanimi. Posledica je seveda slabši založen trg, na katerem občasno primanjkuje teh živil. Ker so zaradi številnih črnih zakolov vse bolj zmanjšuje delež tržne prireje, je v prodaji vedno manj mesa – po zadnjih ocenah kar 12 tisoč ton govejega mesa. Še slabše so razmere v prašičereji, kjer smo zadnji dve leti načrte uresničili le 74-odstotno in s tem pokrili 44 odstotkov tržnih potreb. Ocenjujejo, da bi potrebovali vsaj 50 tisoč ton tovrstnega mesa, da bi zadovoljili povpraševanje. Žal pa sta tako prašičereja kot reja piščancev večinoma odvisno od preskrbe s krmo iz drugih republik in iz uvoza, zato sta zaradi velikih potreb po devizah večji del usmerjeni v izvoz.

Da bi povečali stalež govedi ter ustalili prirejo mesa in mleka, smo v Sloveniji že 1979 leta, uvedli premije za privezovanje telet za pitanje. Te so bile sprva resnična spodbuda za večjo prirejo. Zaradi zamudnega uveljavljanja premij in prepozna zbiranja sredstev v samoupravnih skladih po občinah ter zaradi prepočasne in prepozne sklepanja pogodb o naročeni proizvodnji pa se je kmalu pokazalo, da obetajoči se krizi ne bomo kos samo s premijami. Vzcvetela je trgovina na črno s prekupčevanjem in preplačevanjem živine. Odkupne ocene so dosegale vrto-glave višine, zato se je marsikateri slovenski kmet raje odpovedal premiji in živino prodal boljšeemu ponudniku. Pomankljive dolgoročne gospodarske rešitve in hkrati neprestano podiranje cenovnih raz-

merij med poljščinami – zlasti pšenice in koruze, ki močno vplivajo tudi na živinorejo, so načele odnose v družbeno organizirani reji. Tako tudi s premijami nismo mogli kaj dosti spremeniti, ker so imele te intervencije zgolj kompezacijski učinek. Posledica sta bile manjši odkup in slaba oskrba, čeprav so slovenski rejci priredili dovolj, da bi bila lahko ta vsaj zadovoljna. Oskrba pa je špala tudi zaradi večjega izvoza mesa, ki se je v primerjavi s prejšnjim letom povečal kar za 40 odstotkov. Nuja, da si kmetijstvo samo zagotovi devize za nakup reprodukcijskega materiala, je namreč pripeljala tako daleč, da je slovensko kmetijstvo prav z izvozom živine in mesa zaslužilo večji del deviz.

Kot kaže, so nas izkušnje iz poljedelstva naučile, da je mogoče z dobro organiziranim

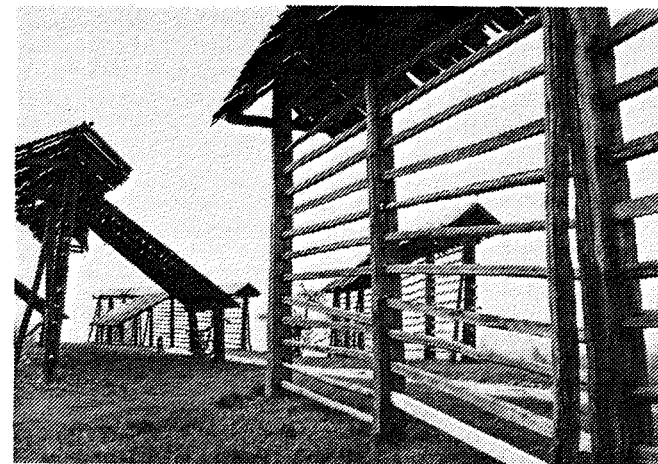
pristopom doseči veliko več kot s stihijo. Tako kot smo pred dvema letoma začeli načrtno pridelovati predvsem pšenico in nekoliko manj koruze, bomo s samoupravnim sporazumom, o mesebojnih pravicah, in obveznostih tudi pri organiziranem tržnem pitanju živine natančno opredelili obveznost vseh članov reprodukcijske verige. Samoupravni sporazumi bodo namreč poleg članic živinorejske poslovne skupnosti podpisati tudi večji izvozniki ter predstavniki velikih porabniških središč in trgovine. Tako bodo kmetijske zadruga in družbeni obrati skupaj z mlekarjami, klavniško-predelovalno industrijo, trgovino in izvozniki oblikovali proizvodne programe, programe pridelovanja in oskrbe s krmo ter načrte naložb. Tako stalež živali in prirejne količi-

ne mesa ter mleka in s tem boljša oskrba ne bodo več samo kmetova skrb.

Tako naj bi v Sloveniji letos za tržne potrebe zagotovili 327,4 milijona litrov mleka, 42 tisoč ton govejega mesa, 34 tisoč ton svinjskega in 57 tisoč ton perutninskega mesa. Načrti so precej velikopotezni, saj bodo morali slovenski rejci zato prirediti 70.940 glav klavne-ga goveda, 25.737 telic za obnovo črede, in 10 tisoč krav za povečan stalež govedi. Samo

črte imajo tudi rejci prašičev, ki naj bi priredili 47 odstotkov več mesa, prirejo perutninskega mesa pa naj bi zaradi prevelike odvisnosti od uvoza povečali le za 5,3 odstotka. Živinoreja namreč ni stvar enega leta, temveč bomo rezultate »želi« še le čez leto ali dve.

Prvi pogoj za uspešno, zlasti pa donosno živinorejsko proizvodnjo je poceni in kakovostna doma pridelana krma. K poglavitnim ukrepom za poveča-

ob tako konkretno zasnovanih nalogah bomo namreč lahko priredili 9,1 odstotka več mleka v primerjavi z lanskim letom, govejega mesa pa kar za 20 odstotkov več. Podobne na-

nje staleža živali ter za večjo gospodarnost prireje sodijo torej prizadevanja za povečanje in pocenitev pridelovanja krme. Ob tem pa ne moremo zanikati tudi vplivov, ki jih

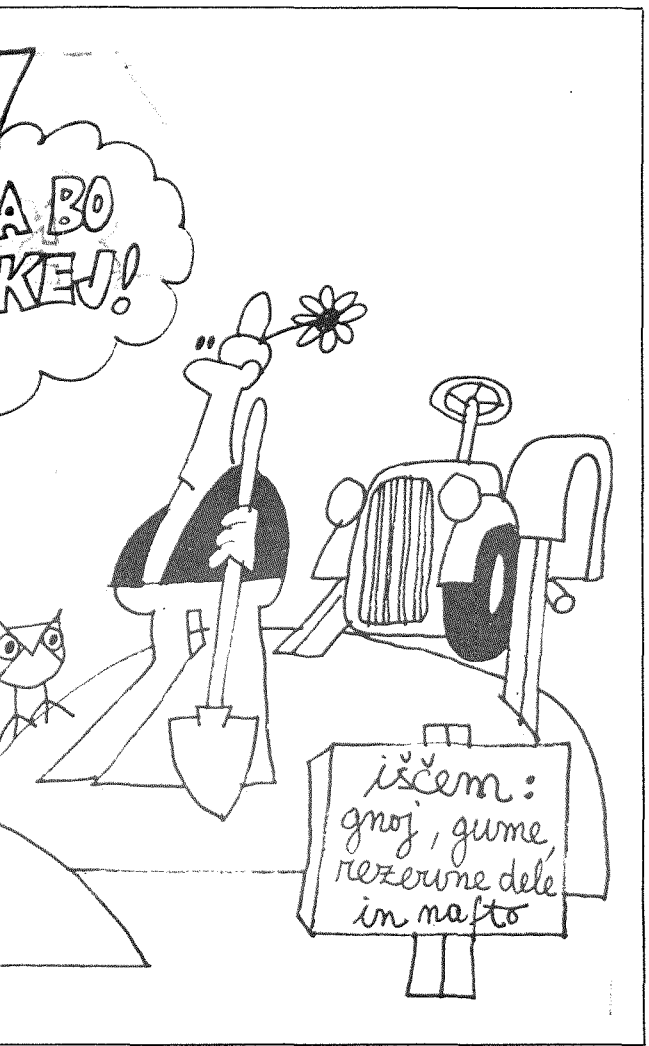
imajo na večjo prirejo tudi pasma in dedne lastnosti živali. Vendar izdatnejše krmnenje zagotavlja bolj kakovostno re-

jo in večje rejske dosegke. Zadnje povišanje proizvodno-prodajnih cen v kmetijstvu in s tem tudi v živinoreji naj bi odpravilo dosedanja cenovna neskladja ter izboljšalo gospodarski položaj rejcev in živilsko-predelovalne industrije. Sredstva za letošnji program pospeševanja prireje mesa in mleka pa bodo prispevali re-publiški sklad za intervencije, kjer se zbirajo sredstva vseh zaposlenih v združenem delu prispevali pa jih bodo tudi občinski skladi, živinorejska poslovalna skupnost in mlekarne. V kolikšni meri bodo ti ukrepi spodbudili večjo prirejo, je v tem trenutku težko presoditi. Samo dvigovanje cen je namreč kaj kratkotrajna naložba, zato je v tem trenutku najpomembnejše dosledno spoštovanje dogovorjenih okvirnih cen. To pa je hkrati pogoj, da s bodo rejci pridobili pravice do sredstev, ki jih je družba namenila za večjo prirejo mesa in mleka. Prvi letošnji rezultat pri odkupu mleka napoveduje, da bodo tolikšna prizadevanja obrodila sadove in da s bomo s prirejo mleka uspel približati načrtom, medtem ko prirejo mesa še vedno spremlja številna prekupčevanja in nespoštovanja dogovorjenih cen.

Milka Pancev

Kaj bo raslo pod betonom?

Čeprav je marsikaj že zamujeno, ker smo doslej prekrili z betonom že dobršen del naših rodovitnih polj – kar po dva tisoč hektarov najboljših zemljišč letno je terjala pozidava – imamo vendar – le še priložnost, da se odločimo, kaj bomo zapustili našim zanamcem. Ali ohranjeno plodno ravnic, ki je Slovenija sicer nima v izobilju, ali nepregledno morje hiš (od tistih, ki jih bo krasil naziv »usmerjena stanovanjska gradnja«, pa do tistih, ki jih bo malce kazil naziv »črna gradnja«), pa tovarn, skladišč industrijskih in javnih cest... in za dodatek seveda še goro dokumentov, sklepov in celo nekaj zakonov o tem, kako smo nameravali varovati kmetijsko zemljo pred pozidavo.

Obeti niso ravno rožnati. Čeprav imamo že od leta 1975 zakon o varstvu kmetijskih zemljišč, ki naj bi plodno zemljo varoval pred spremembami namebnosti, smo zato, ker se v večini občin požvižgajo na določila te-

ga zakona, ob koncu lanskega leta sprejeli intervencijski zakon, ki prepoveduje zidavo na kmetijskih površinah prve in druge kategorije. Zakon je povzročil nemalo negodovanja v mnogih slovenskih občinah. V skoraj polo-

vici od njih pa so v dneh pred sprejetjem zakona po-hiteli, da bi popravili, kar je še bilo mogoče, in potrdili zazidalne načrte pred koncem leta. Ponekod niso bili zadosti hitri, pa so si dejali nič ne de, in s podobno aktivnostjo nadaljevali tudi po sprejetju zakona.

Marsikje, kjer prej v desetih letih niso utegnili izdelati prostorskega dela razvojnih načrtov, jim je to nenadoma uspelo čez noč. Tudi pri sprejemanju teh dokumentov so se marsikje posebej potrudili. Če ni šlo drugače, so se zadovoljili pač s sumljivo večino. Tako je, denimo, na Vrhniki v zboru krajevnih skupnosti, ki šteje 16 mest, od devetih navzočih delegatov za pozidavo desetih hektarov glasovalo pet delegatov. Pri tem je odločilni glas oddal delegat prizadete krajevske skupnosti Videm-Dol in s tem prekoračil svoja pooblastila. Krajski so se namreč dogovorili, da naj glasuje proti predlogu. Primer obravnava ustavno sodišče. Bežigradski odlok o pozidavi v Stožicah pa ni na ustavnem sodišču, čeprav se je proti njemu pritožilo 138 podpisnikov. A le zategadelj, ker so v tej občini malo bolj samokritično ugotovili, da večina, s katero je bil odlok izglasovan, le ni čisto takšna, kot jo predpisuje poslovnik, pa so ga zato ukinili.

Mimogrede povedano – ustavno sodišče se trenutno ukvarja kar s štirinajstimi primeri pritožb, v katerih krajski (največkrat so to posamezniki, le v dveh primerih zakoniti varuhi kmetijske zemlje – kmetijsko zemljiške skupnosti) oporekajo načrtovani pozidavi.

Vse do sprejetja intervencijskega zakona se Slovenci nismo niti zavedali, koliko odlično opremljenih komunalnih površin imamo. Vsaj tako nas zdaj prepričujejo ponekod, kjer bi tudi želeli

zidati na rodovitnih površinah. Kdaj se je pod žitnimi polji in krompirišči razrasla vsa ta dragocena komunalna infrastruktura, sicer ni znano, a občinski možje zatrjujejo, da bi bila ob iskanju novih lokacij pač vržena proč ogromna sredstva. Pa še na eno struno naših src znajo zabrenkati – ob tem, ko gradimo na prvovrstnih poljih najdražja stanovanja v Evropi, so se spomnili na mlade družine, ki bi le stežka zmogle nakup stanovanja, zgrajenih na kmetijsko manj pomembnih površinah. Stroški bi namreč strahovito narasli, grozijo. Primer takega spre-

Šiški pa obalne Košče, Metlike. Zagovorniki zemlje iz Dobrne so pred dnevi dobili spor na ustavnem sodišču, saj so dokazali nepravilnosti, kako bodo razrešili druge primere, ne vemo. Očitno pa je, da v slovenskih občinah odnos do obdelovalne zemlje že zdaleč ni tak, kot bi želeli (pregled srednjeročnih načrtov razvoja nam pove, da so občine namenile trajni kmetijski uporabi le okoli 20 odstotkov kmetijskih površin).

Očitno je tudi to, da kmetijsko-zemljiške skupnosti niso odigrale svoje vloge.

lani pozidali 12 hektarov obdelovalne zemlje in iz tega iztržili... V najboljšem primeru si tudi letos obetajo enak dohodek kot lansko leto.

Ali nam bodo torej poleg obeh zakonov o varstvu zemljišč, neobglenih kmetijskih zemljiških skupnosti in gore lepah besed za prihodnje rodove ostala tudi polja in travniki, pa je še vedno odvisno od nas samih. Od vsakega posameznika, pa od družbenopolitičnih skupnosti in od družbe v celoti. Od naše pozornosti, ki jo posvečamo tem problemom. Kot posa-

nevedanja je, denimo, občina Kranj z nameravano pozidavo soseske Planina 3.

Primerov negospodarnega ravnanja z zemljišči je veliko, občin brez »zemljiških grehov« pa malo. Upoštevati velja, da poznamo samo tiste, kjer se je našlo vsaj nekaj zagovornikov kmetijske zemlje (ki jih vse prevečkrat označimo z geslom, da jim gre za osebne interese). Znanе so pritožbe krajanov v Tacnu, Podgori (Titovo Velenje), Dolgem polju (Celje), Škafarjevega hriba (Zalec), Zasipa (Radovljica), sosesk v

Kot del občinske uprave so namreč pogosto podvržene pritiskom in kar je še bolj absurdno – njihov dohodek je odvisen od tega, koliko kmetijskih zemljišč je pozidanih. Tako lahko v sredstvih javnega obveščanja preberemo tudi takšne osupljive ugotovitve: »... Od gorenjskih kmetijsko-zemljiških skupnosti je na najboljšem vsekakor kranjska. Po spremembi namembnosti kmetijske zemlje na trasi avtomobilske ceste bo dobila dovolj sredstev, s katerimi bo lahko uresničila svoj načrt. V škofjeloški občini so

mezniki in kot pripadniki te skupnosti smo namreč dolžni preprečiti, da bi kdorkoli še vnaprej razglašal interes, ki ga lahko tudi pes na repu prinese, za širši družbeni interes, kot je pridelovanje hrane. Resničnih širših interesov, kjer bomo morali žrtvovati tudi ornico (ne pa morda slabše in kmetijsko manj pomembne površine), je namreč malo. In ti ne ogrožajo njih in travnikov niti približno tako kot nepremišljenost, lagodnost in brezbriznost.

Zlata Krašovec

Bomo ogradili vrtove?

Odgovornost republik in pokrajin za svojo živilsko bilanco si mnogi očitno razlagajo napačno. Od tod bržčas tudi izvirajo avtarkične težnje posameznih republik in pokrajin, od tod najrazličnejše zavore povezovanja združenega dela agroživilstva preko republiških in pokrajinskih meja.

Tudi v Sloveniji niso redka mnenja, ki preperečujejo, da sovlaganja v druge republike in pokrajini niso prava pot za dolgoročno in stabilno oskrbo slovenskega trga s hrano. Prepričani so, da bi bilo bolj pametno, ko bi ta sredstva porabili doma in si tako sami zagotovili 100-odstotno oskrbo. Ne bo odveč, če ta mnenja primerjamo s tistimi, ki so še včeraj prepričevali, da smo pač živinorejska dežela, da se pravzaprav ne spleča razvijati poljedelstva. Videli bomo namreč, kakšno nedoslednost so sposobni napraviti nekateri stratezi kmetijske politike v nekaj letih. še včeraj so prisegali na »sladke češnje s sosedovega vrta«, ker so bile pač poceni, zdaj bi radi, da svoj vrtec ogradimo in v njem

gojimo vse, kar potrebujemo. Resnici na ljubo Slovenija nima veliko rodovitnih površin. Kljub vsemu pa to skromno bogastvo zadostuje, da 80-dostotno oskrbo do leta 1985 povečamo za 5 odstotkov. Bilanca pa je seveda vrednostna, ne količinska. To pomeni, da bomo pri nekaterih kmetijskih pridelkih, četudi bi oskrbo mogli povečati na 100 ali celo več odstotkov, še naprej odvisni od nakupa v drugih območjih Jugoslavije. Toda samo dejstvo, da se bomo s pšenico, koruzo, sladkorjem, oljem in prašiči še naprej oskrbovali v drugih območjih, nas ne odvezuje dolžnosti, da to »odvisnost« v okviru realnih možnosti – ne za vsako ceno – zmanjšamo. Da je to mogoče, smo pri

odkupu pšenice lani že dokazali. S slovenskih polj smo namreč prepeljali v mline že 47.000 ton zlatega zrnja, leto poprej pa le

18.000 ton. Potreb mlinске industrije s tem seveda še zdaleč nismo zadovoljili (te znašajo 240.000 ton), saj tega ne bi mogli niti če bi v

mline prepeljali vsako zrno, ki zraste na domačih tleh, a vendar... Do tega, kar nam zraste doma, smo se končno očitno začeli drugače obnašati. Drugače pa smo se prisiljeni obnašati tudi drugod. Tradicionalne poslovne vezi, ki so jih naše kmetijsko-

dajnih odnosih. Resnici na ljubo so danes večino kupoprodajnih pogodb že menjali samoupravni sporazumi o trajnem poslovnem sodelovanju, tu in tam opredeljujejo celo združevanje dela sredstev in skupna vlaganja v proizvodnjo. Toda, volk kaj hitro menja dlako, težko značaj. In tako je – ne glede na zvaneča imena samoupravnih sporazumov – pot do pravih dohodkovnih odnosov v reprodukcijski verigi komajda utrta. Med papirjem in življenjem je namreč še veliko praznega prostora, v katerem trdovratno živijo stare navade. Bilo bi pa seveda zelo narobe, ko bi samoupravno povezovanje agroživilskih organizacij, združevanje dela in sredstev prek republiških okvirov spodbujali le do ravni zadovoljenih bilančnih potreb po hrani. Take težnje sicer obstajajo, a do neke mere jih odpravlja možnost, da organizacije združenega dela 50 odstotkov sredstev sklada federacije za pomoč manj razvitim republikam in SAP Kosovu prelijejo v konkretne investicijske programe. S tem so odprta

vrata procesu neposrednega samoupravnega dogovarjanja in sporazumevanja združenega dela in iskanju skupnih interesov v proizvodnji in izvozu. Vse kaže, da nameravajo slovenske agroživilske organizacije to možnost tudi dobro izkoristiti ter tako povečati svojo devizno bero, kajti večina teh naložb je usmerjena v izvozne programe. V letih 1981 in 1982 so organizacije združenega dela iz Slovenije sklenile z organizacijami združenega dela manj razvitih republik in SAP Kosovu 80 samoupravnih sporazumov o združevanju dela in sredstev za nove naložbe. Kar 17 načrtovanih sovlaganj je kmetijskih. Seveda pa ti obetavni sporazumi še ne zagotavljajo »kruha« za domači trg in izvoz. Nekaj novih naložb sicer že gradijo, a večina jih še vedno čaka na »blagoslove« vseh pristojnih republiških teles in organov. Pot od zamisli o skupni naložbi do njene realizacije je pri nas pač zelo dolga, zapletena. Toda, ker podira plotove, za katerimi se skrivamo, velja vztrajati.

S. P.

Če je bilo na kmetih po vojni preveč ljudi, da bi jih mogla zemlja vse primerno prehraniti, pa so se stvari po njej temeljito zasukale. Še preveč temeljito. Tako se je zgodilo, da nam v kmetijstvu močno primanjkuje delovnih rok – zlasti mladih. Kako jih pridobiti? V prvi vrsti računamo na mlade dediče kmetij, da se bodo ob spremembi razmerah, ki bodo za kmetijstvo ugodnejše, odločili za kmetovanje. Mnogo manj pogosto, če ne sploh nikoli, pa pomislimo, da bi se za kmetijstvo odločil kdo, ki se ni rodil pod kmečko streho.

Da bi kdo iz mesta silil na kmete, se nam zdi vse preveč neverjetno. Če pa že kdo premišlja tako, se nam hitro zbudijo dvomi – češ že spet muha enodnevica, saj ne bo vzdržal. Da ni tako, nam že pet let dokazujeta Marta in Stane Perc iz Zgornje Lipnice. Oba sta sicer še zaposlena, ker ne gre drugače – naložbe v kmetijo so bile prevelike, da bi jih lahko vrnila čez noč. Hkrati pa oba prav zares tudi kmetujeta – redita dvanajst telic, okoli štirideset pujskov in še ročnega bosenkega konjička. Pa prav vse z domačo krmo. OBdelata štiri hektare njiv, potem pa so tu še travniki.

Odveč bi bilo govoriti, da je že kar malo pozno, če sta

pokonci ob pol štirih, če hočeta postoriti vse v hlevu, pri živini in priti še pravi čas na delo. In ko se vrneta, seveda ni časa za posedanje, saj se dan vselej prehitro prevesi v noč. A zdaj, ko prav rada priskočita na pomoč tudi petnajstletni Stane in trinajstletni Gregor, gre že laže.

Pred leti je bilo še vse več dela in skrbi. Iskati sta začela kmetijo že pred več kot desetimi leti, a polnih šest let to iskanje ni rodilo uspeha. Odnemala pa vseeno nista in naposled sta našla kmetijo v Zgornji Lipnici. Lastnica se je odločila za preživitveno varstvo. Perčeva sta prodala stanovanje v Radovljici in sta se s pogodbo zavezala, da

Ne rodi se vsakdo kmet

ga bosta v šestih mesecih izpraznila. V stari hiši je živela še nekdanja lastnica, zato sta bila prisiljena začeti z gradnjo nove. Narejena je bila v petih mesecih. A treba je bilo obnoviti še hlev in kupiti stroje.

»Pa nisva samo zidala,« pravita. »Tako sva vzela v rejo enajst telic, in sama ne veva, kako sva uspela pripraviti tudi seno za zimo.«

Še to naj omenimo, da je bilo treba pred začetkom gradnje obnoviti cesto, da je bilo sploh mogoče z vozilom na domačijo. Za prvo leto kar dovolj in preveč. Vendar tudi naslednje ni bilo veliko bolj lagodno. Na vrsti je bilo čiščenje obdelovalnih površin. Več kot dvesto panjev je bilo treba izrjavati, pa marsikateri rob poravnati, da je bila zemlja pripravljena za strojno obdelavo. In zdaj je naposled zemlja takšna, da

človek kar pozabi, da leži kmetija v hribovitem svetu, na nekaj več kot 600 metrih nadmorske višine.

A ne le dela, tudi učenja je bilo treba veliko. Ko sta pri-

čakovala prvo kotenje svinje, sta mimogrede poskrbela še za zabavo sosedov, saj je šel od hiše do hiše glas, da Perca s knjigo v roki sedita v svinjaku in čakata mlade. No, v tej zabavi ni bilo toliko

škodoželjnosti, kot bi človek pomislil, saj so jima sosedji prav radi tudi priskočili na pomoč s koristnim nasvetom.

Minilo je pet let, nabrale so se tudi izkušnje, kmetija je že lepo urejena, in Perčeva zagotavljata, da zdaj ni nič več naporno. Nasprotno. Stane zatrjuje, da je življenje z naravo in delo na zemlji edino pravo. Kar žari od zadovoljstva in nenehno načrtuje, česa se bo lotil prihodnji dan. Marta se z živino tako dobro razume, da ji svinje v hlevu kar odgovarjajo s pojočim hruljenjem, ko jih ogori. Gregor ima čez vse rad svojega »konjička« belo bosenko žrebičko in jo pogosto prav mojstrsko zajaše. Stane, njegov brat, pa z veseljem poskrbi za zajčje hlevčke in še za kaj. In da bi vse ostalo tako prijazno, kot je, skrbi z budnim očesom šarplaninec Don.

Zlata Krašovec

Perčeva družina

Luknje v devizni vreči

Slovensko agroživilstvo je v prvih dveh letih tega srednjeročnega obdobja v izvozu zabeležilo precejšnje premike. Tako je bila devizna bera lani že okoli 140 milijonov dolarjev, kar pomeni, da je bila za skoraj 50 odstotkov večja kot leta 1980. Izvoz agroživilstva ima tako v strukturi izvoza slovenskega gospodarstva že 10-odstotni delež, dasiravno se v prihodku ta delež giblje med 5 do 6 odstotki. Končno velja omeniti tudi podatke, da je slovensko agroživilstvo izvozilo lani za 5 odstotkov vrednosti celotne proizvodnje, za celotno državo pa je ta odstotek za polovico manjši, zaradi česar so imeli drugod seveda tudi večje težave pri oskrbi z reprodukcijskim materialom iz uvoza.

Devizna bera je bila kljub vsemu prepičla, da bi si slovensko agroživilstvo z njo lahko zagotovilo uvoz vsega potrebnega reprodukcijskega materiala. Deviz je bilo premalo celo za uvoz najnujnejših surovin za proizvodnjo umetnih gnojil, zaščitnih sredstev, močnih krmil, semen, veterinarskih pripravkov, rezervnih delov itn.

Uvoz vsega tega je namreč veljal 177,2 milijona dolarjev – 7170 milijonov je agroživilstvo uspelo poravnati s svojim izkupičkom in združevanjem deviz v okviru SISEOT, 7,2 milijona dolarjev dolga pa je prineslo v letošnjo bilanco.

Izvozno-uvozna bilanca bo zaradi sprememb v deviznem režimu za slovensko agroživilstvo letos še bolj tesna, dasiravno agroživilstvo načrtuje za 20 odstotkov večji izvoz, medtem ko naj bi za uvoz ne porabilo več kot lani.

V agroživilskih organizacijah si ta čas z odmotavanjem deviznega klobčiča že hudo belijo glave.

Na papirju imajo sicer pravico razpolagati s 75 odstotki deviznega iztržka (25 odstotkov gre za federacijo). Toda glede na družben dogovor o zagotavljanju deviz za uvoz najnujnejšega reprodukcijskega materiala (gnojila, zaščitna sredstva, močna krmila) na enotnem jugoslovanskem trgu – v veljavi je od 1. januarja letos – morajo v ta namen odmeriti med 15 in 28 odstotkov deviznega priliva. To še ne bi bilo tako hudo, ko bi zbrana sredstva jugoslovanskemu agroživilstvu že zagotavljala normalno oskrbo. A žal ni tako. Samo slovensko agroživilstvo bo združilo za 15 milijonov dolarjev manj, kot potrebuje za uvoz. Poleg tega so agroživilske organizacije dolžne 19 odstotkov deviznega priliva združiti še za prednostne potrebe republike. Za zadovoljevanje vseh drugih potreb po uvozu agroživilskim organizacijam tako ostane v poprečju le okoli 30 odstotkov deviznega priliva, oziroma še manj, če upoštevamo, da gnojila, zaščitna sredstva in krmila pravzaprav niso v celoti rešena. S tem ostankom gotovo ne bo mogoče zadovoljiti niti potreb živilske industrije po uvoženih surovinah, kaj šele zagotavljati rezervne dele, pa blago za široko potrošnjo itn.

Prizadevanja, da bi SISEOT agroživilstvo oprostil obveze združevanja 19 odstotkov za republiške potrebe, so potemtakem razumljiva. Čeprav tudi potem devizni klobčič agroživilstva še ne bo povsem odmotan, je lahko ena zamašena luknja le spodbuda za bolj vneto polnjenje devizne vreče.

S. P.

STATISTIČNI SPREHOD

Čeprav so običajno številke in odstotki zelo suhoparni pa je vendarle res, da včasih precej povedo. Zato si pogledmo nekatere statistične podatke o slovenskem kmetijstvu.

● V zadnjih desetih letih so se slovenske kmetijske površine zmanjšale za 55.000 hektarjev, poleg tega pa nismo ohranili niti obsega obdelovalnih površin. To seveda pomeni, da v preteklosti – pa tudi v sedanjosti – odnos do kmetijske zemlje še zdaleč ni bil primeren.

več kot 2000 hektarov obdelovalne zemlje, tako da odpade danes na prebivalca Slovenije le 13 arov njiv, na jugoslovanskega prebivalca pa 19 arov.

● Podatki govorijo tudi o tem, da je v naši republiki vse več tistih kmetov, ki imajo manj kot 3 hektarje zemlje.

● Leta 1971 je bilo 75,4 odstotka vseh slovenskih gospodinjstev brez zemlje, leta 1981 pa 67,7 odstotka.

● V Sloveniji je skoraj 80 odstotkov mešanih kmetij, leta 1971 pa jih je bilo le 56 odstotkov.

● Slovensko kmetijstvo je leta 1970 ustvarilo 8,6 odstotka nove vrednosti celotnega gospodarstva, leta 1970 le še 6,4 in 1979. leta samo 5 odstotkov.

kmečko gospodarstvo razpolagalo letno s 86.962 dinarji, mešane kmetije s 149.006 dinarji, delavske družine pa s 140.899 dinarji.

● Leta 1980 je s kmetijskimi zadrugami sodelovalo 73.000 kmetov ali za 26 odstotkov več kot leta 1970. Trajnejših oblik sodelovanja je bilo v 54.000 primerih, od tega se je le 30 odstotkov teh kmetov povežalo s svojo organiza-

● Družbeno kmetijstvo ima 623.409 hektarov kmetijskih površin, zasebno kmetijstvo pa 1.402.183 hektarov.

● Skupna površina kmetijske zemlje se je v Sloveniji od leta 1950 pa do danes zmanjšala za 11 odstotkov, tako da kmetijska zemljišča zaobsegajo le še 43 odstotkov celotne površine SR Slovenije.

● V zadnjih desetih letih smo vsako leto izgubili

● Po podatkih zadnjega popisa prebivalstva je bilo v Sloveniji 1981. leta 594.571 gospodinjstev, od teh je z zemljo razpolagalo 192.090 gospodinjstev ali 32,3 odstotka. Ta gospodinjstva so obdelovala 501.266 hektarov zemlje, v njihovi lasti pa je bilo 488.198 hektarjev, kar pomeni, da so imeli kmetje v zakupu 13.000 hektarjev polj, več kot pa je v tem obdobju odkupil zemlje družbeni sektor.

● Če so kmetje leta 1970 s kmetijstvom ustvarili 23,1 odstotka vsega dohodka, 45,7 odstotka iz drugih dejavnosti in 20 odstotkov iz naravnih potrošnje – so leta 1979 iz kmetijstva pridobili 25 odstotkov dohodka, iz nekmetijskih dejavnosti že 49 odstotkov in iz naravnih potrošnje 18,2 odstotka.

● Leta 1978 (novejših podatkov še ni) je čisto

cijo na trajnejših in dolgoročnejših dohodkovnih osnovah.

● Leta 1976 je bilo v naši republiki 25 kmetijskih zadrug, leta 1981 pa je bilo 127 organizacij združenih kmetov.

● V Sloveniji je bilo leta 1953 še 41,1 odstotka kmečkega prebivalstva; 1961. leta 31,6 odstotka, deset let kasneje le še 20,4 odstotka, leta 1981 pa komaj 9,2 odstotka.

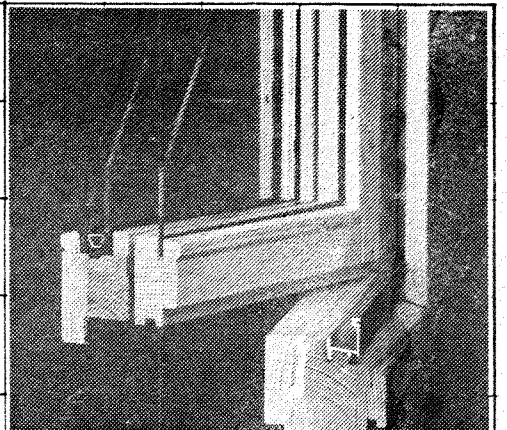
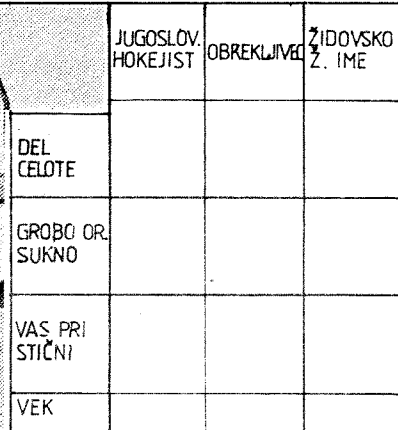
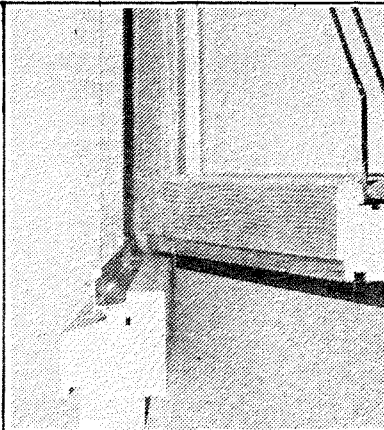
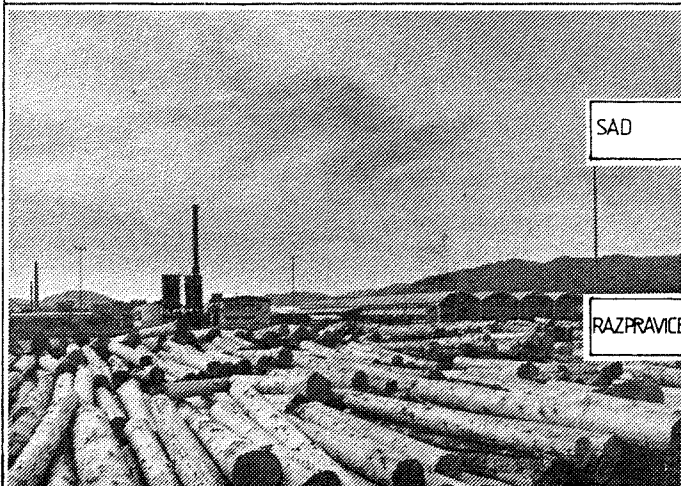
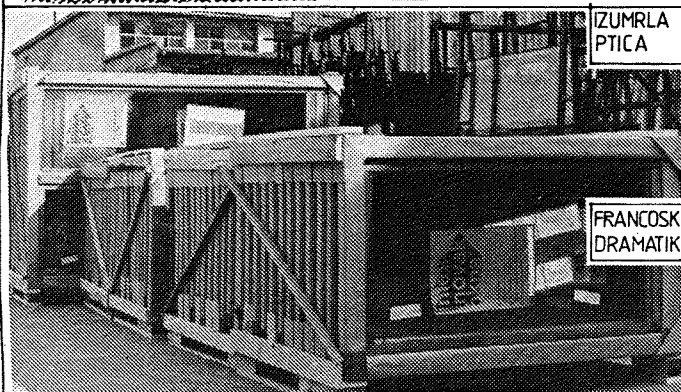
NAGRADNA KRIŽANKA

NAGRADNA KRIŽANKA IN LES RIBNICA

RAZPIS NAGRADNE KRIŽANKE

Tokrat je nagradno križanko pripravil našim vnetim reševalcem delovni kolektiv INLES RIB-NICA. Z njo čestitajo vsem delovnim ljudem in občanom za praznik dela.

Rešitve nam pošljite do 15. maja na naslov Uprava TV-15. Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob kuverte zapišite Inles. Tri med vami čakajo knjižne nagrade iz knjižnega programa založbe Borec.

VEČNO MESTO		MAJHNA BLAZINA	NIKALNICA	REKA V FRANCIJI		VISOKA KARTA	ŠTEVNIK		CENITEV	TRENJE
						PUSČAVNIK				
					JUGOSLOV. OTOK DEL GOBE	NEMŠKI PREDLOG				
			EBENOVINA			MUSLIMAN. M. IME				
			PREROKBA							
PREDLOGA										
MOLIBDEN						BANJA LUKA				LATINSKO DRUGAČE
						VRSTA VRBE				
				POVRŠINA		VODNI POJAV				
	KRAJ PRI OPATIJI					BERTONCEL				
	VRSTA HRASTA					NAJVEČJI SESALEC				
	ANG. SVET. PIVO					MAKEDON. PESNIK	JANEZ ERZEN ŽITNA PLESEN			
		SLOVEN. SLIKAR				LETОВIŠČE V ISTRI				
		OTAKAR ZICH	GENERAL NOL KRALJ S. ARABIJE			SMITH			REKA V ANGLIJI	GARDNER
	SREDIŠČE VRTENJA			NIKELJ		PRIZOR				
				HRV. ŠPORT. REVIIJA		KAMILA LUCERNA				
DRUŽABNA IGRA	BLIŠČ	REKA V BOSNI VRSTA KOPITARJA			INDUSTRIJ. RASTLINA HRVAŠKI N. HEROJ			NIKELJ		
			ZADNJA IN 12. CRKA ABECEDA JUD		NEOKUSEN IZDELEK	OSEBNI ZAIMEK	NAGRADNI KUPON			
		PETAN					IME:			
		DOMAČA PRITRDLINI.		REKA V FRANCIJI			PRIIMEK:			
				ITALIJA			NASLOV:			

Termoelektrarne Šoštanj

TOZD TEŠ I. n. sol. o.
TOZD TEŠ II. n. sol. o.
TOZD Vzdrževanje, n.
solo.
TOZD Inženiring, n. solo.
Delovna skupnost skupne
službe
Delovna skupnost
družbena prehrana

Dejavnosti delovne organizacije:

- Proizvodnja termoelektrične energije
- Izvajanje inženiringa
- Vzdrževanje naprav termoelektrarn Šoštanj
- Proizvodnja in prodaja toplotne energije
- Proizvodnja in prodaja vodika in kisika

SKUPŠČINA OBČINE RADOVLJICA

**OBČINSKI ODBOR ZZB NOV
OBČINSKA KONFERENCA SZDL
OBČINSKI KOMITE ZKS
OBČINSKI SINDIKALNI SVET
OBČINSKA KONFERENCA ZSMS**

*Ob prazniku dela čestitamo vsem
delovnim ljudem, občanom, borcem in
aktivistom NOV*

**TOZD
PTT PROMET
RADOVLJICA,
KRANJSKA 1**

OPRAVLJA S SVOJIMI ENOTAMI: RADOVLJICA, BLEJ, BOHINJSKA BISTRICA, BOHINJSKO JEZERO, BOHINJSKA BELA, BEGUNJE, BREZJE, ZG. GORJE, LESCE, KROPA, PODNART, KAMNA GORICA IN SREDNJA VAS VSE VRSTE POŠTNIH, TELEGRAFSKIH IN TELEFONSKIH STORITEV.

OPRAVLJA TUDI DELA PLAČILNEGA PROMETA IN HRANILNE SLUŽBE TER MENJAVO TUJIH PLAČILNIH SREDSTEV.

OBČINSKI SINDIKALNI SVET ZS NOVA GORICA

***Vabimo vse občane in delovne ljudi
na prvomajsko proslavo, ki se bo
začela 1. maja 1983 ob 14. uri v
Opatjem Selu na Krasu
Vljudno vabljeni***

*Čestitamo borcem, aktivistom in
delovnim ljudem za 1. maj praznik
dela*

HOTEL »GRAJSKI DVOR« RADOVLJICA

DELOVNIM LJUDEM PRISRČNO ČESTITAMO ZA 1. MAJ
IN SE PRIPOROČAMO ZA OBISK

ALPDOM

**RADOVLJICA,
CANKARJEVA 27**

*Vsem delovnim ljudem čestitamo za
praznik dela – 1. maj.*

6. maj 1945 Osvoboditev Vrhnike in Borovnice

Občina Vrhnika praznuje občinski praznik 6. maja, da proslavi dan, ko sta bila leta 1945 osvobojeni Vrhnika in Borovnica. Oba kraja sta bila že pred vojno politično zelo razgibana. V obeh je bilo precej industrijskega delavstva. Med delavstvom je, najprej vzklikalo seme naprednih idej. Komunistična partija, ki je do leta 1920 delala ilegalno, je imela v tem okolišču precej pristašev. Potem, ko je leta 1921 morala KP v ilegalno, je na našem območju zamrlo organizirano komunistično gibanje, leta 1932 pa je bila na Vrhniki organizirana nova ilegalna celica. KP. Ta je bila zaradi izdajstva že naslednje leto razbita, člani pa na znanem notranjskem procesu v Beogradu pred sodiščem za zaščito države obsojeni na eno do šest let zapora. Poslej je KP delala med ljudmi prek drugih organizacij, prek kluba esperantistov, prek kmečko-delavskega gibanja in prek Društva kmečkih fantov in dekle. Leta 1940 je bila na Vrhniki ponovno ustanovljena ilegalna partijska celica.

V Borovnici je bila ustanovljena partijska celica že eno leto prej, to je leta 1939. Od leta 1937 je tam delovalo delavsko kulturno društvo Vzajemnost, prek katerega je KP širila svoje ideje. Močna postojanka KP je bila tudi strokovna organizacija – sindikat lesnih delavcev, ki je bil ustanovljen leta 1935. Leta 1941, še pred zlomom stare Jugoslavije, pa je bil v Borovnici organiziran še SKOJ. Tega leta so bile v občini ustanovljene tudi nove partijske celice (Breg, Vrhnika).

Ko je po razpadu bivše Jugoslavije leta 1941 začela Komunistična partija organizirati odpor proti okupatorju, se je naslonila prav na ta jedra, ki so bila osnovana že pred vojno. Tako je razumljivo, da s je v vrhniški občini narodnoosvobodilno gibanje razmahnilo zelo zgodaj. V juniju 1941 so že bili prvi sestanki Osvobodilne fronte, konec junija so bili ustanovljeni že tudi prvi odbori OF, do konca leta pa je bil že v sleherni vasi tak odbor, ne sami Vrhniki pa kar trije terenski odbori. Vse te odbore sta povezovala dva rajonska odbora, vrhniški in borovniški ter okrožni odbor OF. Novembra pa je bil za to področje osnovan tudi okrožni partijski komite. Taka organizacijska mreža je pripomogla, da so se ljudje množično vključevali v osvobodilno gibanje. Z vsem prepričanjem lahko zapišemo, da je bilo 80% prebivalcev vrhniške občine leta 1941 in v prvi polovici leta 1942 organiziranih v Osvobodilni fronti. Prvi občani s področja sedanje vrhniške občine so šli v partizane že leta 1941. Ko so se njihove vrste pomnožile, so že oktobra organizirali prvo partizansko četo na tem področju, imenovano Borovniška četa. Potem so s tega področja prebivalci stalno odhajali v partizane, včasih kar množično. Z Vrhnike je marca 1942 zopet odšla večja skupina, ki je pozneje skupaj z Žiberško skupino tvorila jedro Dolomitskega odreda. Iz vasi Pako in Breg pri Borovnici je maja 1942 hkrati odšlo kar 36 vaščanov v partizane. Istega leta so z Vrhnike od marca do avgusta odhajale večje ali manjše skupine ljudi v partizane. Temu množičnemu odhodu je sledila italijanska racija, v kateri so aretirali in odpeljali v koncentracijska taborišča mnogo pristašev

OF. Na področju občine Vrhnika je bilo mnogo pomembnih partizanskih akcij, ki niso bile zgolj lokalnega značaja, temveč so imele širši pomen. Tako so partizani Šerčerjevega bataljona v noči med 1. in 2. februarjem 1942 napadli postajo Verd na železniški progi Ljubljana–Trst. Ponovno so to postajo napadli 29. junija 1942. Tokrat jo je napadel bataljon II. grupe odredov, ki je bila namenjena prek vrhniškega predela in Gorenjske na Štajersko. Pri tem napadu so partizani rešili 382 internancev, ki so jih Italijani v zabitih vagonih peljali v italijanska koncentracijska taborišča. Takrat so se na področju občine vneli hudi, skoraj frontalni boji z Italijani in Nemci, ki so trajali do 13. julija. V teh bojih so sodelovali tudi civilisti, organizirani v narodni zaščiti. Zaščitniki in partizani so držali položaj od Miznega dola nad Podlipo pri Vrhniki, prek hribov nad Ligojno, do Dobrove pri Ljubljani. Drugi zaščitniki so takrat prekopavali ceste in delali zaseke. V tistih dneh je prišlo na tem področju skoraj do množične vstaje prebivalstva proti okupatorju. Sredi leta 1942 so ljubljanski aktivisti večkrat poslali na železniško postajo Drenov grič vagonске pošiljke raznega materiala (orožje, municijo, stroje in orodje za partizanske delavnice, obleko, obutev in sanitetni material), ki so ga partizani Dolomitskega odreda in I. bataljona Ljube Šerčerja z množičnim sodelovanjem vaščanov Bevk, Blatne Brezovice, Drenovega griča in Sinje gorice prepeljali čez Ljubljano do Krma in Mokrc in na drugo stran v Dolomite.

V vrhniškem okolišču je bilo tudi pozneje več hudih bojov. Tako so partizani 13. junija 1943 hudo porazili Italijane in belogardiste pri Pokojišču nad Borovnico. Najpomembnejše akcije na tem področju pa so seveda bili napadi na Štampetov most na progi Ljubljana–Trst med postajama Verd in Logatec. Partizani so ta nadvse pomemben vladniški objekt trikrat za teden ali dva onesposobili za promet, ker so vselej porušili en ali dva stebra vladukta. Prvič je most poškodovala XIV. divizija v noči med 13. in 14. oktobrom 1943, drugič XV. divizija 12. junija 1944 in tretjič XVIII. divizija 26. septembra 1944. Takrat so bili za most najhujši boji in so imeli partizani precejšnje žrtve.

Zaradi množičnega sodelovanja ljudi s partizani in zaradi številnih partizanskih akcij na tem področju je bilo tudi strahovanje okupatorja nad prebivalstvom zelo hudo. Tako so Italijani po partizanskem napadu na preserski most na progi Ljubljana–Trst (ponoči med 4. in 5. decembrom 1941) zaprli 69 povsem nedolžnih ljudi, občanov sedanje občine Vrhnika, od teh so jih 39 obsodili na smrt, druge pa na dolgotrajno ječo. Ustrelili so jih 16, vseh, ki so bili obsojeni na smrt, se zaradi velikega ogorčenja ljudi niso upali. To so bili pravzaprav prvi talci v tako imenovani Ljubljanski pokrajini, nedolžni ljudje, obsojeni na smrt po krivem, saj so bili doma predvsem iz Bistre, Dola in Borovnice in za akcijo sploh niso vedeli. Pozneje pa so s področja vrhniške občine ustrelili še mnogo talcev. Dne 12. februarja 1943 so pri Ligojni ustrelili 8 talcev, med njimi pešnika Ivana Roba. Z Drenovega griča so septembra 1942 v

Gramozni jami ustrelili 7 talcev, naših občanov, iz Podlike oziroma Smrečja nad Podlipo 4, iz Loga 15, pobitih pa je bilo iz te vasi še več, prav tako tudi iz drugih krajev.

Na področju vrhniške občine je bilo popolno ali deloma požganih več vasi: Podlipa, Ligojna, Breg-Pako, Pokojišče, Padež, Zavrhi; iz vasi Breg in Pako so vse ljudi odpeljali v koncentracijska taborišča.

Poglejmo še, kako so potekali zadnji boji za osvoboditev Vrhnike, ki so bili povezani s širšimi operacijami za osvoboditev Ljubljane. S postojanske strani so prodirale proti Ljubljani tudi enote XXIX. hercegovske divizije. Boji za

omenjeni domobranci prihiteli nazaj v Borovnico, nato pa tihoo odšli za svojimi predhodniki v Ljubljano. Ob dveh zjutraj so Hercegovci že vkočakali v Borovnico in okoliške vasi. Borovniški kot je bil osvobojen. Zjutraj so Borovničani razobesili zastave, okrasili hiše in pozdravljali osvoboditelje. Popoldne pa so prisostvovali prvemu partizanskemu mitingu.

Hujši boji so bili za Vrhniko. Tu so napadli borci XI, in XIV. hercegovske brigade. Boji so se začeli stopniškim obstreljevanjem. Prve granate so priletele na Vrhniko okrog dvanajstih, kmalu nato pa so se zasli-

veselo pozdravljali osvoboditelji.

Vse območje Vrhnike pa tisti dan še ni bilo osvobojeno. Sovražnik je držal zadnjo linijo obrambe Ljubljane: Sostro, Zadvor, Orlje, Lavrica, Babna gorica, Črna vas, Bevke, Log, Horjul, Vzrdenec. Vasi Bevke, Log, Dragomer in Lukovica, ki spadajo pod vrhniško občino so torej še ostale pod sovražnikovo peto. Tu so bili še 7. in 8. maja. Sovražnik se je umaknil šele ponoči, ko so se iz Ljubljane umaknile vse sovražnikove enote. Celotno področje vrhniške občine je bilo potemtako osvobojeno šele z osvoboditvijo Ljubljane. Vrhnika je medtem že zaži-

dje so se zavedali, da nam svoboda ni bila podarjena, temveč da je vzkliła iz krvi najboljših sinov jugoslovanskih narodov. Samo s področja Vrhnike občine je dalo okrog 275 občanov življenje za svobodo; bodisi da so padli v boju, bili pomorjeni ali pa so pomrli po zaporih in internacijah.

Ko je občinski odbor ZZB ocenjeval vse dogodke, se mu je bilo težko odločiti, katera bi ocenil za najpomembnejšega, da bi se ga vsako leto spominjali in ga praznovali. Eno pa je bilo jasno: samo skozi te hude dogodke in žrtve se je rodila svoboda. Zato je predlagal, naj bo 6. maj, ko je bila večina področja vr-

Štampetov most po razstrelitvi

ozemlje današnje občine Vrhnika so se začeli že 5. maja. Za Borovnico boji niso bili hudi. Že popoldne se je večina domobrancev pod vodstvom Nemcev umaknila iz Borovnice in odšla proti Ljubljani. Manjše število domobrancev pa je odšlo zvečer proti Pokojišču in hribu Trebelniku v zasele. S temi je obračunala XIII. hercegovska brigada. Spopadi so se začeli okrog devetih zvečer, a so bili kratkotrajni. Že pred polnočjo so

šali še minometi, strojnice in puške. Najhujši boji so bili na vzpetinah zahodno in jugozahodno od Vrhnike (Jerinov hrib, Svečni hrib, in Grličev hrib), ker so Nemci trdovratno branili cesto Trst–Ljubljana. Boji so trajali vse popoldne in skoraj vso noč. Šele ob štirih zjutraj so Hercegovci klicali ljudi iz zaklonišč naznanjajoč jim svobodo. Vrhnika pa je zjutraj prav tako oživila kakor Borovnica. Na mah je bil ves trg v zastavah in Vrhničani so

vela v svobodi. Takoj je bil formiran okrajni narodnoosvobodilni odbor kot oblastni organ. Krajevni odbor OF je poslej opravljal še politične funkcije. Ta je 10. maja na Cankarjevem trgu organiziral veliko ljudsko zborovanje. Po zborovanju pa je bil veličasten manifestativen pohod množic po Vrhniki z godbo, zastavami in transparenti. Vrhnika ni še nikoli doživela, ne po množici ljudi ne po navdušenju tako veličastne povorke, kakor je bila ta. Lju-

hniške občine osvojbojena, občinski praznik. Za ta dan se je odločil toliko laže, ker v teh dneh (10. maja) Vrhnika praznuje rojstvo enega največjih sinov pisatelja Ivana Cankarja. Odboru se je zdelo, da bo prav, če praznujemo oboje hkrati, saj nas je Cankar s svojimi spisi idejno pripravil za naš težki boj za svobodo.

(IZ KNJIGE »PRAZNIKI SLOVENSKE OBČINE« – AVTOR KAREL GRABELJŠEK)

SKUPŠČINA OBČINE VRHNIKA

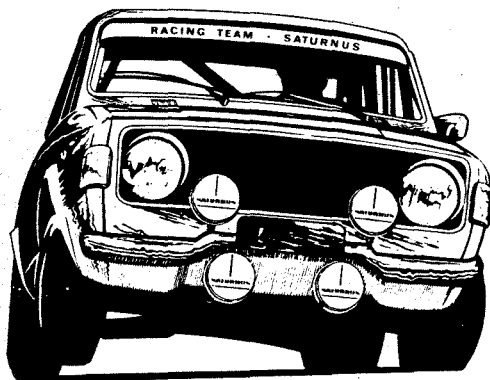
in družbenopolitične organizacije

Čestitajo vsem delovnim ljudem in občanom za praznik dela in praznik občine Vrhnika

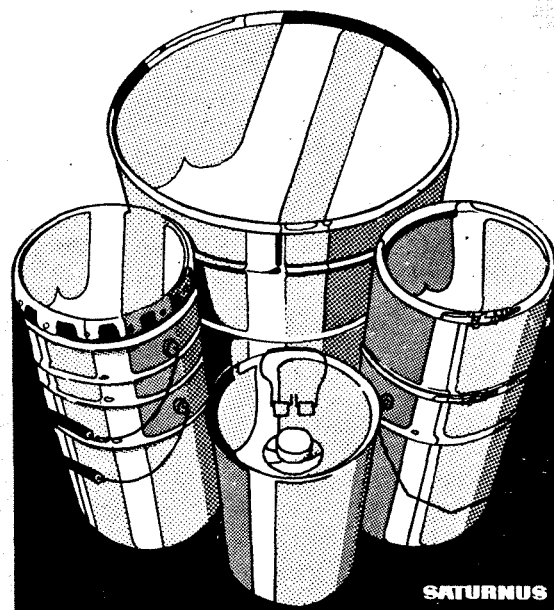
SKUPŠČINA OBČINE DOMŽALE

ČESTITA VSEM
OBČANOM
IN DELOVNIM
LJUDEM
K DNEVU
OSVOBODILNE
FRONTE
IN PRAZNIKU DELA

SATURNUS

Čestitke ob delavskem prazniku 1. maju
vsem delovnim ljudem, občanom
in poslovnim prijateljem

SATURNUS

SATURNUS

LESCE
Lesce

Čestitamo
za 1. maj
– praznik dela
vsem kupcem,
občanom
in
poslovnim
partnerjem

a v t o m o n t a ž a

LJUBLJANA, n. sub. o.

TOVARNA GOSPODARSKIH VOZIL, TRGOVINA
IN SERVIS MOTORNIH VOZIL

TOZD

KOVINARSKA VRHNIKA

n. sub. o.

**VRHNIKA, PARTIZANSKI TABOR 1,
p. p. 40**

TELEFON: 751-043, 751-046, 751-178
TELGRAM: AVTOMONTAŽA – KOVINARSKA VRHNIKA
TELEX: 31443 YU AMA

ČESTITA VSEM DELOVNIM LJUDEM
ZA 1. MAJ
IN VSEM OBČANOM ZA OBČINSKI
PRAZNIK 6. MAJ

tozd terme čatež

Pravočasno poskrbite za svoje zdravje.
Združite prijetno s koristnim.
Povežite sistematične preglede z oddihom.

KUPON

PROSIM, POŠLJITE MI INFORMATIVNO GRADIVO IN CENIK STORITEV
NA NASLOV:

TEL. (069) 61-811
TELEX: 35795

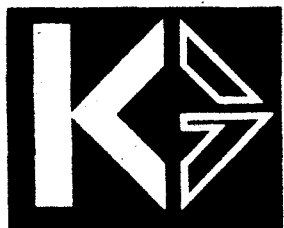
MARIBORSKA LIVARNA MARIBOR, n. sol. o.

62001 Maribor, Kejžarjeva 11,
Jugoslavija

- TOZD proizvodnja in vzdrževanje sredstev za delo, n. sol. o.
- TOZD proizvodnja industrijskih polizdelov bakra in bakrovih zlitin, n. sol. o.
- TOZD proizvodnja armatur, n. sol. o.
- TOZD proizvodnja industrijskih polizdelkov aluminija in alumijskih zlitin, n. sol. o.
- TOZD proizvodnja ogrevalnih elementov Lenart, n. sol. o. Lenart
- DSSS Delovna skupnost skupnih služb

ZA SODOBNO OPREMO IZBERITE **armal**

KOVINASTROJ

Grosuplje

Tovarna gostinske opreme

61290 Grosuplje,
Adamičeva 36

tel. (061)771-411, telex 31-552 yu kogro

MOBILNA KUHNJA

MK - 100 za kuhanje hrane na prostem na trdo gorivo ali plin iz jeklenk

MK - 200 kombinirano: trdo gorivo ali plin iz jeklenk

MK - 300 trdo gorivo

SKUPŠČINA OBČINE MOZIRJE

OBČINSKI ODBOR ZZB NOV
OBČINSKI ODBOR ZRVS
OBČINSKA KONFERENCA ZKS
OBČINSKA KONFERENCA SZDL
OBČINSKI ODBOR ZVEZE
SINDIKATOV
OBČINSKA KONFERENCA ZSMS
IN DRUGE DRUŽBENOPOLITIČNE
ORGANIZACIJE

*Čestitajo vsem delovnim
ljudem,
občanom in kolektivom
za 1. maj – praznik dela*

DELOVNA ORGANIZACIJA ZA PREVOZ BLAGA
V CESTNEM PROMETU

**TRANSAVTO
POSTOJNA**
n. sol. o
POSTOJNA,
TRŽAŠKA 61

TELEX:
POSTOJNA: 34-144
LJUBLJANA: 311-531
NOVI SAD: 14-313
RIJEKA: 24-312

TELEFONI:
SKUPNE SLUŽBE, TOZD TEHNIČNI
OBRATI n. sol. o.
N. C. (067) 21-941
PROMETNA PISARNA POSTOJNA
(067) 21-366 in 21-187

PREDSTAVNIŠTVA:
AJDOVŠČINA (065) 61-245
BEOGRAD (011) 437-829
KOPER (066) 21-988
LJUBLJANA (061) 342-177
NOVI SAD (021) 55-680 in 55-867
OSIJEK (054) 41-855 in 32-383
RAKEK (061) 796-096
RIJEKA (051) 31-552
SPLIT (058) 514-045

OBRTNI CENTER VRHNIKA

Z OBRATI:

ELEKTRO-MEHANIKA IN INSTALATERSTVO
PLESKARSTVO IN SOBOSLIKARSTVO

**ČESTITA VSEM DELOVNIM LJUDEM
ZA PRAZNIK DELA 1. MAJ
IN OB OBČINSKEM PRAZNIKU
OBČINE VRHNIKA**

SKUPŠČINA OBČINE ORMOŽ

OBČINSKI ODBOR ZZB NOV
OBČINSKI ODBOR ZRVS
OBČINSKA KONFERENCA ZKS
OBČINSKA KONFERENCA SZDL
OBČINSKI SINDIKALNI SVET
OBČINSKA KONFERENCA ZSMS

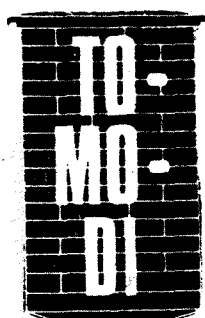
Čestita za 1. maj – praznik dela

z. n. sol. o.

**alpska modna
industrija**

**64240 radovljica,
jalonova 2**

**MONTAŽNO
INDUSTRIJSKO
PODJETJE**

Ljubljana, Opekarska 13

TELEFON: CENTRALA: 212-011 ŠEF KOMERCIALE: 218-347 TELEGRAM: KIP Ljub-
ljana – Tekoči račun 50101-601-23238; TELEX: 31420 YU-KIP

**PRISRČNO ČESTITAMO
OB DELAVSKEM PRAZNIKU
1. MAJU
VSEM DELOVNIM LJUDEM,
OBČANOM IN POSLOVNIM
PRIJATELJEM**

Se nadaljuje

Pohod po poteh partizanske Ljubljane

O pripravih na letošnji že 27. Pohod po poteh partizanske Ljubljane so spregovorili na tiskovni konferenci 21. aprila 1983, ki jo je pripravil odbor za pohod in sokrokovitelj prireditve SOZD Slovin. Na tiskovni konferenci so predstavniki tiska seznanili s prireditvami, ki se neposredno vežejo na Pohod po poteh partizanske Ljubljane. Prireditve so se pravzaprav že začele, saj je 21. aprila 1983 okrog 800 cicibanov iz vzgojno-varstvenih zavodov obiskalo spominske kamne ob Poti tovarištva in spominov. Dne 26. aprila bo manifestativni pohod po poteh spominov in tovarištva za pionirje in pionirke ljubljanskih osnovnih šol, za katerega je pripravljeno že okrog 24.500 udeležencev. Prireditve, ki vsako leto mobilizira največ ljudi, je prav gotovo manifestativni pohod, ki bo letos v soboto, 7. maja 1983. Tokrat se ga ne bodo udeležili le prebivalci Ljubljane in drugih slovenskih občin, pač pa bo akcija

dobila vsejugoslovanski značaj, saj se bodo pohoda udeležile številne delegacije iz vseh krajev naše domovine. V sklepni slovesnosti manifestativnega dela prireditve bodo poleg udeležencev sodelovali tudi enote, ki so osvobodile Ljubljano, delegacije ZZZB NOV in enote JLA, teritorialne obrambe in ljudske milice. Sklepna prireditve s kulturnim programom se bo začela 7. maja ob 11. uri na Trgu osvoboditve. Tekmovalni del prireditve bo potekal 9. maja in bo vseboval partizanski marš, štafete zmag, štafete bratstva in enotnosti in tek prijateljstva. Letošnje osrednje prireditve bodo spremljale še mnoge druge v počastitev obletnice osvoboditve Ljubljane in ustanovitve OF. Tako bo letos 26. aprila že četrty tek OF, 27. aprila bo 38. kolesarska dirka v spomin padlim borcem kolearjem, 6. maja revija mladih kolesarjev, 8. maja avtomobilski slalom, 9. maja pa bo več kolesarskih prireditvev – kolesarski mara-

ton ob žici okupirane Ljubljane, 4. kolesarski kriterij in 10. mednarodni kolesarski kriterij prijateljstva. Organizacijski odbor Rally Saturnus Ljubljana za 14. maj 1983 pripravlja 6. Rally Saturnus International. Poleg teh prireditvev so novinarje na tiskovni konferenci obvestili še o poteku izgradnje Poti tovarištva in spominov, ki bo predvidoma končana leta 1985, ter o odkritju spominskega obeležja padlim borcem na Orljem, ki bo 8. maja. Za mlajše pa tudi malo starejše udeležence pohoda je NK Olimpija na nogometnem stadionu za Bežigradom 7. maja popoldne pripravil zabavno glasbeno-športno prireditev, na kateri bodo nastopile znane zabavne glasbene skupine in slovenski humoristi, ki bodo poskrbeli za prijeten konec pohoda. Sopokrovitelj Slovin pa bo s stojnicami skrbel za žejne udeležence pohoda, ki si bodo letos lahko kupili tudi spominske majice.

Barbara Zupanc

Štiridesetletnica ustanovitve 3. SNOUB Ivan Gradnik

Na stadionu v Vipavi so se srečali preživeli borci Gradnikove in Gregorčičeve brigade, pripadniki JLA, ki nadaljujejo tradicijo 3. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade Ivan Gradnik, mladina in številni pre-

števne nove primorske brigade in druge enote, ki so vzniknile med splošno vstajo primorskega ljudstva jeseni 1943. Tako je skozi brigado, ki je imela povprečno po 500 do 600 borcev, šlo v njenem dvehletnem obstoju pri-

bližno 4500 borcev, pretežno primorskih Slovencev. Za svobodo in boljše prihodnost je žrtvovalo svoja življenja več kot 800 njenih borcev, dala pa je tudi deset narodnih herojev, je med drugim povedal Franc Tavčar-Rok.

Ob 40-letnici ustanovitve Gradnikove brigade so vojaki in starešine pripravili tudi pohod po poti 3. SNOUB Ivan Gradnik, borcem pa podelili spominske znake Ivana Gradnika. Na vipavskem stadionu je bila tudi slovesna zaobljuba mladih vojakov. Slovesnosti, ki so jo popestrili s kulturnim programom, se je udeležil tudi komandant ljubljanskega armadnega območja Branko Jerkič.

V Bovcu pa so počastili 40. obletnico ustanovitve 9. korpusa NOVJ, 40. obletnico 2. zasedanja AVNOJ in 40-letnico ustanovitve Gradnikove brigade. Ob tej priložnosti so pripravili tradicionalni pohod na planino Golobar. Udeležilo se ga je veliko bivših borcev, mladine, pripadnikov TO in JLA, lovcev in drugih prebivalcev Tolminske. S pohodom na Golobar so počastili spomin na ognjeni krst Gradnikove brigade 26. aprila 1943, ko je v boju padlo 43 borcev in bork.

Na stavbi oddelka milice v Bovcu pa so v nedeljo odkrili spominsko obeležje prvega primorskemu vosovcu Antonu Pirjevcu – Marku Belinu, ki je padel v bitki na Golobarju. Slavnostni govornik ob tej priložnosti je bil Tomaž Ertl. **Jani Alič A. K.**

Anton Pirjavec se je rodil v Trstu leta 1910. S prihodom fašizma na oblast na Primorskem je s starši zbežal v Jugoslavijo. Na univerzi je prišel v stik z nosilci naprednih idej in kmalu je bil zapisan kot politično nezanesljiv. Že leta 1936 je postal član KPJ z ilegalnim imenom Marko.

Po vrnitvi v Ljubljano leta 1941 se je Marko vključil v partijsko delo v mestu, sodeloval pri pripravi vojnega

Anton Pirjavec-Marko Belin

komiteja, Tomšičem, Brilejem, Dermastijo in drugim.

Spomladi 1942. leta je moral zaradi varnosti zapustiti mesto in s ponarejenimi dokumenti je odpotoval na Dolenjsko, kjer se je vključil v narodnoosvobodilno vojsko.

Poln bogatih izkušenj v ilegalnem partijskem delu v okupirani Ljubljani je poleti 1942. leta sprejel zelo odgovorno obveščevalno delo v partizanski vojski, najprej v

zapadnodolenjskem odredu, nato v 5. grupi odredov, Gubčevi brigadi in jeseni 1942. leta v obveščevalnem oddelku glavnega štaba NOV in POS. V začetku leta 1943 je postal načelnik tega oddelka.

Ko sta CK KPS in CK VOS OF februarja 1943 začela sistematično graditi obveščevalno organizacijo v vojski in na terenu, je bil marca Marko Belin kooptiran v CK VOS OF za Slovenijo.

Zaradi spremenjenih politično vojaških razmer je v tem času postala pomembna Primorska, kjer pa je primanjkovalo izkušenih ljudi. Sredi marca je na Primorsko odšel tudi Marko Belin z zadolžitvijo, da organizira obveščevalno službo v vojski in na terenu.

Izdal je navodila za organizacijo obveščevalne mreže v vojski in na terenu ter za protiobveščevalni sektor v vojski. V sodelovanje je pritegnil Draga Flisa-Strelo sporazumno s pokrajinskim komitejem KPS za Slovensko Primorje in začel snovati pokrajinsko komisijo VOS OF za Slovensko Primorje.

Pred njegovo smrtjo so že delovali prvi obveščevalci na terenu in dajali pomembna vojaška poročila. Prezgodnja smrt je prekinila uspešno zastavljeno obveščevalno delo Marka Belina na Primorskem. Pokopan je na pokopališču v Bovcu v skupni grobnici padlih borcev na Golobarju.

bivalci Vipavske doline. Na slovesnosti so počastili 40-letnico ustanovitve brigade Simona Gregorčiča in Ivana Gradnika, ki sta se avgusta 1943 združili v 3. SNOUB Ivan Gradnik. Ob bojni poti slavne brigade je govoril narodni heroj general Franc Tavčar-Rok.

»Iskra, ki so jo na Primorskem prve oborožene partizanske skupine zanetile že leta 1941 in ki sta jo poldrugo leto pozneje prvi primorski brigadi Gradnikova in Gregorčičeva razpihali v kres, se je po kapitulaciji Italije razplamtela v požar, ki ga ni bilo več mogoče pogasiti. Gradnikova brigada je postala izvir preizkušenih kadrov za

S slovesnostjo v Vipavi so počastili 40-letnico ustanovitve 3. SNOUB Ivan Gradnik (Foto Marjan Ciglič)

Vabila

Drugi plenum partizanskih učiteljev Primorske bo 4. junija v Postojni, in to v dvorani jamske restavracije.

Pripravljalni odbor se že pripravlja, da bo zadovoljstvo večje. Skrbno se pripravljajo tudi učenci osnovnih šol občine Postojna, ki bodo skupno izdali glasilo z naslovom »Čas, ki živi«. V tem glasilu bodo učenci objavili spomine staršev – nekdanjih učencev in učiteljev partizanskih šol na Postojnskem. Poleg glasila bodo učenci pripravili tudi majhne spominske za udeležence plenuma.

V glasilu bodo tudi sestavki nekdanjih partizanskih učiteljev in nekdanjih učencev, ki so obiskovali partizansko šolo na Postojnskem.

Vabim nekdanje kolege in nekdanje učence partizanskih šol v občini, da se odzovejo prošnji pionirjev, ki bodo iskali gradivo za glasilo, da jim pomagata z živo pripovedjo.

Milka Lukežič-Malc

Vabimo borce 2. bataljona 2. brigade Vojske državne varnosti, kurirje karavle P-25 a in druge borce NOV ter občane na partizansko srečanje in krajevno slavo 8. maja ob 10. uri pri Vogrinke na Kanalskem Kolovratu (Kambreško). Odkrili bomo obeležje padlim vedevejevem pri Vogrinke, obeležje za karavlo P-25 a in slovesno razglasili krajevni praznik krajevne skupnosti Kambreško na Srednjem s kulturnim programom. Sledilo bo tovariško srečanje.

Priporočamo prihod na Vogrinke (Kambreško) iz Ročinja pri Kanalu.

Pripravljalni odbor

V nedeljo, 8. maja, ob 11. uri bo na Orljem odkrito obeležje v spomin na padle borce in zadnje boje, ki sta jih imeli diviziji 7. in 8. maja 1945 za osvoboditev Ljubljane.

Na tem področju so Nemci postavili močno utrjeno obrambno linijo, ki je bila ključ za branilce Ljubljane iz dolenjske smeri. Posebno silovito so Nemci obstreljevali napadalce s topovi z Golovca, Ljubljanskega gradu in Barja. Najhujše boje in največje izgube sta imeli Gubčeva in Levstikova brigada, ki sta dobili nalogo zavzeti dobro utrjeno vas Orlje.

Obeležje bo postavljeno na kraju, od koder je dober pregled na takratne položaje obeh brigad. Mladina ljubljanskih osnovnih šol pa bo pripravila kulturni program.

Na odkritje posebno vabimo udeležence boja, vse borce obeh divizij, 1. SAB in sorodnike padlih.

Iz Ljubljane se lahko peljete z avtobusom mestnega prometa št. 3 do zadnje postaje na Dolenjski cesti, od tam pa je dobre pol ure peš do vasi Orlje.

Odbora skupnosti borcev 15. in 18. diviz. NOVJ

Po programu dela (za leto 1983) odbora skupnosti borcev 3. prekomorske udarne brigade (1. tankovske brigade in artilerijske brigade 4. armade) in v počastitev 40-letnice priključitve Slovenskega primorja, Istre, Reke, Zadra in nekaterih otokov (Cres, Lošinj, Lastovo, Palagruža) matični domovini – SR Sloveniji in SR Hrvatski v okviru nove Jugoslavije, bo v nedeljo, 15. maja 1983, ob 11. uri v Rupi (občina Opatija) srečanje borcev prekomorskih brigad z odkritjem spominske plošče 74 borcem in borkom 3. prekomorske udarne brigade, ki so padli v sklepnih operacijah za osvoboditev domovine v boju z enotami nemškega 97. korpusa. Tega dne bodo v Rupi poimenovali po 3. PUB tudi nov dom DPO. Nadalje bodo hkrati počastili tudi 40-letnico ustanovitve prvih prekomorskih brigad in drugih prekomorskih enot NOVJ.

Slavnostna govornika bosta dr. France Hočvar, prvi komandant partizanskega tabora Gravina (hkrati je opravljal dolžnost prvega komandanta 3. prekomorske brigade), in Vinko Surina, predsednik skupščine občine Opatija.

V izvedbi kulturnega programa bodo sodelovali združeni pevski zbori iz opatijske občine, domači pevski zbori iz Pasjaka, Rupe in Lipe, zbor Dragotin Kette iz Ilirske Bistrice ter drugi zbori, ansambli in kulturniki.

Vabimo vse nekdanje borce in borce 3. prekomorske udarne brigade, 1. tankovske brigade, artilerijske brigade 4. armade in še zlasti svoje padlih borcev in bork kakor tudi druge občane, da se udeležijo srečanja borcev prekomorskih brigad v Rupi.

Organizacija avtobusnih prevozov so prevzeli pododbori 3. PUB, 1. t. b. in art. brigade 4. armade pri občinskih odborih ZZZB NOV primorskih občin (iz sekcije prekomorcev – borcev NOVJ pri občinskih odborih v Istri).

Vse udeležence srečanja borcev prekomorskih brigad v Rupi prosimo, da se do 10. maja 1983 prijavijo na sedežih občinskih odborov ZZZB NOV, zaradi organiziranja avtobusnega prevoza (prevoze bodo opravili avtobusna podjetja Slavnik iz Kopa in Avtopromet iz Nove Gorice). Iz Pirana, Izole, Kopa, Sežane, Postojne, Ajdovščine in Nove Gorice bo cena povratne vozovnice 250 dinarjev, iz Tolmina, Idrije in Cerknega pa 280 dinarjev.

Vse nakdanje borce in borce, ki se bodo udeležili srečanja, prosimo, da pridejo z odklopanji.

Predsednik Albin Kuret

Odbor za pohod po poteh partizanske Ljubljane odbor IV. brigade DVV – partizanskih kurirjev Slovenije in delavske enotnost vas vabi na otvoritev razstave partizanske domačije na Koroskem, slikarja Franca Boštanjia iz Raven na Koroskem posvečena dnevu osvoboditve. Otvoritev razstave bo 6. maja ob 11.30 v galeriji Delavske enotnosti Ljubljana Tavčarjeva 5

Odbor

Ob poimenovanju ceste Idrsko-Livek po Bisko-beneškem odredu vabimo vse člane ljubljanske sekcije BBO, da se udeležijo slovesnosti. Iz Ljubljane bo peljal poseben avtobus 21. 5. 1983. Vse informacije dobite na skupnem sestanku sekcije v četrtek, 5. 5. 1983 v Domu delegatov v Ljubljani.

Ljubljanska sekcija BBO

Obvestila

Pripravljamo brošuro v čast 40-letnice z naslovom »Pohod 30. divizije v Beneško Slovenijo«, ki naj bi izšla za 40-letnico februarja 1984. leta.

Ta zgodovinski pohod, bitke enot, srečanje z ljudmi teh krajev, skupne mitinge in druge dogodke bi radi čim bolj natančno osvetlili. Odbor skupnosti borcev 30. divizije zato prosi vse borce in borce, udeležence pohoda, da napišejo osebne spomine s tega pohoda. S tem bi omogočili avtorju profesorju zgodovine Mlakarju, da bo objavljeno čim več dogodkov iz tega časa.

Prav tako prosimo, če ima kdo kakšne fotografije ali druge dokumente s tega pohoda in iz takratnih enot 30. divizije, naj nam jih pošlje. Vse nam pošljite najkasneje do 1. junija. Vse slike in dokumente bomo vrnili.

Prispevke pošljite na naslov: Franjo Bavec, Puterlejeva 51, 61000 Ljubljana.

Odbor skupnosti borcev 30. divizije

Krajevna borčevska organizacija Planina pri Sevnici obvešča vse, ki potujejo ali namensko obiskujejo Kozjansko, da je KO ZB NOB Planina pri Sevnici zbrala in uredila muzejsko zbirko NOG Kozjanskega med okupacijo. Zbirka je predvsem zanimiva za nekdanje borce in vse aktiviste Kozjanskega odreda in področja. Dobrodošli so tudi arhivski posnetki in negativi, s katerimi bi razširili muzejsko zbirko. Muzejska zbirka je odprta ob nedeljah in praznikih od 9. do 11. ure. Ob skupinskih izletih in potovanjih po Kozjanskem se prej prigrisate pisno na krajevno organizacijo ZB NOV Planina na telefonsko številko 063 783-142 Planina pri Sevnici. Zbirka je posebno zanimiva za šolsko mladino, ker bomo s tem širili in obujali spomine na revolucijo.

Krajevni odbor ZB NOV Planina pri Sevnici

Planinska društva Sovodenj, Ziri in Gorenja vas organizirajo pod pokroviteljstvom komisije za šport in rekreacijo pri ObsZSS Škofja Loka, občinskega odbora ZZZB NOV Škofja Loka, občinske konference ZSMS Škofja Loka in občine Škofja Loka 7. spominsko-rekreativni pohod za dan zmag na Blegoš (1563 metrov).

Nanem pohoda je počastitev dneva zmag 9. maja, 90-letnice organiziranega planinstva v Sloveniji in 40-letnice ustanovitve Prešernove brigade in 31. divizije.

Letošnji pohod bo v nedeljo, 8. maja 1983, ob vsakem vremenu.

Smeri pohoda:

1. Javorje nad Poljanami-Črni kal-pod grebenom na vrh Blegoša,
2. Hotavlje-Leskovic-koča po Blegošem-vrh Blegoša,
3. Zali log-Potok-Črni kal-po grebenu na vrh Blegoša.

Na vrhu Blegoša bo vsak udeleženec prejel kontrolni listek, ki ga bo oddal na vpisnem mestu na Črnem kalu v gozdarski koči ali v Leskovici.

Pri koči pod Blegošem bo ob 12. uri proslava s programom.

Poti bodo dobro označene – markirane in varovane.

Prevoz z avtobusi in osebnimi vozili bo mogoč po Poljanski dolini do vasi Javorne in Leskovic (prevoz po cesti nad vasjo Zetina ne bo mogoč) in po Selški dolini z avtobusi do vasi Zali log, z manjšimi avtobusi in osebnimi vozili pa do vasi Potok. Poseben avtobus iz Poljan do Javorij bo vozil ob 7.20, 7.00 in 7.40.

Na podlagi oddaje kontrolne listka bo vsak udeleženec na cilju prejel za: prvi pohod pohodno izkaznico, drugi pohod bronasto značko, četrti pohod srebrno značko, peti pohod zlato značko, deseti pohod posebno plaketo, vse druge pohode poseben žig v izkaznico.

Nosilec organizacije pohoda je Planinsko društvo Sovodenj, pohod pa vodi petčlanska komisija PD Sovodenj, Ziri in Gorenja vas ter ZZZB NOV. Pohod bo organiziran pod vodstvom planinskih vodnikov PD Sovodenj, Ziri in Gorenja vas.

Prenočišča v koči pod Blegošem bo zasedel organizator. Koča bo oskrbovana!

Udeležence opozarjamo na topla oblačila in primerno obutev zaradi možnosti snega.

Vabimo vse občane, zlasti pa člane ZZZB NOV, telesnovzgojnih društev, tabornike, člane PD in vse ljubitelje gora.

Vse informacije dobite pri Slavku Hribarju, PD Sovodenj, tel. (064) 62-005, Marku Miklavčiču PD Gorenja vas, tel. (064) 68-271 in Vinku Podobniku, PD Ziri, tel. (064) 69-300 (samo dopolne).

Odbor za organizacijo pohoda na Blegoš

Zahvala

Ob boleči izgubi mojega brata Slavka Markočiča, ki nas je zapustil v 57. letu, se iskreno zahvaljujem vsem, ki so mi v težkih trenutkih stali ob strani, mi izrazili sožalje ter darovali vence in cvetje. Zahvaljujem se tudi vsem tistim, ki so darovali denar namesto cvetja. Zahvala velja osebi intenzivnega oddelka šempetrske bolnišnice, zvezi borcev Šmartno, govornika Ivanu Feršolji in Darku Markočiču. Posebna zahvala vsem sosedom, sorodnikom in posebej družinam Vendramin in Bevc, pevskemu zboru iz Kozane, briški godbi na pihala in župniku za pogrebni obred.

Brat Pavel

S štafeto iz Makedonije v Srbijo

Prejšnji teden smo štafeto mladosti z njenimi mladimi nosilci zapustili v Kruševu, od koder je v četrtek, 21. aprila, nadaljevala pot po Makedoniji. Povsod pristrčni pozdravi. Mladi iz Gevgelije so jo ponesli celo na jugoslovansko-grško mejo. V petek zjutraj je krenila dalje iz Kočanov, prek Kamenice in Behčeva v Berovo, od koder so jo po slavnostni seji pionirji, mladinci in drugi občani pospremili del poti proti Makedonski Vinici. V Kumanovem je prenočila. Tudi v vzhodni Makedoniji so ji v vseh večjih in manjših krajih pripravili pristrčne sprejeme. Štafeto palico so prevzeli mladi iz Skopja. Od tam so jo pospremili proti srbski meji. v Preševu na skrajnem južnem robu Srbije je prešla v roke srbskih mladincev. Prvo noč so jo varovali mladi, delavci in vojaki v Bosilegradu. V nedeljo zvečer je prispela v Knjaževac, prenočila in se pripravila za nadaljnje kilometre poti po Srbiji.

Ž. D.

Njihovo delo je učenje; pa še kaj drugega

Rastemo pod Titovo zastavo

Ob 40-letnici Zveze pionirjev Jugoslavije se tudi mi, učenci osnovne šole Bičevje, oziramo na prehojeno pot. Kar smo delali, ustvarjali, načrtovali... smo združili na nekaj straneh posebne izdaje našega šolskega glasila Odmevi.

Naša šola je začela delo septembra 1966. Takrat je bil ustanovljen pionirski odred osnovne šole Bičevje. Devetnajsti maj 1967 je za našo šolo pomemben datum in obenem slovesen; tega dne je pionirski odred dobil ime še živečega narodnega heroja Franca Leskoška-Luke. Pokrovitelj je na slovesnosti razvil prapor pionirskega odreda. V slavnostnem govoru pa je bilo med drugim rečeno: »Mladi ljudje, organizirani v pionirski organizaciji, trdni in enotni, so ponosni na prehojeno pot in pogumno gledajo v prihodnost. Hkrati se nenehno spominjajo s krvjo napisane oporoke naših nesmrtnih borcev: Naša smrt, naše žrtve naj vas, kadarkoli naletite na navidezno nepremagljive ovire, navdahnjejo z zavestjo, da je ni ovire, ki je socializem ne bi mogel premagati na poti

prizadevanja za zmago miru, ostvaritev blaginje in svobode za vsa ljudstva sveta. Prav zato danes dvigajo svoj prapor pionirji in pionirke osnovne šole Bičevje. Razvijajo ga s ponosom ob zavesti, da nosi njihov pionirski odred ime neustrašnega borca, narodnega heroja Franca Leskoška-Luke, po sinu našega naroda, ki kleše granitni temelj socialističnega družbenega reda.«

Z našim pokroviteljem vsa leta gojimo pristrčne obojestranske stike. Seznanjamo ga s svojim delom-uspehi, on pa na našo željo obuja spomine na revolucionarni predvojni, vojni in povojni čas.

Pionirski odred Franc Leskošek-Luka se je vsa leta vključeval v tradicionalne akcije: zbor pionirjev Jugoslavije, kurirčkova pošta, pohod Po poteh spominov in tovarištva, republiška sreča-

nja pionirjev v različnih dejavnostih, sodelovanje v JPI, pionirska solidarnost, bralna značka, Vesela šola... Na šoli deluje tudi mladinska organizacija, živahna je dejavnost kluba OZN, uspešni so mladi člani RK, za zdrav duh v zdravem telesu skrbi ŠSD, pogumni in vztrajni so člani taborniškega odreda, razve-

niške odrede na Slovenskem. Obdobje je prepleteno z velikimi uspehi in vrhunecem lansko leto, ko smo prejeli naziv partizanski odred - največje priznanje taborniškemu odredom v Jugoslaviji. Organizacija, ki je začela iz nič, ima trenutno več kot 250 članov, popolno taborno opremo, več kot petdeset šotorov. V njej je 26 vodov vseh starosti, 2 družini, 1 četa in klub starejših tabornikov. Odred je nosilec ideje taborništva v viški občini. Že leta 1981 se je ločila četa na OŠ Vrhovci in ustanovila

jana je dejavnost šolskega KUD »Tone Seliškar«. Učenci se lahko vključijo v prometno dejavnost, tehnično dejavnost, ročna dela, strelski, obrambni, šahovski, planinski in biološki krožek, v delo zelene straže, pionirsko hranilnico itd.

Taborniški odred Močvirski tulipani je bil ustanovljen 22. aprila 1968. leta, kar pomeni, da letos praznuje petnajst let aktivnega delovanja, petnajst let strmega vzpona med najboljše tabor-

samostojen odred Blagajev volčin.

Vsako leto prirejamo za svoje člane letno taborjenje in zimovanje. Kljub številnim uspehom pa ne spimo na lovoriških. Pred nami je še kup nedoseženih ciljev. Prihajajo nove in nove generacije, ki jih vzgajamo v ljubezni do narave, varovanju ustavne ureditve in ohranjanju tradicij NOB.

PO Franca Leskoška-Luka
OŠ Bičevje

Spomin na tovariša Tita

Spominjam se, bilo je nedeljsko popoldne, 4. maja 1980. leta. Z mamom sva gledala televizijo. Začela se je otroška oddaja, ne vem natančno katera, ko je naenkrat prišlo do prekinitve programa. Objavili so, da je umrl tovariš Tito. Čeprav sem bil še majhen, obiskoval sem namreč malo šolo, me je nekaj streslo, a v grlu stisnilo.

Dobro sem vedel, kdo je tovariš Tito. Rad sem ga gledal na televiziji in poslušal zgodbe, ki mi jih je o njem

pripovedovala mama. Vedel sem, kako težko otroštvo je imel, pa tudi pozneje mu ni bilo lahko. Taka mladost ga je utrdila in kmalu je postal revolucionar. Vodil je našo zmagoslavno narodnoosvobodilno vojno. Po vojni je gradil SFRJ in naše samoupravljanje.

Otroci smo ga imeli zelo radi in zaradi tega mi je bilo takrat zelo hudo, čeprav sem bil še majhen.

ALEŠ CIMPRIC, 3. razred
OŠ Vas-Fara

Kar je želel Tito, želimo mi...

Imam srečno otroštvo, polno veselja, igre in učenja. Nekateri starejši ljudje pa takega otroštva niso poznali. Med njimi je bil tudi tovariš Tito. Ko je končal osnovno šolo, je bil prepuščen sam sebi. Ko se je izučil, je okusil prvo krivico. Že kot otrok je kazal, da mu ni vseeno, kako živijo otroci. Med vojno je bil hraber borec in voditelj partizanov. Po vojni so ga ljudje hoteli imeti za predsednika. Spoštovali so ga vsi ljudje sveta, ki si žele mir in mirno življenje. Večkrat sem ga videla na sliki, televiziji. Rada sem ga imela, ker sem ob njem počutila varno. Skrbel je za mir in srečo ljudi. Če bi še živel, bi z besedo gotovo znal prepričati marsikateri narod, da ne bi prelivali krvi. Ker ga ni več med nami, moramo mi, pionirji, mladinci in odrasli izpolnjevati to, kar je želel on: mir, svobodo in neodvisnost. Predvsem pa se pridno učiti in koristiti domovini.

KLAVDIJA PODPEČAN, 4. r.
OŠ Stranice

Velik uspeh tekmovalcev z osnovne šole Col

V soboto, 17. aprila je bil organiziran v spomin na nanoško bitko pred enajstiridesetimi leti pohod na Nanos. Iz vipavske smeri so krenile proti Nanosu tudi tekmovalne skupine iz osnovnih šol v občini Ajdovščina iz OO ZSMS krajevnih skupnosti in iz Gradbenega šolskega centra iz Ajdovščine. Tekmovalnega pohoda sta se udeležili tudi dve ekipi iz osnovne šole Col. Obe sta bili odlično uvrščeni. Med osnovnošolci sta dosegli prvo in tretje mesto. Vseh ekip je bilo triindvajset.

Med potjo so tekmovalne ekipe reševale naloge iz prve pomoči zgodovine NOB, orientacije in iz znanja o rastlinstvu ter živalstvu Nanosa. Na zadnji postaji so tekmovalci tudi streljali z zračno puško.

Učenci s Cola se pohoda udeležujejo že vsa leta in se ga bodo tudi v prihodnje.

Dopisniški krožek 2. skupine
OŠ Col

Kurirčkova pošta na vseh petih progah po Sloveniji

Kurirčkove torbice na ramenih naših pionirjev na vseh petih progah so kar na varnem. Pionirji-kurirji premagujejo razdalje in vse, kar še sodi zraven. Vedno bliže so končnemu zboru v Kočevju. Na progi TV bodo jutri Novomeščani predali torbico pionirjem iz Metlike, ki jo bodo nosili vse do 5. maja. Jutri bo tudi predaja na progi S; pionirji iz Trbovelj jo bodo prejeli od vrstnikov iz Žalca, ki so torbico nosili od 26. aprila. Danes pa sta dve slovesni predaji, in sicer na progi P, kjer jo ob desetih dopoldne pionirji iz Ilirske Bistrice sprejemajo od Postojncanov, na progi G pa jo mladi kurirji iz Bežigrada v Ljubljani predajajo vrstnikom iz Centra. Na progi K nosijo kurirčkovo torbico pionirji iz Ljubljane Moste-Polje, in sicer že od 22. aprila, zaupali pa jo bodo 4. maja pionirjem iz Grosupljega.

Ž. D.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Praznik vseh delovnih ljudi

1. maj - prvi dan v tem mesecu mladosti in ta prvi dan je namenjen delavskemu prazniku. Gotovo, včasih je bilo praznovanje drugačno. Sprašujem se, kje so še delovni ljudje, ki si 1. maja pripno v gumbnice rdeče nageljne? Eno pa vendarle ostaja: delo kot moralnoetična vrednota naše družbe, vrednota vsakega človeka.

Tudi tistim, ki ste še v šolskih klopih, dragi naši mladi bralci, je delo zelo blizu. Vajeni smo reči, da je vaše prvo delo učenje. Res, toda kaj vse se še skriva ob tem, v šolskih prostorih in v šolskem okolju, kamor seže vaša delovna vnema.

Večkrat ostane zakrita, nekako pri strani, pa je vendarle družbeno koristno to vaše prostovoljno delo pionirjev. Kako je že pripomnil delegat iz osnovne šole Golnik na občinski problemski konferenci na to temo, ki jo je v četrtek, 28. aprila, sklicala Zveza društev prijateljev mladine občine Kranj, Oziroma njen svet zveze pionirjev? »Včasih se premalo zavedamo družbenega pomena pionirskega dela,« je dejal. Kaj vse so našli delegati iz posameznih šol v okviru dela svojih pionirskih odredov: čistilne akcije, skrb za spomenike NOB, zbiralne akcije papirja, tekstila, steklenic, obleke, obutve, pionirske zadruge, pomoč KS pri raznašanju plakatov, glasil, pomoč pri pripravi razstav, proslav, zbiranje kostanj, izdelava lesenih igračk za vrtec, pa okraskov, spomin-kov, skrb za krmišča, pomoč starejšim občanom, pobiranje kamenja in plastičnih vrečk z njiv v pomladanskem času, jeseni pa pomoč pri pobiranju pridelkov pa skrb za parke z 88 drevesi v spomin na tovariša Tita in še in še...

Mar ni vse to ogromno delo? Prve izkušnje prostovoljnega dela iz časa narodnoosvobodilnega boja, ki se je takoj po vojni prelevilo v prostovoljno delo pri gradnji domovine, je našlo svoje naslednike v današnji mladi generaciji, v generaciji najmlajših. Oj, kako bi radi sodelovali na mladinskih delovnih akcijah, so povedali. Pa za vse ni prostora, in zato se zadovoljijo z lokalnimi delovnimi akcijami. »Veliko nam pomeni, če lahko pomagamo nerazvitem krajem in njihovim ljudem, večkrat že starejšim občanom. To je za nas največja nagrada,« so zatrdili.

Z zaupanjem, ki ga je v pionirje položil tovariš Tito, so se mladi delegati v Kranju razšli, z zavestjo, da medtem ko sami oblikujemo delo, delo oblikuje nas. Prepričana sem, dragi naši mladi bralci in dopisniki iz drugih občin Slovenije, da ste pri vas ravno tako pridni. Od časa do časa o tem govorijo vaši sestavki, najbolj živa pričča pa so sadovi, ki ostajajo za vašim delom.

Ob 1. maju vam čestitam in vsi v našem uredništvu vam želimo še veliko uspehov!

Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

KURIR

Lunin sij obseva malega kurirčka, ki pod velikim hramom spi. On mirno spi in ko se zjutraj sonce prebudi, še vedno ne odpre oči.

Srce njegovo malo nič več ne bije, ušesa ne slišijo slovenske melodije, oči nikoli več ne bodo uzrle toplega materinega pogleda, prežgodaj so se zaprle.

Nikdar več kurirček mali ne bo vstal, ker tam pod mogočnim hramom za vedno je zaspal. Življenje svoje mlado je za svobodo dal.

KARMEN RUPNIK, 3. a
OŠ »8 talcev« Logatec

Naš obrambni dan

Setnajstega aprila smo imeli obrambni dan. Namen tega dne je, da se otroci izpopolnimo v znanju in spretnostih ter ohranjamo tradicijo narodnoosvobodilnega boja.

Z zanimanjem in negotovostjo smo pričakovali ta dan. Pred šolo smo se zbrali ob 8. uri. Vsak razred je bil razdeljen na tri skupine. Skupina za skupino se je postavljala na start in odhajala na opravljanje nalog.

Od starta do cilja je bilo 7 vmesnih postaj. Tekmovali smo v hitrosti, v znanju zgodovine NOB, metanju žogic v tarčo, prvi pomoči, geografiji in prometu. Vprašanja so bila dokaj zapletena, vendar smo na vse odgovorili in tudi druge naloge smo dobro opravili. Zasopli smo prireklili na cilj, kjer so nam izmerili čas in prešteli osvojene točke.

Nad vse smo bili ponosni, ko smo izvedeli, da smo osvojili prvo mesto. Tudi ostali dve skupini iz našega razreda sta se dobro izkazali.

Tako se je obrambni dan veselo končal. Bil je bil zelo zanimiv in poučen.

MATEJA NOVAK

4. a. OŠ Danile Kumar, Ljubljana-Bežigrad

Srce zdravnice, duše umetnice, spomini borke

Te življenjske zgodbe, v katerih se prepleta z rastjo, razvojem v človeške osebnosti in šolanjem vojni čas, so si do neke mere podobne. Vse te mladosti, katerih mirni potek je prekinil najkrutejši boj za obstanek, so ostale na pol poti in so v preskoku stopile v zrela leta. Mnogi med ljudmi vojne generacije, ki so morali tako nasilno prekiniti s svojo mladostjo, so jo in jo še danes na določen način iščejo v sebi. Odkrivajo njene lepote v novih generacijah, se z njimi otroško veselijo, hkrati pa jim ostaja grenak okus za vedno izginulega.

Je morda v tem iskanju, v podzavestni želji po nadomestilu tisto, kar danes žene dr. Zoro Lampreht-Rijavec-Brona, da poleg številnih obveznosti sega po platnu in barvah? Ali pa je morda prišel čas bolj utirjenega življenja, ki po dolgih letih omogoča zdravnici in materi, nekdanji borki, da odpotuje v svoje svetove barv, kjer ostaja za kratke trenutke zares sama.

Karkoli že je spodbudilo njeno voljo, je dobrodošlo, kajti, kot pravi sama, že od nekdaj je ljubila barve, je s pogledi »po svoje« zaobjemala pokrajino in ljudi v njej. Pa ji je manjkalo poguma in zanje slikarskih osnov. Potem se je nekega dne, pred dvema letoma ali tremi vpisala v tečaj risanja pri društvi likovnih samorastnikov... Pred nedavnim je imela v Kliničnem centru v Ljubljani svojo prvo likovno razstavo. In trepetala je, kakšni bodo odzivi obiskovalcev, prav tako, kot bi bila pri izpitu v šoli. Odmev je bil dober in pohval ravno prav za spodbudo.

Tisto, kar smo na začetku razpredali o neizživeti mladosti, se je tudi pri Zori Lampreht-Rijavec prelevilo predvsem v delo. Povojni čas in ozračje delovnega zaleta sta jo popeljala k študiju medicine na praški univerzi. V skupini sto jugoslovanskih študentov je vestno in pridno študirala vse do dogodkov informbiroja. Takrat se je vrnila v Jugoslavijo in v Ljubljani končala svoje šolanje.

Danes je dr. Zora Lampreht-Rijavec predstojnica nefrološkega oddelka v ljubljanski otroški bolnišnici. O raziskavah pri odvzemu urina zna tudi laiku tako zanimivo pripovedovati, da prehaja njeno veselje nad izsledki in odkritji tudi na poslušalca. Brez dvoma je znala takšno navdušenje vcepiti tudi mladim zdravnikom, ki so prihajali v bolnišnico in na njen oddelek. Navsezadnje je plod vsega tega in hkrati trdega teamskega dela tudi izum dr. Rajka Kende – zbiralnik za preostanek vmesnega curka urina za dojenčke in majhne otroke.

Plod dolgoletnih opazovanj

Dvajset let se že poglobljevano ukvarja z otroško nefrologijo in svoje delo opravlja z največjim veseljem. Daleč je že čas stažiranja v Celju in dobrih deset let je že tudi od časa, ko je iz Maribora prišla v Ljubljano.

»Vsa ta leta sem opazovala, kako se število infekcij urinarnega trakta veča in ves čas se mi je dozdevalo, da se ta podatek ne ujema s stvarnostjo. Vedela pa sem, da je ravno za diagnostiko na tem področju izrednega pomena pravičen odvzem urina. Zato je bila ves čas moja največja želja, da bi izdelali napravo, ki bi omogočila tudi pri majhnih otrocih in dojenčkih odvzem tako imenovane srednjega curka urina, se pravi takšen vzorec, ki je za raziskavo najbolj primeren in daje najvernejše laboratorijsko sliko. Zanimala sem se po Evropi, če kje obstaja takšna naprava, takšen zbi-

ralnik. Celo v švicarsko revijo »Ars medicae« sem postavila javno vprašanje o tem, pa je prišel nanj negativen odgovor. Res sem v češkoslovaški medicinski literatu-

Njena pripoved o odhodu k partizanom vzbuja v domišljiji filmske prizore: najprej je dva dni čakala na zvezo v Rozmanovem mlinu. In prav tisti čas so prišli v hišo

ri zasledila poskus dr. Krčme »sistem dveh cev«, vendar to še ni bilo tisto pravo. K nam je prišel mlad zdravnik dr. Rajko Kenda, ki je po vseh teh iskanjih končno s sodelavci izdelal napravo, kakršne smo si želeli. Izum je danes zaščiteno v desetih državah in od lanskega aprila ga v naši bolnišnici redno uporabljamo. Hkrati to napravo uporablja že 30 otroških bolnišnic in dispanzerjev po Jugoslaviji...«

Morda ne gre za velikanstvo odkritje. Vsekakor pa gre za izum, ki so ga odkrili pri nas, ki je doživel že tudi prva priznanja v svetu in ki nenazadnje pravi o tem, da naši strokovnjaki venomer le ne čakajo na pomoč iz tujine. Dr. Zora Lampreht-Rijavec ve, da je k tej medicinsko-diagnostični novosti prispevala svoj delček tudi s svojim dolgoletnim delom, vendar o tem nerada govori. Omenja mlade, se veseli njihovih uspehov in včasih se sogovorniku zazdi, da ji je žal, ker je teh dvajset let v njeni medicinski praksi tako naglo minilo.

Sicer pa čas tako in tako prehitro teče vsem, ki svoje življenje živijo ustvarjalno. Za Zoro Lampreht-Rijavecvo je začel pospešeno teči že s prvim vojnim letom, s časom, ki ga je kot dijakinja preživljala na Jesenicah, in še hitreje, ko je 1944. leta odšla v partizane – v Jeseniško-bohinjski odred.

liko korakov sem ter tja, vpitje in Bronino odgovarjanje... Potlej so koraki in glasovi zamrli.

Nastopilo je neznansko dolgo obdobje tišine. Vsi so odšli, Brono so odpeljali s seboj.

Nekako ob desetih zvečer so se spet zaslišali koraki. Omara se je začela odmikati... »Strah je prikoval Zoro v kot. Je bila izdana, so prišli sovražniki po njo?

Velikansko olajšanje je bilo, ko je zagledala v soju sveče Bronin blede obraz. Po cellem dnevu zasliševanja in vpitja so jo izpustili.

Dijakinja Zora je naslednji dan s Fužin krenila v gozdove, v spomin na dogodek v hotelu in na odhod od doma pa si je nadela ime Brona.

Hajka, devet dni pod smreko

»V nahrbtniku sem imela bel kruh iz Rozmanovega mлина, pa sem spotoma vsega razdelila med borce. Tako sem prišla na cilj praznih rok.«

Dodelili so jo pokrajinski tehniki za Gorenjsko, ki je bila tisti čas v Davči. Skupaj z Marjanom Kacjanom-Jušem sta delala v radijski »poslušalnici« in sestavljala poročila o tem, kaj so poročale zavezniške postaje. Po polnoči, ob enih je ponavadi kurirka Darinka odnašala poročila naprej. Tako je šlo vse do marčne hajke 1945. Takrat so sovražniki požigali hiše v vaseh...

»Jušu so se zdobila očala, brez katerih ni skoraj nič videl, sama pa sem poleg tega, da sem tudi slabo videla, dobila hudo vnetje ledvic. Morali smo nemudoma proč. Prišlo je povelje, naj se zdravi skušajo prebiti, bolni pa naj se umaknejo na drugo stran. Tako smo torej krenili proti Blegošu, v nek bunker.

Bil je leto in pol prazen, ker je s tistega kraja nek borec dezertiral in je obstajala nevarnost, da bo izdal bunker. Partizani ga dolgo sploh niso uporabljali. Tokrat, pa, ker je bila stiska, smo se zavlekli vanj. Z nami je bila tudi noseča žena borca Domna tik pred porodom. Ognja nismo prižigali in si tako nismo kuhali hrane. Po drobtinica smo zobali kuhan fižol, ki smo ga dobili za na pot. Ždeli smo v popolni tišini. Bali smo se le, če bi prišlo do poroda in bi nas lahko izdal otroški jok.

Čez dva dni, opoldan, so prišli Nemci z dveh strani. Umik je bil možen le v strmi breg za bunkerjem. Imela sem močno oteklo nogo in sem se komaj premikala. Vsi so že odšli, tudi nosečnica. Le jaz sem se počasi kobacala in se najbrž ne bi nikoli rešila, če ne bi sovražnikovi vojaki začeli proti bunkerju metati dimnih bomb. Tako se je dim zgostil v zaveso in ta je zakrila ubežnike in z njim tudi mene.

Zvečer so se, kakor je bilo že brez dogovora partizansko pravilo, našli na bližnjem vrhu. Noč je bila mesečna, izredno svetla in s tesnobo so po planjavi koračili proti Martinjvrhu. Tudi Zora bi morala z drugimi prek Save. Vendar bolna, kakršna je bila, te poti ni zmogla. Zato se je zavlekla pod košato smreko na Martinjvrhu, bori pa so bližnjemu kmetu, zaupnemu človeku naročili, naj jo oskrbuje z živežem.

Devet dni in noči, v mrazu in dežju, je čepela Zora-Brona pod smreko, brez očal je zaznavala le obrise stvari okrog sebe in se tresla ob vsakem šumu, vsakem poku suhe vejice.

»V hudem dežju je prišel deveti dan kmet s suho obleko in jedačo. Preoblekla sem se in se odpravila, ker pod smreko nisem več mogla

zdržati. Neznansko sem bila hvaležna dobremu kmetu, ki je tako lepo skrbel zame. Vprašala sem ga, kaj si želi, kaj lahko po vojni storim zanj. Rekel je, da si najbolj želi, da bi dobil vrečo žeblje, da bi lahko popravil hišo...«

Brona se je tudi tokrat, kdove kolikoli že, rešila na varno. Sobotniki so jo odpeljali v bolnišnico »Mico«, podružnico »Franje«.

»Bilo je že proti koncu vojne in prišla je novica, da gredo naši na Trst. Nikoli ne bom pozabila, kaj se je dogajalo takrat. Borci – invalidi, hudo ranjeni, so vstajali iz postelj in zahtevali, naj jih vzamejo s seboj. Iti na Trst, to je pomenilo končno vendarle zmago, svobodo...

Svoboda je prišla, vsakdo je šel svojo pot. Eni v bolnišnice, drugi na rehabilitacijo, tretji na nove dolžnosti in četrti v šole. Brona pa ni pozabila svoje obljube martinjvrškemu kmetu. Čeprav je bilo težko dobiti žeblje, jih je neke staknila in mu jih nesla. Mnogi, ji je takrat pravil tisti kmet, so mu med vojno obljubljali, da se vrnejo po vojni, da ga obiščejo in mu prinesejo to in ono... pa jih ni bilo nikoli več.

Dr. Zora Lamprehtova ima v tem času drugačne skrbi. Vojna je že daleč, daleč za njo. Hiti od jutra do večera in skuša povezati kraj s krajem, dom in družino s službo. Vmes si ukrade urice za svoje novo veselje – slikanje. Pa je vendar pred leti hotela popeljati otroke v Martinjvrh, da bi jih seznanila s kmetom, ki ji je ostal v neizbrisnem spominu. Toda, kraj se spreminja, v miru ko svobodno hodiš naokoli, je vse videti drugače... Ni več našla prave kmetije. Žal ji je, kako rada bi še enkrat poklepetala z možakom, ali pa z njegovimi sorodniki...

Bojana Žokalj-Jesih

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Glavni urednik: DRAGO VRESNIK; Odgovorni urednik: TONE URBAS; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJANA ŽOKALJ-JESIH – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIH – naša organizacija; Lektor-redaktor: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: MILAN SENČAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelek: Miklošičeva 28/1 p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 400 din, posamezna številka v prosti prodaji 10 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35